

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Holbeks Amt,

topographisk

beskrevet

af

Dr. J. H. Larsen.

Første Bind.

Kjøbenhavn, 1832.

Trykt, paa Forfatterens Forlag, hos P. N. Targensen,

Øds- og Skippings=Herrederne,

topographiſt

beſkrevne

af

Dr. J. M. Larſen.

Kjøbenhavn, 1832.

Trykt, paa Forfatterens Forlag, hos P. N. Bergensen.

Deres Majestæt

Kong

F r e d e r i k d e n S j e t t e

som

Taknemligheds og Hengivenheds

Beviis

allerunderdanigst

helliget.

Forerindring.

Ved at overlevere dette Skrivt til det Offentlige, vilde det meget glæde mig, om det saa nogenledes kunde svare til sin Hensigt, der ikke kan være anden end den at udbrede Kundskab om det kjære Fædrelands og drage de ædle og dannede Menneskers Tanker og Opmærksomhed hen til de Egne, som her topographist og tildeels historist og antiqvarist ere oplyste. Kan dette Diemed opnaaes, vil det være mig en kjær Erstatning for den Flid, Møie, Bekostninger og Ubehageligheder, der i Anledning heraf lige saa rigeligen som uventet ere blevene mig til Deel.

Saa vel Egnene i Almindelighed, som de enkelte heri beskrevne Steder har jeg for det meste selv personligen seet og paa Stedet tildeels modtaget mundtlige Efterretninger derom, ligesom og Herredernes ærede Geistlighed og nogle lige ærede verdslige Em

VIII

bedsmænd have meddeelt mig gode Efterretninger om de bestrevne Steder. Jeg vilde gjerne her nævne Dem, men da jeg ikke har Tilladelse dertil, og jeg ei heller veed om det kunde være Dem behageligt, maa jeg indtil nærmere Tilladelse dertil indløber, lade dette beroe. Min foreløbige forbindeligste Taknemlighed ville De samtlige ærede Herrer herved modtage!

Officielle Kilder i streng Forstand have ikke — uagtet alt den Umage jeg gjorde mig derfor — staaet til min Raadighed. Jeg har været meget uheldig deri ihenseende og det paa mange Maader. Afslag mødte mig fra alle Kanter. Mit Opholdssted, fjernet fra Hovedstaden, gjorde enhver Efterretning, der skulde havees paa nogenlunde officiel Maade, dobbelt vanskelig og bekostelig, saa at hvis jeg selv intet havde vidst og intet Forraad af Materialer ved eget Eftersyn havde kunnet samle og intet Bekjendtskab med Tingene i Forveien havde havt, havde jeg strax maattet afstaae fra Arbeidet. Uheldigviis traf det sig og, at der vare flere Forfattere paa een og samme Tid, der havde topographiske Arbejder under Hænder, og jeg var, saavidt jeg har kunnet bringe i Erfaring, den sidste af dem alle. De havde allerede allevegne optaget de Anbefalinger til alle dem, der kunde give nogen rigtig og grundig Oplysning om det, som jeg

søgte, og hvorved jeg ved Arbeidets Begyndelse meget glædede mig, men som desto værre aldeles glippede mig. Imidlertid lod jeg mig, hvor smerteligt det end var, dog ikke afstrække. Kan end De, der ere heldigere end jeg, gjøre det meget bedre, saa tør jeg og troe at have gjort noget og dette beder jeg de ærede Læsere at tage til Takke med. Jeg kunde under de Omstændigheder, hvorunder jeg arbejdede, ei give det bedre.

Jeg har troligen benyttet de trykte Kilder saa godt det lod sig gjøre paa et fra Hovedstadens Bibliotheker saa fjernt Sted; men de fleste af dem ere nu forældede, saa at de nu ifkun give et meget ringe Udbytte til Nutidens Forsatning, og selv dette maa bruges med megen Kritik.

Bed at henføre Stedsnavnene til deres ældste mig bekjendt Benævnelse og Maade, hvorpaa de da bleve skrevne, har jeg derefter paa Historiens og Etymologiens Veie søgt deres Oprindelse, derved søgt at opdage deres Afstammelse, deres rigtigere Skrivemaade og maastee forebygget, at de med de nedstigende Lieder, og de Forandringer i Sproget som disse medføre, ikke saaledes skulle forvansktes, at de til Slutningen blive ukjendelige og deres Betydning uopløselig. Et fuldstændigt Værk over samtlige Stedsnavne og deres Afstammelse for den østlige Deel af Fædrene-

landet, nemlig Sjælland, Lolland, Falster og Møen, for saavidt jeg har fundet samme i Middealderens Skrifter, ligger færdigt til Trykken, naar Forlægger eller Extrahjelp kan findes. De ere vel noget afvigende fra de almindelige Anstuelser, men de ere derfor ei mindre rigtige. Jeg bemærker herved, at jeg ofte har været heldig til at finde de Steder og deres Afmindelser i disse Lande, hvor vor forevige Suhm og den over alt Begreb iskarpsindige Langebeks Sagacitet blev ført ud paa Ufveie. Ved endog her i dette Værk at sammenligne de af mig oplyste Steder med de af Suhm og Langebek i S. R. D. og andre Steder belyste Stedsnavne vil man finde mit Udsagn bekræftet.

Uagtet jeg er mig bevidst at have anvendt al mulig Flid og Opmærksomhed, saa have dog demange Banfeligheder, jeg har maattet kjempe med, de mange Ubehageligheder og Sinkelser, mine Forspørgelser hos Private nu og da ledsagedes med, de fleersidige og med hinanden aldeles uoverensstemmende Efterretninger jeg fik, som og den lange Tid der hengik med mine Manuskripters Omfendelse og Omgang i Herrederne til Berigtigelse og Tillæg, samt den respective Omgangshyses Besøg hos mig i forrige Aar, der i næsten 6 Maaneder berøvede mig paa Sygeleiet al Kraft til noget Arbeide, naturligtvis

foraarsaget, at Feiler ere indløbne, som jeg gjerne havde forebygget, naar det havde staaet i min Magt. De ærede Læsere beder jeg desaar sag at ville bemærke Feilerne og meddele mig derom Underretning, da alt hvad der kan samles til Berigtigelse og videre Tillæg vil med megen Taknemlighed vorde modtaget, og som Tillæg trykte, naar Barket er fuldendt.

Hele Barket vil udgjøre trende smaae Bind, bequemme til at have hos sig paa Reiser og ved Haanden paa Stedet selv. Desaar sag er det trykt i lille Format og med snever Tryk, der, naar jeg ikke havde haft denne Hovedhensigt for Die, let vilde have ladet sig udstrække til det dobbelte Arketal.

J Hensende til de i Skrivtet forekommende Forkortninger i de citerede Skrifter maa jeg bemærke: at **S. R. D.** betyder **Scriptores Rerum Danicarum I—VII Tom.** Jeg har citeret dem Tomeviis isteden for at nævne Forfatteren til hvert enkelt deri paaberaabt Skrivt, da Tomen er lettere at efterflaae end at oplede det efter Forfatteren benævnte Skrivt i **S. R. D.** selv. **S. D. H.** og **S. D. S.** betyde **Suhns Danmarks Historie 1—14 Bd.;** **D. M.** eller **D. Mag.** er **Danske Magazin 1—6 B.;** **Ann. Eccl.** er **Annales Ecclesiæ Daniæ diplomatici 1—4 B.;** **B. C.** betyder **Bispecatasteret i S. R. D. VII. Tom.** ligesom og **R. R. Ep. R.** og **W. J.**

betyde **Registrum Redituum Episcopi Roskil-**
densis og **Waldemars Jordebog** i samme **Tomte** af
S. R. D. De paa **Trykfeilslisten** anførte **Feiler** bedes
de **ærede Læsere** at **vilde rette** for **Læsningen**.

S. S. S.

I n d h o l d.

	Side.
I. Odsherred	1.
Naturlige Bestaaffenhed	8.
Veie	31.
De deri værende Kirkesogne	45.
Kørvogs Sogn	47.
Toldsted	62.
Hesfelsen	66.
Høiby Sogn	68.
Innaberggaard	77.
Ellingegaard	78.
Borrevang	79.
Biig Sogn	85.
Usmindrup Sogn	91.
Grævinge Sogn	98.
Uknæs Sogn	105.
Faareveile Sogn	111.
Banken Værhel	112.
Udersborg Slot og Gods (forhen Draxholm)	119.
Egebjerg	125.
Odden Sogn	135.
Mindestøtten paa Oddens Kirkegaard	137.
Det Kongelige Odsherredste Gods	140.
De Kongelige Odsherredste Skove	145.
II. Skippingsherred	153.
Veie	157.
Herredets naturlige Bestaaffenhed	160.

XIV

	Sitr.
De deriverende Kirkefogne	172.
Folleslev Sogn	172.
Egemærke Hovedgaard	176.
Vitestrup Dito	177.
Nexløse	179.
Særsløv Sogn	181.
Bregninge	184.
Bjergsted	190.
Dauerup Hovedgaard	192.
Ustrup Dito	193.
Widstinde Sogn	194.
Munssø Sogn	199.
Munssøgaard	200.
Nærsløv Sogn	204.
Birkendegaard	206.
Jordløse	209.
Vesterbygaard Hovedgaard	212.
Holmstrup Sogn	214.
Bensønslund	220.
Sciense	223.
Valkelilde Sogn	228.
Hørve Sogn	234.

I.

Os herred.

Obshered.

Næsten i alle gl. Dipl. benævnes det: Obsharet eller Obsherrit, saaledes S. R. D. VII, 26. 120. 527. VI, 616. Obsherrit 1484 ibid. VI, 191. hos Saxo provincia Odda, ligesaa S. R. D. II, 238. og fl. St. — Maafee af Od, Odde, (muero) den 2 Mile lange i W. og siden siden i N. udlobende Epidé, der endes med Sjællands Dii; maafee og af Kas, Kase (juga montium) fordi hele Herredet udgjor en sammenhængende temmelig høi Bakkefyg, der i Oldtiden, inden det meget Sand, som nu findes i de nordlige og vestlige flade Lyngstrækninger havde ansat sig ved Kasenes Fod, ogsaa viste sig høiere fra Eesiden end nu; thi at nogle Herreder have Navn af Bestaaffenheden og Udseendet, derom vidne de flere Horns, og Bjerge: som og Kjær Herreder. Men dette synes dog kun at være Undtagelser; thi det er upaatvieseligt, at de fleste Herreder bære Navn efter en i Herredet liggende Bye, og denne igjen efter et i den fjernere Oldtid bekjendt Mandssnavn, hvis Efterklang vi endnu finde i vore ældste Skrifter og ofte endog Navnet i samme Lyd som da. En saadan Hovding havde enten ved Uddeling i de ældste Tider af Erobreren faaet en Strækning Land at beherske, byggede der en Bye, hvori han tog Bopæl og lod Byen kalde efter

fit Navn; eller man kaldte Byen efter ham, og senere, da Skovene bleve gennembrudte og flere Byer anlagte, kaldte man den hele Strækning, som han herskede over, efter den af ham anlagte og hans Navn bærende Bye. Dette kan oplyses og bevises med næsten ethvert Herred, hvor Navnet enten ikke i senere Tider er bleven forandret, eller og et særegent og i Dinene stærkt faldende Udseende gav Herredet Navn efter Bestaffenheden, Udseendet eller Stikkelsen. Saaledes og her. Mandø's og Hovding's navnet Od, Odde, Oddur, Ozur, Od; f. Er. foreskomme i vore ældste historiske Skrifter S. D. H. I, 233. fl. ogsaa hos Saxo og f. St. Efter en saadan Hovding bær Herredet sit Navn, enten han har faaet det som Lehn i Landets ældre Erobringstid af Gotherne*), eller han selv ved Vaabenmagt har erhvervet sig det, eller at det alt har dette Navn inden hine vore Stamsfædre kom oster fra og toge Landet i Besiddelse. Saaledes og de fleste af de øvrige Herreder f. Er. Urtø 3: Urtø Herred, Løve 3: Lauges Herred, Alsted 3: Alstø, Alstø Herred o. s. fr.

Herredet udgjør nu den nordlige Deel af Holbøks Amt, er en Halvøe, der ved en smal, lav, sandet, tildeels tørvet og sumpet Overflade, ved begge Strande med opstillet Havsand tilsat Lange, strar. S. for Udsersborg det gl. Drarholm, stilles fra Skippingsherred; under 55° 46' — 56° N. B. og 0° 47' — 1° 18' B. V. fra Kbhvn., omgivet i D. af Sneffjorden, i N. af Kattegattet, i V. af Samsø=Beltet, der her har det specielle Navn af Seierøbugten og i S. — paa

*) Om en saadan Fremgangsmaade af en Dausk Høfde i Nordhumberland, see den Carif. Kromis ved Aar 876.

ovennævnte Lange nær — af Lammefjorden, der er en Arm af Isefjorden; største Længde fra Herredægrændsen i S. V. til Korshagen i N. O. 4, 75 Mile og største Brede derfra i Ø. til Enden af Oddens Gnide i W. 4, 5 Mil; men uden Hensyn paa disse smalle Halse, i N. og S. fra Klintebjerg til Gundeftrup i Grøvinge Sogn 2, 75 Mil og største Brede fra Kongøre Strand i Ø. til Ordrups Strand i W. = 3 M., tot. Areal = 5. 0278 □ M. = 51439 Tdr. Ld., med et Folketal af 9692 — 1769 = 6375; 1787 = 6874 — Mennesker = 1927, 6. Mennesker paa □ M., 1 Kjøbsted, 10 Kirkefogne, 1 Kapel, 67 Landsbyer, 7 Præstegaarde, 15 Almueskoler, 4 Hovedgaarde, 155 Kjøbstædgaaarde og Huse, 543 Bondergaarde, 733 Huse med Jord, 233 Huse uden Jord, et kongeligt Soldsted for hele Isefjorden, 15 Veirmøller, de 4 af Holl. Skifelse, 3 Vandmøller, den ene med et Stampeværk og 2 Hestemøller. Det hele Skyldsat for priv. A. og E. Hrtfrn. = 388 — „ — 2 — 1; upriv. = 4088 — 6 — 3 — „ Skov og Møllekyld = 16 — 7 — 2 — 2, med omt. 9 Tdr. Ld. p. T. Hrtfrn. Møislandet kan noget nær være = 39162 Tdr. Ld.

I samtlige Kirkefogne vare i Aaret 1826 fødte af Mandfjøn 143. af Qvindfjøn 154, tilsammen 297, deriblandt vægte 14, dødfødte 6, døde af Mandfjøn 74, af Qvindfjøn 88, tilsammen 162, altsaa 135 flere fødte end døde. Egteviede 84 Par. Eldigere Beregning over Døde og Fødte m. v. eller et Middeltal igjennem 10 Aar f. Cr. har jeg ei kunnet erholde.

Qvægstanden kan antages = 3522 Heste, 7164 Qvæghoveber, 8345 Faar, 3431 Sviin og en ei

ubetydelig Deel Gjæs i de Sogne, der paagrændse Stranden.

Herredet ligger under Holbeks AmtmandsTab og besyres af en Byefoged i Nykjøbing, som tillige er Birkedommer og Birkeskriver ved Drarholm's Birk, en kongelig Forvalter for det kongl. Odsherredse Gods, der for Tiden boer i Nykjøbing. Religions og Underviisningsvæsenet af 8 Sognepræster, 15 Skolelærere, der tillige ere Kirkesangere, samtlige under en Districtsprovst, der boer uden Herredet og hvorunder tillige forterer det tilstødende Skippingsherred. Forstsvæsenet af en kongl. Skovrider og adskillige andre Skovbetiente.

Herredet udgjør den største Deel af det gamle Drarholm's Amt, men dette's Grændser har jeg ingenstedes fundet nœiagtigt beskrevne. Jonge i H. Beskr. over D. regner 14 Kirkesogne dertil, nemlig: 1) Nykjøbing, 2) Nørvig, 3) Højby, 4) Usmindrup, 5) Wiig, 6) Odden, 7) Egeberg, 8) Grevinge, 9) Udnæs, 10) Faarveile, ogsaa 11) Holmstrup, 12) Valløkilde, 13) Hørve, 14) Seierse, hvilke siden hore og have steds hørt til Skippingsherred, naar Seierse og Holmstrup undtages, hvoraf det første i ældre Tider herte til Odsherred og det sidste til Udsøherred. Pontopp. i D. Atl. 2, 395 f. regner de samme Sogne hertil som Jonge, med Undtagelse af Valløkilde, som blot er forglemt i Optegnelsen. W. S. geogr. Karter, hidfore foruden de første 10 ovennævnte Sogne ogsaa Valløkilde og Hørve, og Olmian lægger endog Folleslev Sogn til Drarholm's Amt og Odsherred, men som ei vides nogensinde hertil at have hørt. I Registr. Redditiuum Episcopi Roskild. i S. R. D. VII, 121. henføres følgende Sogne til Odsø

herred efter sin naturlige Beliggenhed: 1) Odden, 2) Faresvælle, 3) Åsnes, 4) Grøvinge, 5) Wiil, 6) Åsmundsborg, 7) Eghebyergh, 8) Howeby, 9) Yskoorn, 10) Nykøping, 11) Eyræ. Disse Sogne, paa Seierse nær, regnes i Almindelighed til Odsherred og den Inddeling ville vi følge.

Morville Vidensk. Selsk. Skrivt. ny Saml. 2, 396. beregner Draxholms Amts hele $\square$ Indhold foruden Derne Keresse og Seierse til 5.3814 $\square$ Wiil, Seierse til 0,2074, Keresse til 0,0338, total Areal = 5.6226. Men da der ingensted siges, hvilke Sogne — foruden Seierse, han dertil har henført, saa kan man ei bestemme noget derom. Dog maae jeg næsten troe, at han foruden Vællekilde og Hørve Sogne har — da han nævner Keresse derunder, der stedse har hørt under Følleslev Sogn — ogsaa henført Følleslev Sogn til Draxholms Amt, hvorved han faaer et total Areal ud, som ellers ei lod sig udbringe. Men derimod henfører han Holmstrup Sogn til Kallundborg og Søbygaard's Amter l. c. 397 og ei herunder som Hofman og Jonge. Søeplanen har Morville kun udbragt til 0,0680 $\square$ Wiil, men jeg har ei uagtet gjentagne Opmaalinger paa Karterne, kunnet udbringe den til mindre end 0,0750 $\square$ Wiil, hvilket deels kommer sig af den mindre Maalestok jeg har været nødt til at bruge, deels maaetee og at jeg har regnet noget til Søeplanen, som Morville har antaget for Moseland. Officielle Angivelser har jeg ei kunnet erholde, uagtet al anvendt Flid. Skovlandet har jeg angivet nøie efter officielle Meddelelser og berom er jeg fuldkommen vis. Morville har ansat det til 0,2610 $\square$ Wiil for Draxholms Amt, jeg har udbragt

det for Odsherred til 0,2413 $\square$ Miil. Sumplandet som l. c. beregnes til 0,1397 $\square$ Miil er nu nok oversalt forfundet i det Begreb og har efterladt Enge eller Tørvestjær, paa ubetydelige lavt liggende Steder nær. Fjvdesandet og Lyngstetterne ere ikke nogetsteds meddeelte, men de udgjøre vist i det mindste 2500 Tdr. Land. Dog er en Deel af Lyngstetterne deels bragte under Ploven, deels indtagne til Skov. $\square$ Indholdet af Sognene ere angivne efter Gliemans Rorter, de eneste vi have, hvorpaa Sognegrænserne ere affatte. Men, da Maalestokken, der her kan bruges ogsaa er yderst liden og Vinklerne saa smaae at man kun med megen Møie er istand til at fatte og aflægge dem, vil sandsynlig her findes en ikke ubetydelig Differens mellem de officielle Angivelser og mine. Imidlertid forhaaber jeg, at de saa nogenledes ere proportionale og kunne saaledes tjene til et Slags Oversigt, hvor den yderste Nøiagtighed ikke forlanges. Jeg har gjort mig al Flid for at faae dem officielle, men det har ei villet lykkes.

Herredets naturlige Beskaffenhed.

Det der først frembyder sig til Beskuelse er da Landets Overflade, og dens Fortsættelse ud i og under Havet hvor Banker, Sletter, Dale, Skove, Bænde afverle med hinanden. Enhver af disse fortjene at komme under noiere Betragtning og disse Betragtninger kunne ikke være uden Interesse. At det hele Sjælland, som det hele Danmark, og de nordlige og vestlige Dele af Lybskland have i den fjærne Oldtid lagt aldeles under Havet og derfra efterhaanden i lange Perioder hævet sig op over

Havfladen, kan neppe paatvivles. At denne Opftigning idet den muligen daler paa andre Steder, endnu vedvarer her med samme langfomne Skridt, er nok ligesaa sikkert; at der nnder Opftigningen hist og her er fteet Briftninger — for vore Dine betydelige, men i Sammenligning derimod med Jordklodens Halvdiameter neppe mærkelige*), hvorved Klinter, Brinker, Landreidninger ere fremkomne, ligger klart for vore Dine. At de afrundede Former og de Netninger Landene have, ere fremkomne og dannebe deels under Havfladen ved Strømmene, deels efter Opftigningen ved nedensfra virkende Kræfter, fom og ovenover ved Luftens og Veirligets Virkninger endnu ere blevne mere afrundede og bragte i den Form, hvori de nu ligge over Havfladen, synes uimodsigeligt. Ballestrogene, fom nu fremvife sig for Diet have alifaa været de første Mærker paa det vordende Land, der fandsynligen hvile paa Kalkflotfenes Toppe og i deres Klofter og fom have holdt sig da de mellemværende Bægge ved Vandfloder og voldsomme Røftninger indfyrtebe og enten nedfortes i de nærmefte Dale, eller henfkyledes i Havets Dybder. Folge vi imidlertid diife; kunne vi uden Vanfkelighed gjøre os et Begreb om, hvorledes Landet i den fjerne Oldtid har feet ud, og vi vilbe da finde det mere overeensftemmende med de ældfte Sagn og den ældfte Hiftorie, vi have; end om vi antage — og fom alle Skribentre næften synes at forud-

*) Antager man Værhø, fom Herredets høiefte Punkt = 585', og Jorden's Halvdiameter = 859½ geogr. Mile, hvor 23700 Fod, faa er Værhø til denne = 1' : 34,820', hvoraf man feer at denne Høide, endftjøndt for vort Die faa anfeelig, dog ikke engang er mærkelig mod Jorden's Halvdiameter.

fatte — at Landet stedse har været i den Form, hvori vi nu see det. Benævnelserne paa visse Landstrækninger, saasom: Wige, Næs, Skov, hvor nu intet eller dog kun svage Spor deraf findes, forbyde desuden en saadan Forudsætning.

Obshered vilde være, som et isoleret Heelt, naar ikke den lave, flade for ikke meget over 100 Aar siden næsten oversvømmede Landstrækning fra Vesterstrand til Draxmølle forbandt det med det øvrige faste Land. Vi træde neppe ind i Herredet, saa opstiger der hastigt, dog uden Steilhed en af de anseeligste Høiegne i Sjælland, der (efter Glieman) naaer en Høide af 585 Fod, (efter Bugge) kun 382, (efter Schov) kun 393 Fod, hvis øverste hatteformige Top, er bekjendt under Navnet Børhøv eller Børhøi. Fra denne Bakke — eller som man i Landets Sprog kalder det, Bjerg — udgaae alle de Bakkerugge og Kase, der gennemstruge Herredet i forskjellige Retninger, som her i Herredet ret vel lade sig spore, da de mærkeligen hæve sig over Eletten. Hele Grævinge Sogn eller den Halvøe, der indsluttes af Lammes og Sidningefjorden er en østlig Green af Samme, der vel har mange Kopper og Kase, men alle ei betydelig høiere end hele denne Halvøes Ryg, der afdalet til Syd og Nord. Hovedarmen gaaer derimod fra Børhøv over Høve, N. O. over Aastofte, Tyderup, Hønsinge langs Landeveien til Åsmindrup, hvorfra den sender en Biarm over Brent, Ilkerup og Egeberg til Kongssøe Nebbe, hvor den aldeles aflader sig imod Fjorden; men selv gaaer den i mere nordlig Retning over Høiby, Staarup, Nyegaard, hvor den i denne Egn naaer sin største Høide i Trollebjerget med sine 5 Toppe eller Kopper, dreier

sig derpaa vestlig over Tengslemark, Holmstrup, Lumbåsnaå, Ebbelykke, hvor den ved Lumbås naaer sin største Høide, hvorefter den afdaler næsten ned til Vandspeilet, langs ad den lange Oddens Tunge indtil den efter 1 Miilsveiis Strykning reiser sig noget igjen, naaer sin største Høide i Forbjergget Oddens Gnibe, og derefter, hvor den brat afflytter under Havfladen, med det 2 Mile lange steenbelagte Sjællands Kef stryger i nordlig Retning ud i Kattegattet. Den giver sig endnu engang tilkjende i den over 1 Miil mod Nord fjernede Hadsteens Grund, der reiser sig op indtil 6 Fod nær Vandspeilet, hvorefter alt Spor af den aldeles forsvinder under den uendelige Mængde Sand, hvormed de vestlige Egne af Kattegattet ere overspildte. Fra Nyegaard nordlig og Nordostlig afdaler en Viarm, men taber sig snart i de lave, sandige og ud imod Nordstranden lyngbegrøede Eletter. Nogle Spor deraf findes i de bratte Bakker ved Nykjøbings Markeskjal imod N. V. og N. Midt i det Sandhav, der vedvarer fra Nykjøbing til Nørvig, hæver sig nordostligere Birkens Høi med en temmelig udstrakt Flade og derfra udflyder sandsynlig i S. den langstrakte Aas, der udgjør Raffeland, naar man kun kunde see dens Forbindelse dermed under det Sandhav, hvormed den er overføjet. Denne affalder ved Søsefjorden med Klinter (Skrebjerg), men mod S. afdaler den langsomt i Nykjøbings Fjord med Rakke Hage. Disse Høider udgjøre det egentlige faste Land af Herredet; de lave, flade, sandige og lyngbegrøede Strækninger, der have ansat sig ved Foden af disse Høider, ere senere i den historiske Oldtid og indtil vore Dage af Havet opskyllede og tilfattede.

At Odsøherred i den fjerne dunkle Oldtid og endnu hen i den historiske Old har været en fra det øvrige Siælland aldeles adskilt, kan neppe paatvivles. Over Tangen S. for Drarholm har fra Seierøbugten været Indfart i Lammefjorden. Alt hvad der nu adskiller dem er løs Sand, i hvis Huulheder Løv har i fremfarne Aarhundreder dannet sig. Hele den lave, sandede og grusede Strækning paa Vestfiden af Herredet fra Hovebakke og videre N. og V. i, er indstykket Sand af Vesterstranden, hvis aarlige Tilførsel endnu er kjendelig der, hvor den ikke ved Agerdyrkingen er forstyrret. Man sporer den opstakle Sand endnu høit og paa den vestre Side af Hoveddaasen, der trækker gennem Herredet og det, vi nu kalde Ellingelyng, var i fordom Dage en aaben Bugt. Dette opstakle Sand forarsagede, at Evinninge Søe, der i den Tid var en blot Vandsamling ved Havbredden og havde sit Udlob i Bugten, blev indklemmet af de aarlig tilførsle Sandrevler, og satte hele den vidtloftige Flade under Vand, som senere fik Navnet Ellingemose, hvis Omfang sees paa W. S. Kartet, som den var før den blev udgravet sidst i aarvige Aarhundrede. Nørvig og Rakke-Land have ligeledes i Oldtiden været stilt fra det øvrige Odsøherred, og maaskee endog indbyrdes været stilt fra hinanden, og der har ogsaa herigennem ind fra Nordstranden S. for Nørvigs Kirke været Indfart i Nyerløbings Fjorden. Ligeledes har hele den Strækning, der nu udgjør Nyerløbing og Nyerups Lyng indtil Trollehjerget ved Nyergaard været Havbund, der langsomt deels har, som hele Fladen, høinet sig, deels aarlig faaet Tilførsel af opstykket Sand. Den har i de sidste Aarhundrede efter

gamle Folks Forsikring ubvidet sine Grændser over 50 Alen, hvilket og Diefsynet bekræfter. Ligebannede men meget mindre Strækninger ere paa lige Maade tilfattede ved Klint og Ebbelykke. Bolgeslagene i Sand og Steensrevlerne, der hvile parallelle ved Siden af hinanden ere endnu fjendelige, hvor ikke senere Kultur har forstyrret de naturlige Forholde. Uden al Tvivl finder det samme Tilfælde Sted ved den lave, flade, sandede Tange, der nu sammenbinder Oddens høiere Land med Ebbelykke Bjerg, saa at Odsøherred i de omhandlede Tider har bestaaet af flere Der, hvilket og Navnet der i den ældre kristelige Ods Skrifter blev givet Kervig og Rakke synes at bekræfte. Man kaldte det Ysoorn, der uden al Tvivl ifkun er en hastig Udtale af Yseerne 3: de ved og i Isefjorden værende Der. S. R. D. VII, 122 f.

Betragte vi Overfladen af Landet, saa er den som Landets øvrige Overflade, det Geologerne kalde opsvømmet Land, en Samling af alle slags mineralste Forvittringer, og Aflosninger af de faste Bjergmasser, der ved en os ubekjendt og i sin Virken voldsom Naturrevolution ere førte her ned fra de Skandinaviske Bierge. Det er Stumper, Levninger af alle Formationer, knusede for det meste til Gruus, hvoriblandt dog mange anseelige Steenblokke af Urformationen, men og af de Yngre. De hvile uden al Tvivl heelt igjennem over hele Danmark paa Kalkformationen; hvor dybt denne ligger her, veed Ingen. Løse Kalksteen findes der mange af, endog hele Bakker fulde; men som efter deres Runding og Afglattelse synes at være bearbejdede af Havvandet i lange Tider. Faste Klippespor findes ingensteds i Herredet og hvad Almueen antager derfor, ere løse, men

store Steenblokke. Oven paa den faste Kalk hviler uden al Tvivl et anseeligt Leerlag og her ovenpaa Sandet og Gruset. Paa samtlige Aase fra Værhøv af og saalangt de stryge i N. og N. V. have paa den vestlige og nordlige Side lige op til Toppen og ikke sjældent paa denne med, mægtige Sandlagere leiret sig, der ere opkomne af Havet og senere liig Flyvesanden paa Sjællands Vestkyst, efter at være blevne tørre, ved Vinden førte op til Toppene. Dog maa, som forhen bemærket, erindres, at der har været den Tid, da Havet i Forhold til Landet stod meget høiere end nu, og engang, da selv de høieste af disse Toppe laae under Vandfladen, hvoraf kan sluttes, at baade Strømme og Vande have i de allerældste Tider i vore Lande havt samme Retning som nu imod Landet: Vinden har blåst meest V. og N. V. Paa den østlige Side derimod prædominerer Leret, undtagen i de lave, ved Stranden liggende Egne, fra hvilke Havet i de senere Tider er traadt tilbage. Disse have en Sandbedækning, men almindelig ifkun tynd og derunder Leret. Følgelig er i oekonomisk Henseende de østlige Egne eller de østlige neddalende Aase og Bakker af en bedre Jordbonitet end de vestlige, hvor den ubrudte Strandsand er den forherstende. Dog maa dette bemærkes, at i det Mindre finder herudi mange Undtagelser Sted.

Af Vandsamlinger, saasom Søer, har Herredet de samme som forhen, men af Rier, Aeer, Bække har Herredet nu ikke mange. Ved de geogr. Korters Forsættelse blev Moselandet i Drachholms Amt, der her antages 0,5948 □ Mil store, end det jeg her regner til Oddherred, beregnet til 1401½ Tdr. Land og Søesplaner til 682½ Land. Dette Areal, især det første, maa

nu meget have indskrænket sig ved Udgravningen af de mange Smaasøer, Sumppe og Engfiar i Udskiftnings-Perioden. Søerne ere derimod omtrent de samme. De vigtigste af dem ere:

1 og 2) Nord for Birkens Høi ligger Flynder Søe (40 Td. Td.) og strax S. V. derfor Dybe Søe (30 Td. Td.); begge næsten lige med Havets Vandspeil, med lave og sandige Bredder, ubetydelig Dybde, den første med $\frac{1}{2}$ — 2 og den sidste $2\frac{1}{2}$ — 3 Alen Vand, for det meste reen Sandbund, dog har Flynder Søe i sin vestre Ende en noget mudret Bund. Da Havvandet ofte trænger ind i den, er Vandet brak og tildeels salt. Dybe Søens Vand er derimod aldeles færskt og klart. Hiin er uden Fisk, uden naar Havet ved Høivande trænger deri ind og efterlader nogle Flyndere, af hvilket Slags Fisk Søen nok har faaet sit Navn, ligesom den sidste har faaet Navnet Dybe Søe i Forhold til den Førstes ringe Dybde. Begge Søer ere i sin Tid opkomne ved Havets Tilbagetræden og de derefter af Volgerne opfaste Sandrevler. Et Phænomen, man seer paa alle vore Kyster.

3) Pajese sø: Pajese Søe (Mandsnavnet Paj (S. R. D. IV, 583. 585. og en Boo Pajenson ihid. 472.) paa Nyel. Lyng med lave, seneede og sandede Bredder, mudret med megen Grode (Lemna Linn.) begroet Bund, klart og godt Vand, fiskerig paa de sædvanlige Ferskvandsfiske med en Dybde fra 2—12 Alen (40 Tdr. Td.); for circa 30—40 Aar siden blev den naturlige Afløbskrende til Nordstranden fordybet og Vandet i Søen derved noget formindsket, hvorved Kjøret paa den S. V. Side er blevet fastere. Den er i Oldtiden

opkommet paa samme Maade som Dybes og Flynderfoen, thi Havet har i de ældre Tider gaact ind i Eoen og Kjøret, der da udgjorde en Bugt, hvorigiennem var Indseiling til den ved Trollebjergets Fod liggende Trollebjerghavn, som endnu ikke er forsounden af Indbyggernes Erindring, endstiondt det vist er mere end 400 Aar og derover siden Indløbet dertil var seilbart. Nu dæmme vidtloftige Sand og Steenrevler for Eoen, men hvori man endog tydelig seer Bolgeslagene parallele med Nordstrandens Bred.

Paa Nyek. Lyng har derforuden været endeel andre Søer og Moser, der nu alle ere udgravne. De ansees ligste var Store og Lille Kleinemose og Davidsmosen, foruden en heel Hob Hedekjør. De 2 første, især den vestlige, vare meget sandsøgne. Ved Udgravning befandt et betydeligt Torvelag under den sandsøgne Bund. Veiene fra Nyek. til Korvig passerer midt imellem dem. De findes paa W. S. Kort. Endeel af de øvrige paa det Gliemanske. Søerne ere nu tørt Land.

4) Nyegaards Sø, S. f. Paiesøe, mod N. med høie af de omliggende Banker indsluttede Bredder, mudret, stenet og leret Bund, klart og godt Vand fra 2—3 Alens Dybde foruden Mudderet, hvis Dybde ofte er meget betydelig, stærkt begroet med Siv, fiskerig, paa vestre Side omgivet af megen Sæk o: den efterhaanden opgroede mudrede Bund, der er i Begreb med at danne sig til Torv, som og fordi den er elastisk og giver efter for Godtrinet kaldes Gunge. Den er imidlertid farligere at begive sig ud paa, end man i Almindelighed troer. Midt i Eoen eller dog nu i Søen en Holm med Nuderne af Mure, der see ud som snevre Saarnfængsler,

hvortil man i nogenledes tørre Aaringer kan gaae ud uden Fare, naar man har en bekendt Veiviser. Den omtales hos Hofmann VII, 250. Ligeoverfor N. O. staar en svær Muur, som skal være Rudera af Drøbselholms Slot. Udgravning skal ikke være forsøgt, men menes dog at kunne lykkes. At dette vilde være Bindning, kan man ikke paatvivle. Den har Udlob til Pajessø. Areal 13 Eder. Land foruden Søen.

5) Højby Sø. Af samme Bestaaffenhed, som foresgaaende, mod V. med lave, stenebe og sandede Bredder, leret, stenet og muddret Bund. Dybde fra 2 til 10 Al. Vand. foruden Mudder; klart Vand, meget fiskerig. Areal 78 Eder. Land. Dens Flodemaal skal ved forsøgt Udgravning være sjunket. Den er i Dybet og omkring ved de v. og n. Bredder temmelig sivbegroet. Estrar ved den, N. O. for, Rudera og Mærker af Ebbes Borg og Tomfruburet.

6) Klinte Sø, Herredets største Indsø, ved Klinte By, Højby Sogn, næsten kredsrund med lave, sandede, sumpede, stenebe og grusede Bredder, leret, stenet og muddret Bund. Dybde fra 2 til 6 Alen foruden Muddret; Bredderne kun lidet ophøiede over Havets Vandspeil, fiskerig, især paa Kal, meget sivbegroet. Den har sandsynlig samme Oprindelse som Dybes-, Flynders- og Pajessø, Areal c. 463 Eder. Land. Estrar derved og ifkun ved en lav Dæmning derfra skilt ligger:

7) Sonnerups Sø med lave, sandede og sumpede Bredder, meget Mudder, men kun lidet Vand. Rosgen Fisk, især Kal. Bunden hæver sig stedse mere og

mere op, og den vil snart udslettes af Søernes Tal. Areal c. 64 Tdr. Land.

8) *Svinninge Søe*, ved *Svinninge Bye*, *Usmindrup Sogn*, med lave, sumpede og lerede Bredder, leret og muddret Bund, dog i *W.* noget sandig, sivbegroet, fiskerig, saavidt Vand findes; men derunder en uendelig Mængde Mudder, hvis Dybde, uagtet anstillede Forsøg, dog ikke har været at udgrunde. Søen er udgravet og derved saavel Vandmassen, som Søens Omfang betydelig indfunden; for Udgravningen c. 25 Tdr. Land. Dens Vand er Bæld fra de nærmest liggende østlige Bakker. Den har ligesom *Klinte Søe* i de ældste Tider stødt umiddelbar til Havet. De af dette opkastede Sandrevler dæmmede Vandets Aflob, og dette var for omtr. 50 Aar siden saa betydeligt, at det Winter og Foraar satte en stor Deel af *Ellinge Lyng* under Vand; nu er Søens Vand ved en 4 Alens bred Grøvt ubledet over *Ellinge Lyng* i *Sejerøes* bugten.

9) *Stenstrup Søe*, *Højby Sogn*, ubetydelig som Søe, c. 5 Tdr. Land; men 10 til 12 Al. dyb. *S. O.* har den en høi Leerbrink ved Bredden, mod *W.* og *N.* Enge med god Hoeslet, da Vandet fra Søen om Foraaret stiger op paa den; er et vigtigt og uundværligt Vandsted for Byen i strænge Vintre og tørre Somre. Den har et Aflob til Stranden.

Af Moser og Sumpe har *Odsherred* nu næsten ingen. Den betydeligste af herværende Moser og Sumpe var *Ellingemosen* med et Areal af c. 850 Tdr. Land, der før Udgravningen 1790 var et Uføre af Dynd, ubeværet Sæk, højt og her med noget Birke- og Wibiektrat, og hvorfra kun en ubetydelig Deel Mosesodder med me-

gen Besværighed kunde bjerget. Den er nu tør til alle Tider og kan anvendes til Høeflet og Torvestjær. Den blev fornævnte Aar udtorret ved en Hovedgrøvt af 4 Al. Bredde og 2 Al. Dybde, samt 2897 Al. Længde, foruden nogle Siggrøfter. Paa W. S. Kort over den N. W. Deel af Sjælland sees man Mosen, som den da var.

Paa Korsvig, Nykjøbings, Nyerups og Ellinge Lyng fandtes forhen endeel Engfjær med Knolde og bevorede med Pors (Myrica Gale) og Rjøruld (Kriophoron polystachion). Disse ere nu for det meste udgravne, Knoldene affrukne og Bunden ved Udtorring forvandlet til Eng eller Agerland. Iblant de paa Ellinge Lyng værende var Pinthes Mose, og paa Nykjøbings Lyng store og lille Kleinemose de anseeligste; nu alle udgravne.

Herredet har nu ikke en eneste betydelig Bæk, meget mindre en Aae. Svinningesoens og Ellingemosens Aflob er nu indskrænket til en 4 Al. bred og 2 Al. dyb Aflobskende, der om Sommeren som oftest er tør. De øvrige Bække, der endnu staae paa W. S. Kort ere nu ikke engang mærkelige, naar Bækkene der nedløbe fra Værhov i N. og S. undtages, og selv disse ere fra Vandmassens Side ubetydelige. Den nordlige gaar forbi Korup og driver Ordrup Vandmølle, hvorefter den falder ud i Nordstranden. Den sydlige forsyner Vindefilde Vandmølle med det fornødne Vand, der ogsaa uledes fra selve Bækken i Rønder til Ablersborg, gaar østlig der forbi og falder ved Dragmølle ud i Lammesjøen. Den har altid Vand og det af utmærket Godhed. Bækken ved Strandhusene,

der falder ud i Nykjøbingsfjord, er ubetydelig; derover er dog Broe. Den har dog tilforn drevet en Vandmølle, Lure Mølle kaldet.

Af Weiler, s: lavvandede Indvige, hvorover Færdsel falder, findes i Herredet kun en, og det er Faareveile Weile, ved Faareveile By. Herover passeres nu paa en Chaussée af 3600 Fods Længde og 36 Fods Bredde tilfældig med Jordveien og 2 à 3 Al. Hoide over dagligt Vand. Her var forhen, især om Vinteren, et temmelig slemt Uføre, der ved Høivande var upasselig. Den ligger paa Landeveien fra Nykjøbing til Kallundborg og Holbek, strax N. for Faareveile Kirke og mellem denne og Weilekro.

Herredet omgives i O. af Høsfjorden, i N. af Rattegattet, der her steds kaldes Nordstranden, i W. af Samsoebeltet, egentligen af Seierøe og Kereløebugten, hvis Vand her kaldes Vesterstrand. For det meste begynder Havbundens Nedstigning med lave og flakke Bredder, der almindelig strække sig 50 til 100 Skridt ud i Vandet med ringe dog steds tiltagende Dybde; der affænkter Strandbredden sig noget mere med en Dybde af et Par Alen Vand; men undertiden og pludselig med en Nedstyrting paa 2 à 3 Favne. Den flakke Bredderand er ved Landkanten almindelig smaaestenet paa et Par Alen, derefter hvid fast Sand ud til Dybet, hvorpaa man finder store Stene, meest af Granit og Gneus, der rage op i Vandfladen, og som kun i Nærheden af Kjøbstæderne, og hvor der i Nærheden ere anlagte Vandbygninger og Weie, ere bortskaffede, isvrigt almindelig sandet, derunder oftest Leer og derfor enkelte Steder af opstigende Væld gennemfiet, hvilket man kalder Dvils eller Dvætleer, og hvori man kan sætte

Livet til længere ude er Havbunden ofte dyndet og for det meste paa en 2 à 3 Favnes Dybde begroet med Tang (Bændeltang) eller og bestrøet med større og mindre Steen, hvorpaa man oftest finder Klovertangen. Saavidt man veed findes ingen Steder deromkring fast Klippeland, og naar man paa enkelte Steder har, fordi man der fandt store Steenblokke, der ragede op fra Dybben, troet det, saa er det sikkert urigtigt, saameget mere, som disse vare Granitblokke. Indvigerne ere gjerne lerede og muddrede, samt tangbegroede. Hvor 2 Hoilande stode nær tilfammen, saa at Strømmen derimellem indknibes, findes undertiden et større Dyb paa 5 a 6 Favne, saasom i Lammefjordens Munding, i Duroe Sund, i Kuulhuus Renden o. fl. St. Enkelte Undtagelser med en meget større Dybde, saasom mellem Sjællands Rif og Hadsteensgrunden, ere sjeldne. Det stadfæster sig iøvrigt her som allevegne, at som det nærmeste Lands Hoide og Skikkelse er over Vandfladen, saa er den og derunder. Dybet forholder sig altsaa til Havfladen, som Havfladen til Hoiderne over og i Nærheden af samme. Men der er desuagtet ingen Regel uden Undtagelse. Mærkelig er imidlertid den omtalte betydelige Dybde ved Sjællands Rif, som kan ansees for den største ved Sjællands Strandbredder. At det er indgaaende Strømme fra Kattegattet der her sammentrænges mellem Riffet og Hadsteensgrunden, der opstjærer Grunden og vedligeholder dette betydelige Dyb, midt i et Flyvesandshav, er uomtvisteligt. Maa skee man her kunde ved nærmere Undersøgelse finde Spor til den faste Kalk, hvorpaa Sjælland hviler, og saa var den større Dybde let forklaret.

Nesfjorden omgiver Herredet paa den østlige Side. uberegnet Roeskildesfjord, men iberegnet alle de øvrige

Fjorde og Vig, vil den omtr. udgjøre 14,3195 $\square$ Mile, største Længde fra Mundingen ved Spotsbjerg og Skandse- hagen indtil Enden af Bramsnæs-fjorden 4,75 Mile, største Brede i Ø. og V. 2,25 Mile. Fjordens Bund er lige som Kattegattens affænket mod Ø. eller over mod Jæ- gerøpriis Land og Horns Herred, hvor den har sin største Dybde 11 til 12 Favne og Bunden tillige stenet og mud- dret. Midt omtrent i Fjorden, dog nær Ø ved Seillo- bet fra Norvig til Duroesund, det der paa Landforter nu urigtig hedder Eiddingsfjord, ligger en farlig i N. N. Ø. og S. S. V. rettet Grund, hvorpaa kun 9 Fod V. Den har for Tiden en noget forskjellig Udstrækning og Retning fra den Søfortene angive.

1) Den største Indvig deraf i Herredet S. fra, er Lammefjorden, der deler sig i den nordlige eller Eids- dinges og i den sydlige eller Lammefjorden, der indslutter Lammeholmene, og paa 4000 Skridt nærmer sig Bellet. I Fjordens yderste Munding, østlig mellem Ludsenæs og Kongsoe Nebbe, hvor Strømmen sammenknibes, finder man et Dyb af 6 til 7 Favne, der mere vestligt aftager meget, alt som Fjorden udvider sig og de modstaaende Strandbredder blive lave, indtil 9 à 10 Fod. Den sydlige Bred deraf er lav og flak og langt udstrakt, den nord- lige derimod høi og kært, og Dybet i hastigt Tiltagende. Fiskeriet er meget ringe, ligesom og Isefjorden i det Hele ikke er fiskerig. Lammefjordens hele Overflade kan an- tages 2,5222 $\square$ Mile. Den besøges af enkelte Skibe der fra Adlersborg Gods indtage Kornvare.. Ankerplads- sen er da ved Lammeholmene i Nærheden af Faareveile Kirke.

2) Siddingefjorden er den nordlige Arm af Lammefjorden mellem Egebjerg og Grevinge Land. Den besøges nu ikke uden af enkelte Fisserbaade. Dybden 3 — 2 Favne. Strandbredderne nedstigende, siden flatte. Bugten eller Fjorden giver fra dens Munding isvrigt et ret smukt Perspekt; rundt omkring seer man tildeels Skove, men den største Deel er kun Levninger deraf. Inderst i Bigen, Wig By og Kirke. Dens Areal 0,1424 □ Mile. Paa Videnskabernes Selskabs Kort, som paa Gliemans er Siddingefjorden henlagt mellem Duroe og Lubfenæs, hvilket er aldeles urigtigt; dette hedder Duroelob eller Duroesund.

3) Nyekjøbingsfjorden gaar ind fra Isefjorden i N. V. med et Dyb fra 5 til 2 Favne V. opstigende Bund ind imod Byen, mellem Rakkehage og Kongøre Land. Den har en Steenron S. V. for Rakkehage, hvorpaa Eoen bryder sig i Stormveir. Den er dybest ind ad mod de sydlige Strandbredder, og flakkest nord paa ind mod Ringholmen og Indvigen vester for. Den østlige Indvig derimod er dyb, muddret og noget stenet. Den kaldes How og tjente forhen til en Winterhavn for Korvigerne, der nu i dens Sted have valgt Holbøks Skibstroe. Areal c. 0,2991 □ Mile.

Norvigsbugten eller Bugten ved Soldboden begynder ved Rakkehoved og rækker nord op næsten $\frac{3}{4}$ Mil til Skandschagen. Den nordlige Deel mellem Skandschagen og Soldboden hedder Skandsfrogen; fra Rakkehoved til henimod Norvig Bye, er Landet temmelig høit nogle Steder med Klinter eller Afstyrtninger som ved Skrebjerg; men derfra afbaler Landet mere og mere og fra Byen til Soldboden er en lav, sandig Slette af opfyldt Sand

og Smaasteen, der forðum har været Havbund, men nu forbinder Raffeland og Nyefjobings samt Norvig's Lyngstetter med det høie Land omkring Birken's Høi. Vanddybden i Bugten er tæt under Landet endog reen paa 4 til 6 Favne Vand, men noget nordlig for Skrebjerg og langs med Landet ved Norvig's Bye udgaaer flatte Grunde, der dog ophøre henimod Skandsfetrogen, hvorudenfor er et reent Dyb af 6 à 7 Favne. Dog ere Lobene kun smalle og videre ud i Bredningen mange Sandgrunde. Der er god Ankerplads overalt, men sydost Vinde sætte temmelig Soe.

Vi komme til Mundingen af Isefjorden, i Oldtiden saa berømt ved Kongevalget og den Skandinaviske Søemagts Samlingsplads. Jeg regner den fra Skandschagen til Korschagen i N. paa den vestre Side, og fra Lynæs til Spotshjerg paa den østre Side, hvor imellem Afstanden er 5900 d. Al. eller næsten $\frac{1}{2}$ dansk Meil. Landet er paa Odscherreds Side lavt, fladt og sandigt indtil Foden af den høiere Stette, hvorpaa Birken's Høi ligger; paa den modsatte Side er Landet høit med Klinter og Skrænter. Ved et noiere Blik paa Mundingens Form og fornøden Kundskab om Lodstuddene og Grundene i selve Mundingen, bliver man snart vaer, at det er den østlige fra Rattegattet indgaaende Strom, der tilføjer Mundingen med Sand og den udgaaende Vestlige, der udfører, om ikke alt hvad den indgaaende indsætter; thi dette er nok umuligt, saa dog saameget og saaledes, at Dybberne, endskiondt de aarligen noget forandre sig, dog holde omtrent de samme Lodstud. Mundingen er, som bekjendt, opfyldt med en uendelig Mængde Sand, der rækker fra den ene Bred over til den anden og

ikkun ved begge Lande tillade de fornødne Gjennemfarter; dog ved dagligt Vand er ikkun for Skibe af 9 à 10 Fods Dybtgaaende; ved høit Vand, der steds indtræffer med N. W., N. og W. Vinde er Dybden noget større paa Gjennemfartsstederne, men med D. og S. D. endnu mindre. Midt i Mundingen ligger Storesand, S. for den Middelfrunden i uafbrudt Forbindelse, og S. W. for den sidste Tolken og indtage fra N. til S. en Længde af $\frac{3}{4}$ Miil og en Brede af omtr. $\frac{1}{4}$ Miil. Ved dagligt Vand er der paa deres laveste Steder 2 til 4 Fod Vand; men med østlige Vinde og lavt Vand stiger den første op til Havfladen. Paa begge Sider af de 2de første i S. og N. rettede Sandgrunde ere Lobene. Det østlige under Spotsbjerg det almindeligste, fordi de fleste paa Isefjorden færende Skibe komme øster fra. Farten gaar da S. W. i ned forbi de omtalte Grunde, og naar de have styret disse forbi, holde de over mod Lodboden, hvor de skulle klarere. Af ovennævnte Marsag er og det vestre Lob sielent brugt. Det er ogsaa baade smalt og krumt, og Mærkerne ere finere og vanskeligere. Der ere ansatte Lodsere paa begge Sider, hvoraf de ved Spotsbjerg modtage Skibene der udenfor, og lodsere fra Spotsbjerg og længere ude op til Norvig, hvorefter Lods faaes derfra videre ned i Fjorden. Skibe, som lastede stikke dybere end 9 à 10 Fod, indtage Lasten enten aldeles eller tildeels udenfor Grundene, hvorhen den føres i mindre Skibe, som her kaldes Lettere. Ankerpladsen er da gjerne udenfor Grundene paa 16 à 18 Fod. Men de ere da underkastede hoi og svær Søe, hvis N. W. Storme skulde indtræffe. Iorrigt er det mærkeligt, at den Beskrivelse over Isefjordens Munding, som Caro i hans 11 Bog i

Anledning af Harald Heins Valg giver, endnu aldeles passer paa samme, hvoraf man seer, at Sandbankerne i Fjordmundingen, Store Sand, Middelgrunden (i Lodsernes daglige Sprog Meelgrunden) alt da vare til og omtrentlig af samme Hoide som nu, da de kunde sees ved Lavvande over Vandfladen, men vare skjulte ved Hovande, og at man selvfølgelig let kunde komme der i stor Fare, da de indtage den Plads, man skulde ansee for dybest. Hans Ord ere: *Medium Sinus tenent arenæ, obscura nautarum celantes pericula, nam ut abiens æstus ea aperit, ita rediens claudit.* Ed. Steph. 213.

Fra Korsøhagen, den nordligste Spids af Nørvisø Land og videre vester i, finder man Nyerupsbugten, saa kaldet af den derved liggende Bye Nyerup, en Længdestrækning af $1\frac{1}{2}$ Mil fra Korsøhagen til Klintebjerg. Omkring Korsøhagen og videre nord og vester i ligger grønne Revle, en med megen Bændelsfang begroet tommelfingerformig Sandgrund, der strækker sig N. i $\frac{1}{2}$ Mil og fingerformig W. i 1 Mil. Paa den er 2 til 3 Favne Vand og mellem den og Landet noget dybere. Det er tydelig, at denne Grund er opstaaet og foreges endnu noget aarlig af den Sand, som den af Isefjorden udgaaende Strom udfyller og som af den i og udenfor Munden kommen østlige Strom sættes W. i. Bugten er fra Landet N. i langsomt afdalende Sand, hvori Bolgeslagene ligge i samme Retning og aldeles parallelle med de af Havet nu forladte Sandrevler paa Landet. Her drives noget Fiskeeri og henimod Nyerups Klint fanges en Mængde Hummer og Krabber samt Fynder og Tunger. Heieste Dyb 4 à 5 Favne; almindelig 3, naar man har forladt den inderste lave Strandbred. Un-

vertiden opdrive her nogle Drag. Landet ved Strandbred- den er allevegne lavt, fladt og sandigt, naar Klintebjerg der ender Bugten, undtages.

Fra Klintebjerg indtil Oddens Gnibe $\circ$: den sidste høie Banke paa den yderste Landspids af Sjællands Odde, er en i N. og V. langstrakt Bugt paa 2 Mil; der paa $\frac{1}{4}$ Mil Afstand fra Land har et stedsevarende Dyb paa 5 a 6 Favne Vand; naar man undtager en op i Vand- fladen opstigende Sand og Steengrund $\frac{1}{4}$ Mil fra Lan- det nord for Ebbelykke Bye, hvorimellem dog temmelig store Skibe kunne passere. Landet er høit fra Klint af og forbi Ebbeløkke; men derfra daler det betydelig af og med ringe Hoide reiser det sig langsomt over Dverbye og videre fort til den yderste Banke paa Spidsen, der kaldes Gniben, hvis Hoide dog neppe er meget meer end 50 — 60 Fod.

Fra Oddens Gnibe strækker sig 2 Mile N. N. V., det bekjendte Sjællands Rif med 2 Afbrydelser eller Nabninger og ender sig gaffelformigt med en temmelig der i Egnen betydelig Dybde af 10-30 Favne, hvor- udenfor endnu findes, paa omtrent 1 Mils Afstand, Hadsteens-Grunden med ifkun 6 Fod Vand under Vand- fladen, hvor den stiger høit op. Herimellem falder als mindelig Seiladsen for Skibe, der passere N. forbi Sjælland. Gjennem Nabningerne paa Revet, hvoraf den ene er $\frac{1}{4}$ Mil og den anden $\frac{3}{4}$ Mil fra Gniben kunne mindre Skibe med 6 à 8 Fods Dybtgaaende passere. Een af Nabningerne skal endog være passetelig for de største Skibe. Estrar N. for den yderste Nabning lig- ger Ronnen, en lille Græshelm, og derfra udgaaer endnu en halv Mils Strækning med store over Vandfladen

fremragende Steen. For at lodse derigjennem og forbi Nævet ere der ansatte Lodser paa Griben, der paa det sædvanlige Lodstegn komme Skibene imøde.

Vest for Herredet, samt for en Deel af det paa-grændsende Skippingsherred mellem Sjællands Odde og Næsnæs Land aabner sig en anseelig Bugt, der i daglig Tale bærer Navn af Seieroebugten, fordi denne De ligger omtr. midt i den, imellem begge Landtunger. Den deler sig i 2 Bugter, den nordlige mellem Oddens Land og Seieroe og den sydlige mellem Seieroe og Næsnæs Land. Den østlige Deel deraf, der paastrøder Oddsherred med forskellig, dog i den nordlige Deel temmelig regelmæssig Dybde af 2 til 10 Favne nedgaaende Dyb. Bunden alt Sand, der idelig opkastet af vestlige Vinde og ansætter sig paa de lavere Strandbredde ved Ellinge Lyng, der engang i Oldtiden har udgjort en Deel af Bugten. Oddens Land er fra Griben S. om lig den nordlige Strandbred, af middelmaadig Hoide over Vandfladen. Fra Overbye daler den mere og mere, saa den østlig om kun hæver sig libet over Vandfladen indtil Ebbeløkke Bjerg og Lumbåas; mere S. findes en Skrænte eller Klint der hedder Kabbeløns Klint, formodentlig Kapellets Klint, fordi der i Katholicismens Tid derpaa har staaet et Kapel. Herfra afdaler Strandbredden atter, er lav, sandig, hult og her nogle Steen, indtil den naaer Høve, hvorefter Landet strax ved Bredden hæver sig betydeligt indtil forbi Ordrupsnæs og Børhov, hvorefter det igjen daler indtil det ved Nexeløe og det liggeoverfor liggende Land paa ny hæver sig, hvor Oddsherred ophører.

Bugten besøges nu ikke af andet end Fisserbaade, og disse ere endda meget faa. Et Dødsstille herfter

overalt derpaa, især paa den Deel der ligger mellem Seierøe og Oddsherred. Bugten giver imidlertid et smukt Prospekt saavel fra de hoiere Egne ost for Lyngen, som især fra Hove Bakke. Men man maa see den ved Solens Opgang eller ei længe derefter i det mindste et Par Timer for Middag.

Oddsherred har, som hele Sjælland, engang været overalt begroet med Skov, fornehmlig Bøg, Hæssel og Elle. Kun de sandige Lyngletter, der findes omkring ved Vesters og Nordstranden, der i de ældste Tider vare Havsbund, maa undtages; thi allevegne, paa disse sidste nær, findes i Torvemoseerne Levninger deraf, fornemmelig Eg og Hæssel samt Hæsselrodde. Bøg og Elle, som man i Vandbygning tilskriver saa stor Vedvarenhed, vides aldrig at være fundet i Moserne, hverken her i Herredet eller derudensfor i Sjælland. Birks og Naaletræer ved jeg ei heller her i Herredet at være funden; alt hvad der er funden, er Eg og Hæssel. For omtr. 100 Aar siden vare Skovene endnu, vel meget forhugne, men dog af stor Strækning og beklædte efter Sagnet hele Herredets østlige Ekraaning, samt en stor Deel af de vestlige hoiere Egne ved Klint, Lumbåns og Ebbelofke. Ligesaa var i endnu ældre Tider hele den østlige og selv en Deel af den vestlige Ekraaning af Hovebakke og Strækningen deraf fort. S. i over Bærhov beklædt med Skov, hvoraf endnu Kulaas Skov deres ved ere Levninger. Man saae for 50 Aar siden endnu paa den ødelagte Skovbund ny Skov opstøde, der kun behøvede Fred for at vore op, og endnu for Exempel paa Grevinge Halvøe, især ned mod Siddingefjorden, og

paa begge Sider deraf mange Smaaapurrer, der kun krævede Fred for paa ny at beklæde denne smukke Wiig.

I Aarene 1766 — 70 beregnedes Skovarealet i Drarholms Amt, der var noget større end Ods Herred, og hvis Skovskuld var ansat til 9 — 2 — 1 — 1, til 2618 Tdr. Land, men heri vare ogsaa nogle af de i Skippingsherredet liggende Skove indbegrebne; maaskee og nogle der nu ikke mere findes. Siden den Tid Hans Maj. Kongen fik Ods Herreds Gods er Skovarealet stedse udvidet, nye Skove og Plantager anlagte, der alle paa den østlige Side af Herredets Bakkerig trives godt, men paa vestre Side ikke have saa god Fremgang, hvilket er en Folge ikke allene af det manglende Læ, men og af den flattere Jordbund, og maaskee og den mindre Fred, der paa kan holdes.

Skovene i Ods Herred ere:

1) Kongbøse Skov, yderst ud mod Kongbøse Nebbe i Egeberg Sogn. 2) Ulkerups Holme *ibid.* 3) Annaberg Skov, Hoiby Sogn. 4) Lokken, Grevinge Sogn. 5) Holtemose, *f. S.* 6) Overdrevet mellem Manshoi og Strandhusene, der tillige indbefatter Skaverups Skov. 7) Utterups Krat, Grevinge Sogn, forhen Skov. 8) Plantagen paa Eskinge Lyng. 9) Dito paa Sonnerups Overdrev. 10) Nogen HækselSkov paa Norvig og Ralle Marker, men ubetydelig og ei under Fred. 11) Grønnehaug ved Nykjøbing, c. 80 Tdr. Land. 12) Ustehaugen, øst for Nykjøbing og strax derved, er saa ubetydelig, at den ikke engang svarer til sit Navn, den er for det meste forvandlet til Møieland og Græsset. 13) Kulaas Skov paa østre Ufbaling af Værhov, tilhører Udlerøborg; ligesom 14) Fruerlund ved Udlerøborg Slot.

15) Børhovs Skov paa den sydlige Side af Børhov. Skovbestanden er her som overalt: Eeg, Bøg, Høbsel og Elle. Plantagerne bestaae af Eeg, Bøg, Naaletræer, Poppel og Piiil. De Kongelige Skove fredes, og ny Plantning og Besaaeming finder stedse Sted. Det totale Areal 2446 Tdr. Land. Om samtlige disse Skove nærmere Beretning hver paa sit Sted.

Til Samsførselens Befordring er der i de senere Tider her i Herredet som overalt gjort meget ved gode Veies Anlæg, der nu gjennemstiaere Herredet i alle Retninger. For at bedømme hvad der i den Henseende er udrettet, maa man kiende Veiene for en 50 Aar siden. Vi ville opregne de vigtigste Veie:

1. Landeveien fra Nykøbing udaf Herredet. Den gaaer igjennem Staarup, forbi Nyekro, gjennem Svinninge, Hønsinge, Høve, forbi Veilerne, Foreveile til Windefilde, i alt 3 Miil. I Windefilde deler Veien sig til Vest og Øst; den vestlige forbi Adlersborg og videre til Kallundborg, den østlige dreier strax af i Windefilde By og gaaer forbi Drarmølle videre til Holbek og de øvrige Sjællandske Kjøbstæder. Paa denne Wei passerer man 2 Gange over Odsherreds Høiegn eller den egentlige Aas. Den begynder alt paa Nykøbing's Mark at hæve sig, gaaer øst forbi Trollebjerget, naaer sin største Høide paa Veien strax S. for Staarup, over en temmelig jævn Høislette, der mod W. giver en behagelig Udsigt over Ellinge, den vidtloftige Ellinge Lyngs nu med de derpaa opførte Huse og anlagte Plantager noget afvejlende forte Flade ud over den skonne Seierøe Bugt til den temmelig høie Seierøe med sin hvide Kirke, der slutter Bagsgrunden. Fra Svinninge og noget før, omtrent ud for

Udminderup Kirke afdaler Beien stedse mere, indtil den mellem Hønsinge og Høve træder ned paa den lave sandige Elette, der udgjør et Stykke af Ellinge Lyng; hvorefter den gaaer op ad $\frac{1}{4}$ M. omtrent, gennem Høve Stræde over Høve Bakke, hvorfra der er en ualmindelig viid og herlig Udsigt saavel Nord som Syd. — Nord ud ligger den vidtloftige Flade, der udgjør hele Ellinge Lyng og den hele vestlige opgaaende Næs ved Høiby Kirke og Ellingegaard, hele den vide Seierse Bugt ved Den og Kirken i det vestre Fjerne, og N. V. den 2 Mile lange Oddens Tunge med Oddens Kirke, der begrænses Synskredsen. Syd seer man ud over Lammeffjorden og en stor Deel af Skippingå, Tude og Njærlose Herreds Kirker, hvoriblandt Kundby Kirke særdeles udmærker sig, Herregaarde, Skove og Banker. Det var onskeligt, at Noget af vore Kunstnere vilde give os Prospecter heraf; de vilde være langt behageligere end man troer og indaaende Kjærlighed til Fædrelandets mange skjonne Egne, som nu kun faae kjende. De udenlandske Egne, som kun faae kjende, interessere derimod kun lidet, og det kunde let synes som om man ei kjendte sine egne.

Foruden denne Landevei, som er den egentlige ud af Herredet, gives der en anden, der følger denne fra Nyekiøbing til Staarup, gaaer da fra vestlig gennem en med smaae Høve 3: Bakker opfyldt Egn over Høiby, Ellinge, Ellinge Lyng og foran Høve Stræde forener sig igien med den egentlige Landevei, som den stedse siden følger ud af Herredet. Den har intet mærkværdigt uden Høiby Kirke, der er bekjendt af det deri begangne Ord af Herr Ebbes Døttre. Men alt hvad der i Kirken forhen i de hensvundne Tider mindebe derom, findes nu iffe

mere. — Vejen er ikke saa god som den førstnævnte, men tung sandet og gruset med mange smaa Steen paa den vidtloftige og kjedelige Ellinge Lyng.

Fra Nykjobing gaar der Vej til Norvig's Soldsitet, 1 M. N. O. for Byen, der tillige er Vejen til Færgestedet, hvorfra oversættes til Lynæs og Kulhuset; ogsaa videre, om forlanges. — Vejen gaar over en lav sandig og tildeels lyngbegroet Slette. Herved intet mærkværdigt, uden maaske Norvig's smukke Kirke $\frac{1}{2}$ M. til venstre for Vejen, der er bleven berømt deels af Marsk Stigs forseemte natlige Begravelse deri, deels af Prof. Steffensens Eventyr om en natlig Vielse og et derefter paa Bruden udøvet Mord. Vest og Nord for Kirken sees endnu vidtloftige Strækninger af Flyvesand, der dog er bragt i roelig Forsatning ind imod det dyrkelige Land.

Fra Kjøbstæden gaar en Wei Vest i til Odden og videre ud til Sjællands Kef, over Nyerup, Tængølemark, Sonnerup, Ebbelykke, Overby, Yderby til Gniben = 4 M. Den passerer over mange Banker, forbi mange af Hedensøls Windesmærker, Lumbø=Ås, Ebbelykke=Bjerg, hvorfra den nedstiger til den lave sandige Strækning der forbinder Oddens Land med Lumbø=Ås og Ebbelykke=Bjerg, og der sandsynlig for 1000 Aar siden har været Havbund. Egnen er noget vild og eenform, men ikke ubehagelig og for Geologen maaske interessant, især med Strandbredderne. Paa Oddens Kirkegaard Mindet om vore kjeffe Medbrodre, der faldt i Kampen paa Orlogskibet Prinds Kristian.

Fra Kjøbstæden gaar fremdeles en Wei i S. forbi Gronnehaage o: den ved Nykjobing liggende Skov, forbi Annaberg, Hundstrup, Rildehusene (Sct. Marcus Kilde),

Strandhusene, Manghøi, Ledstrup (Løstrup)forbi Egeberg Wejrmølle, gennem Egeberg Bye, Braade til Kongssøe Færgested, hvorfra Rejsende uden Heste og Vogn kunne oversættes til Ridsrup paa Tudsens = 2 Mile. Behagelig Vej, langs Strandkanten paa den ene og næsten uafbrudte Skove af Lov ogsaa af Naaletræer paa den anden Side. Fra Nykjøbing til Strandhusene er den med faae Undtagelser en lav sandig Slette. Derfra stiger den og naaer sin største Højde S. S. O. for Egeberg Kirke hvorefter den affalder langsom mod Isefjorden med en lav og sandig Strandbred. Ved Manghøi N. og N. O. i, naar man tager derfra og til Nykjøbing, har man et saare skjønt Panorama for sig. Fra Egeberg Kirkebakke haaves en udmærket Viid og skjønt Udsigt. Man ser foruden langt ud af Isefjordens Munding og de deri værende Sejlere, ogsaa i N. O., O. og S. Søgerøprie, Frederiksborg, Roskilde, Holbæk, og N. Nykjøbing.

Disse ere de vigtigste Veje; at der iøvrigt gaar Vej fra Bye til By og fra Kirkesogn til Kirkesogn er ufornodent at bemærke, da dette følger af sig selv. Saaledes gaar der fra Vejlekrøe ved Faareveile en Vej over Aknæs, Grevinge, Wiig og Egeberg, der vel ikke allevegne er god, men vil med Liden blive det, naar de vigtigere Veje først ere istandsatte, og der arbejdes derpaa uafbrudt med megen Omhu og Flid.

Af Chaukskeer eller egentlige Steenveje er der i Herredet ikkun et kort Stykke omt. 3600 Fod over Faareveile Vejle. Den er af megen Vigtighed for Samfærdslen ud af og ind i Herredet, da der ingen anden Veidertil gives end denne. Det var for denne blev anlagt, især ved Højvande et farligt Sted.

Som beliggende i den koldere Deel af den nordligere temporerede Zone kan Veirliget ikke være her som i det samme Jordstrøg. sydlige Egne. Den klare og rene Himmel, de mitte af al Slags Bellugt dustende Vinde, de skierneklare Nætter, hver Maane og Stierner lyse i en langt renere og blidere Glæds, maa man her ikke vente. Søelufsten, som omgiver Herredet paa de 3 Sider forsmindsker vel Kulden, men frembringer og den vedvarende tykke og taagede Luft, dißigt og vindigt Veir, der i Fors og Efteraar ofte ledsages af heftige Storme. Den sædvanlige Kulde, der sjældent begynder, i det mindste ikke af nogen Varighed, før sidst i December, staaer i Almindelighed mellem -3 og 10° ; sjældent -15 — 18° og endnu sjældnere det af Bugge angivne Maximum -24° og hvis dette sker, saa varer det kun kort 12—24 Timer og den højeste Kuldegrad henimod Morgenstunden kun 3—4 Timer, og saa højt naaer den ikkun, naar en skjærende N. O. Storm ledsager den. I 52 Aar var efter Hr. Prof. Schou den laveste Varmegrad -18° og den indtraf i Januar 1789. Ligesaa i Aaret 1814 i Febr. — Januar og Februar ere i Regelen de koldeste Maaneder og nøjere mellem 20 Januar og 20de Febr. Men ikke sjældent vedvarer Kulden langt ud over den Tid, bliver endog ogsaa bitter og streng i Martz, ja endog ind i April og stadfæster derved det gl. Ordsprog, at som Dagen længes, saa Vinteren strænges. — Varmen er i Sommermaanederne Junii, Julii og den første Halvpart af August $+15$ — 24° ; højeste observeret Thermometerstand i 52 Aar = $+26^{\circ}$ og i Aaret 1826 = $+32^{\circ}$, 1831 $+28^{\circ}$ Alt Reaum. — Julii er i Regelen den varmeste, hvortil Begyndelsen af August saa temmelig

noje slutter sig. -- Varmen begynder sjældent før omtrent 15—19 Mai og ophører her i Midten af September. Barometerhøjden varierer mellem 26 og 29 Tom. Den højeste bekjendte 29 T. 1 Lin., den laveste 26 T. 6 Lin. Dog var den saavidt jeg observerede 26 Tom. 3 Lin. den 14 Januar 1827. Middelfstanden ved Havnfladen = 28 Tom. 1 Lin. Barometerets daglige Vækten ubetydelig, men paa et ømt Barom. dog mærkeligt. Det stiger i Almindelighed fra 7—9 Formiddag, holder sig under uferandrede Omstændigheder til Kl. omtrent 11, begynder derpaa at falde indtil Kl. 5 Efterm., men stiger atter strax efter Kl. 6 og vedbliver at stige til Kl. 11 Aften, hvorefter det falder indtil Kl. 5 Morgen. Forskjellen mellem Max. og Min. = $\frac{3}{8}$ til $\frac{1}{2}$ L. Med østlige og nordlige Vinde stiger det gjerne, med vestlige og sydlige falder det. I Martz April Mai og Juni staaer det almindelig højest. I Juli og August varierer det meget. I September og noget ind i October hoit. De øvrige Maanedes af Aaret gjerne lavt. I Januar og Februar variabelt. Med Tordenvejer hæver det sig, med vældige Storme sænker det sig hastigt og betydeligt, dog stærkere og dybere paa Havet end paa Landjorden.

Al Vinde blæser Vestenvinden med nogle Afvigelse til S. og N. hyppigst. S. W. er ofte længe vedholdende især om Efteraaret, regnende og stormende. Det er den egentlige Regn og Byge-Vind, der ikke blæser længe om Sommeren uden at give Regn, og om Vinteren at give Sne. Den især, jo mere den drejer S. om, giver gjerne Regn, næsten hver Gang den blæser i 24 Timer. Den er om Sommeren varm og kummer, altid suartig og om Vin-

teren efter længe vedholdende østlige og nordøstlige Vinde af let begribelige Marsager bitterlig kold og skjerrende, men giver efter 24—48 Timers Forløb gjerne Enee og Tøe; men afløses den umiddelbar af N. O. Vinde, da stiger Kulden endnu mere. S. O. giver tykt stormende og bysgefuldt Vejrligt, er hyppigst om Foraaret og Sommeren. Disse 3de Vinde bringe os Tordenvejret, der gjerne ledsages med Regn og Storm, naar det er brudt los, hvorefter Vinden i Almindelighed gaaer til Vesten. D. Winden giver klar og reen Luft, er om Sommeren, som oftest svagt blæsende, om Vinteren almindelig stormende og sneende, og i Februar bringer den os gjerne den saakaldte Kyndelmidske Knude. Om Sommeren giver den det behageligste Vejr, ligesom den og er stadig, er sjælden i Juli og August, hyppigst i Martz, April og Mai. N. O. er skarp og kold, om Sommeren giver den skont Vejr, men er tillige noget kold, om Vinteren tyk og styet Luft Storm og Snefog. Den er i Foraarsmaanederne Osten vindene behjælpelig i at frembringe langvarig Bagvinter. N. og N. V. ere gjerne rene og klare, den første skærende kold ved den mindste Luftning. Den sidste giver ligesom S. W. Winden de hæftigste Storme. De nordlige og østlige Vinde anses for de usundeste, skjøndt de i Grunden ikke ere det, men da man er vant til at leve i en tyk, fugtig og tildeels mild Luft, saa er det en naturlig Folge, at de tørre skarpe og kolde Vinde fra N. og O. maae virke ubehageligt og skadeligt paa Luftrøret, Svælg og Lungerne, hvortil Mandkjønnets, men endnu mere Qvindkjønnets uklimatiske Klædedragt aabne samme en let Gjenvæi. Forkjølelsesfeber, Halsfyge og Lungebetændelser ere da meget almindelige og selv med al Forsigtig-

hed har man endt ved at undgaae Virkningen deraf. De vestlige Vinde have i det hele taget Overvægten over de østlige, men det Modsatte finder Sted om Vinteren og Foraaret. Hine afvige mest mod N. om Sommeren og temmelig regelmæssig om Aftenen og Natten, disse afvige derimod til S. men ikke saa regelmæssigt. Søemanden og Almuen siger derom, at Vinden gaaer med Solen. Af 100 Windretninger blæser det, efter Prof. Schou, 9 Gange fra N. og N. O.; 12 Gange fra Ost, 10 Gange fra S. O. 12 Gange fra S., 17 Gange fra S. V., 19 Gange fra V.; og 12 Gange fra N. V. Stormene hyppigst i Wintermaanederne, October—Marts hvortil gjerne kan lægges April og Mai.

Lynild er hyppigst i Juli og August, samt den første Halvdeel af September, sjældnere i de øvrige Maaneder, men dog undertiden, endnu sjældnere om Vinteren, dog havde vi stærk Lynild og stræng Torden efter en mild Dag forst i November d. A. 1831. Lynilden kan ofte være saa svag og saa langt borte at ikke Nogen uden den vante Ugtpaagiver mærker det. Almindelig indtræffer den om Eftermiddagen silbigt, ogsaa efter Midnat indtil Kl. 4 à 5 Morgen. Meget sjældent om Formiddagen. Naar Uvejret nærmer sig Issepunktet, stiger gjerne Barometret, men falder igjen naar det drager bort. Højden plejer da at være 26 Tom. 11—12 Lin. Thermometret $+ 12^{\circ}$ — 14° R. i fri Luft. I Bærelserne kan ingen siffer Tagtagelse heri som i nogen Hensende finde Sted. Blandt 153 Uvejr fandt Hr. Prof. Schou, vare 114 indtrusne mellem Kl. 12 Middag og Kl. 12 Midnat og kun 39 mellem Midnat og Middag; i 10 Aar har jeg kun et-

hververt 2 Tordensvejr om Formiddagen og det var den ene Gang Kl. mellem 6 og 7 om Morgenen, den anden kort før Kl. 12. Efter et Middeltal kan man antage 9 Gange Lynild om Aaret i et Tidrum af 65 Aar. Dog har efter Hr. Pr. Schou det største aarlige Antal i samme Tid steget til 26, og det mindste, men uviist, til 0.

Nordlys har i de senere Aar indtil 1831 været temmelig hyppige, næsten ingen Nat, naar Winden har været vestlig med Drivskyer have de været savnede. Himlen har da ofte (1829) været saa klar mellem Drivskyernes Aabninger, at man skulde troe at det var Fjeldmaan. Den nordlige Horizont noget vestlig har næsten den hele Vinter $\frac{1827}{1828}$ og $\frac{1828}{1829}$ været frands- og straalesformigen oplyst deraf, mest indtil Midnat. Imidlertid er det bemærket, at de siden 1788 stedse have aftaget, dog med Baklinger der efter Hr. Prof. Schou hentyde paa en Periode af 9 à 10 Aar. Siden 1821, da jeg først efter et langt Mellemrum observerede dem i November og December, have de aarligen tiltaget, dog saae jeg dem aldrig saa høfste og i saa stærk en Glæde, som i Vinteren $\frac{1788}{1789}$; thi da luede de med alle Regnbuens Farver op forbi Issepunktet; en svag hvæsende Knitren høretes ofte og Magnetnaalen var meget urolig. I selve December d. A. 1831 har jeg seet dem kjendelig i Aftenstumringen i N. V, men uden at bemærke nogen Urolighed ved Magnetnaalen.

Skyepomper, Vandhoset ere sjældne, dog vise de sig paa Udkanterne i Herredet. Sjældent drage de ind i Landet og hvis saa er, ifkun over smalle Landtunger eller langs med Strandbredden. De indtreffe mest i Mai

Juni og Juli, drage hyppigst over den nordlige Deel af Odshered, over Tangerne ved Odden og Nørvig. De fløtte sig undertiden fra Beltet over i Lammefjorden. Den 10 Juli 1816 kom en saadan fra Neresøe Bugten over i Lammefjorden, drog langs ad Fjordens sydlige Strandbred over Sandby By, Rundby Sogn, hvor den tog Taget af en Bondegaard's Stuelængde med sig og omstyrtede den (tonne) Lade. Ved Nørvig drage de ej siældent fra N. V. til S. O. over i Isefjorden, og efter at de have optaget en Deel Sand af Landjorden og Strandsbredderne, briste der, og styrte i Havet. NoGLE Gange have de omvæltet de oplagte Baade og taget hele Sandsladninger med sig ud i Havet.

Fata morgana sees ikke siældent paa vore Kyster, dog mest over de høje Egne f. Ex. over Sejerøe, over Odden, Egebjerg Samsøe, Sejerøe, men aldrig saavidt jeg har erfaret paa Landet hen over Land, men ikke sjældent har jeg seet det fra Skibe over eller fra Landet hen over Havet over et fratliggende høit Land. Luften var da altid stille, Saagen synkende og over den klar Luft, saa at det underliggende Land med sine Kirker og anseelige Gaarde og Skove afbildede sig tydelig der over. Kun ere Omridsene ikke skarpe og flere Billeder blandede sig mellem hinanden; i Maren 1808 og 9, 1821 og 1826 med stille Vejr varm Luft og synkende Saagestjer har jeg ofte seet det i Beltet over Samsøe og Hindøholmen som paa Isefjordens Kyster, men stedse over høit Land.

At Klimatet i et Land har meger Indflydelse paa den organiske Natur, følger af sig selv, at den folgelig og ytrer sin Indflydelse paa Landets Indvaanere, kan ligesaalet betvivles. At den fugtige Coelust, den lange kolde Winter, de korte mørke Dage og de lange mørke endelose Nætter, maae have en afftumpende og slovende Virkning paa Indvaanerne, er uomtvisteligt. Deraf opstaaer et vist Phlegma en Langsommelighed i Bevægelserne, en Seenhed i alle Foretagender, og en Frygt for at ytre sig i det udvortes Liv. Naar Sydens azurblaa Himmel, de aromatiske Duftninger fra Oliven og Citronskovene, den milde Luft og den 'ppige Natur kalder Mennesket ud i den frie Luft under den skjonne Himmel til Liv, Munterhed og Driftighed, der igjen føde og nære Tilfredshed og Glæde; naar vi der see Haandværksmanden og Jorddyrkeren næsten til alle Aarstider at drive deres Næringsvei under aabne Himmel, tænker og endvidere den lette men dog nærerige Føde, som han uden nogen synderlig Møje vinder; saa sidder Nordboens Almuen de $\frac{3}{4}$ Dele af Aaret i den lave, kvalme og mørke Stue, har i de korte mørke Dage intet der kan opmuntre Manden uden Spiritus og Kort, maa med Besværlighed skaffe sig Lysning og Varme for dog at kunne udrette noget og i den $\frac{1}{4}$ Part af Aaret kan han ikkun med Møje afstvinge det kolde Klima og den ufrugtfulde Jord det Fornødne til Føde og Klæde for sig og sine. Det kolde Klima kræver endvidere langt mere og kraftigere Føde ogsaa mere pirrende Næring end den Sydboeren behøver, og folgelig virker og dette til at gjøre slovere og trægere. Dette er en almindelig Erfaring, der bekræftes i alle kolde Klimater.

Snidbertid seer man dog og, at en human Regjering og en klog og ædel Bestyrelse kan meget medarbejde dette Phlegma, ligesom og en inhuman og raade og haard Behandling kan af de allerede af Naturen nedtrykte Mennesker skabe vilde og brutale Dyr. Det Herred vi her beskrive har i Særdeles havt den Lykke at finde den Forste som Hans Majestæts umiddelbare Ejendom og hans Villes Udforelse ved indsigtsfulde og humane Bestyrere. Man seer derfor og at Odsherredsbeboere (Odsinger i daglig Tale) i Livlighed, Driugtighed og Sands for noget højere end det daglige Almuelivets Former overgaae de alle andre af de Sjællandste Egnes Beboere, ligesom og Menneskene selv der have et smukkere, tækkeligere og livligere Udseende end Almuen paa de fleste andre Steder. De have vel ogsaa forud for en 60 Aar omtrent været i lige Slaverie med den øvrige Sjællandste Almue, men deels synes de at have noget naturlig raske hos sig, deels har, som ovenmeldt det Meste og mere end $\frac{3}{4}$ deraf været udelukkende i Hans Majestæt Kongens Eje og derunder nydt en større borgerlig Frihed og en langt mildere Behandling end den øvrige Almue paa samme Tid, hvilket naturligtvis igjen har vaakt Anden op af sin Dvale. Saa har der og steds været Mænd til Bestyrere, der vare erkendte Fjender af alt Klands og Legems-slaverie og som med deres økonomist politiske Hverv forenede udmærkede endog videnskabelige Kundskaber; deriblandt især en F. W. Trosjel, der har store Fortjenester af Godset og steds var Bondens og Almuens ligesaa kundskabsrige som driugtige Ven og Forsvarer. Hvor der ere saadanne Herkaber og saadanne Bestyrere, der svækkes betydeligt Klimatets Magt over Mennesket.

Har det nogenfinde været virkeligt, at en større og stærkere Folkestamme skulle have beboet vore Lande før vor Stammes Indtrængen ofter fra, hvilket synes analogt med Forverdenens Colosser i Plante og Dyreriget; (at man blandt Fossilierne fra den Periode ej endnu har fundet Menneſkebeen eller Skeletter vil ikke være af nogen Vigtighed mod denne Anſkuelse, da det vi af Overfladen have gennemgravet er ſaa ubetydeligt imod det der er ſkjult, at det intet derimod kan bevise) ſaa synes der endnu at være Spor deraf i Oddsherred. En Levning af en ſaadan Stamme synes at findes paa Odden i Oddboerne, ſom de der almindelig kaldeſ, der maa været blevne fortrængte af den Øſt fra Ankomne. For en 30 à 40 Aar ſiden var det ſjældent der at træffe noget Mandfolk under 72 Sommer. De vare ualmindelig ſvære i Bygning og musculoſe og holdt ſig fra al Sammensblanding ſom og fra al Forbindelse med deres Naboer. Nu ſkal dette ikke længere være Tilfældet og det ikke uden mærkelig Indflydelse paa Stammens Størrelſe, Styrke og hele Vaſen.

Paa Vegetationen uttrer Vejrtilget her ſin Indflydelse, ſom allevegne. For det kan den ej beſtytte ſig og om end den indenlandske og climatiferende Vegetation kan taale en ſtor gradeviis Afſverling, kan den dog ikke modſtaae Virkningerne af de pludſelige, hvorpaa den ej er forberedt. De midt om Sommeren indtrædende kolde og biſdende N. V. Vinde odelægge i en Nat hele Strækninger af de kjælnere Planter, da Gaſterne fryſe og Karrene ſprænges. Ligeſaa om Foraaret, naar Rattefroſten ved

varer og de lange, klare og varme Dage indfinde sig, lider Planteriget meget. Naar Ceralierne blomstre (bræe) og voldsomme Storme med Regnslag pludselig kaste sig hen over de følgende Aagre, da afrides eller uueliggjores Stovknopperne og Befrugtningen mislykkes. Paa ethvert Træe der ikke har meget og varigt Læ seer man Virkningen af de prædominerende Vinde, thi de boie alle deres Top og frumme deres Stamme mod S. O., ligesom og de samme Vinde fra N. V. i saae Dage affvie Besgestovens nysubsprungne delige Krone.

Herredet indbefatter følgende Kirkefogne: 1 Nykjøbing, 2 Korvig, 4 Wiig, 5 Åsmindrup, 6 Egeberg, 7 Grevinge, 8 Åsnæs, 9 Odden, 10 Faarevejle, 11 Drarholms Capel. Deraf ere Nykjøbing og Korvig, Wiig og Åsmindrup, Faarevejle og Drarholms Capel hinanden annecterede; altsaa i Alt 8 Pastorater. Ballekilde, Hørve og Folleslov Sogne ere vel frundom regnede til Oddsherred, fordi de horte til Drarholms Amt, men de hore ej under Oddsheren men under Skippings Herred.

Nykøbings Pastorat

indbefatter Nykøbings Kjøbstad og Kørvig
Sogn.

Nykøbings Kjøbstad.

Begrænses i *N.* af Isefjorden og Kørvigs Sogn, i
N. af Kattegattet, i *S.* og *V.* af Højby Sogn.

Overfladen langsomt afdalende ned fra den Ødslered gennemstrygende Bakkerøg, der endnu giver sig tilskjende i de høie Brinker nord ved Byens Bang, viser sig i Skjærebybakken, Einæs, lille og store Ringholm, hvor den pludselig afstyrtter i Fjorden, men viser ved Retningen af sit Strog, at Fortsættelsen staaer i de høie Bakker mellem Grønnehauge og Annabjerg, medens Forbindelsen sank i Havet; iøvrigt lidet bakket, sandig, gruset, hvilket sidste tiltager *N.* og *S.* paa, hvor man finder hele Strækninger af Steen og Gruuårevler, i ordentlige Volgeslag, strygende i *N.* og *V.*, hvilke fortsættes her under Nordstrandens Vandflade, hvorpaa man, saavidt Dykning ikke har forstyrret de naturlige Forholde, kan tydelig see, at det er Haabund, som Kattegattet i Secler har efterhaanden forladt, og endnu jredse aarlig forlader.

Kirkesejnets Totalareal c. 2157 □ *M.* = 2164 Tønder Land, hvoraf 14 a 1600 Tønder komme paa det saakaldte Lyng, c. 100 Tønder Land Skov, hvori Jordbunden er noget lerig. Paa Lyngen findes paa nogle Steder under Jordskorpen nogen, stundt ubetydelig

Ahl, der neppe er et Par Sommer tyk. — Endeel Pors (Myrica gale) og noget Kjøruld (Eriogl. polyst.) paa de sibe Steder, ligesom og nogen Sjondi ubetydelig Torv. Alt Dvrigt Sand og Gruud, hvorunder Blaaleer.

Smuk Beliggenhed ved Skov, Strand og veldyrkede Marker ved en N. V. Bugt af Isefjorden paa Nogen og Hølsingen af en lav Bakkerug under N. V. 55° 55' 10" og V. L. fra Kjøbenhavn 0° 54' 30" med en Middagsforskjel af 3' 38" sildigere end Kjøbenhavn, en for S. O. Vinde vel aaben, men med en god Ankergrund paa 2—4 Favnes Dybde forsynet Nød; Landværs 6 M. N. O. for Kallundborg, 6 M. N. for Hølsel, 9 M. N. for Ringsted og Slagelse, 10 M. N. V. for Nøkkilde og 14 M. V. N. V. for Kjøbenhavn. Nærmere Wei til Kjøbenhavn = 9½ over Kulhuset og over Kongser og Sidsenæs 11 Mil. Ingen Havn, ikke engang en Skibsbroe, men mærkelige Levninger af en Gangbroe, hvorunder endnu for 40 à 50 Aar siden fandtes Levninger af Pælværk og Dammer af Eeg, der vise, at der engang har været en inddæmmed Broe, hvortil i det mindste Baade have kunnet lægge an. Af den overste Rab Sten op imod Byen seer man at Havet ogsaa her har trukket sig langt tilbage, thi de ligge nu paa aldeles tort Land, der ikkun ved overordentlig Højvande overstyldes, og henviser paa en Indgang til Byen, som der nu ej engang findes Spor af. Strandbredden lav, flak og sandig langt ud. Ingen Pram, men Baade paa 25 à 30 Ed. Byg, der føre Varerne ud og ind, hvortil udfjøres med Bogne forsynede med høje Bognbunde indtil over Høstesbringen. Sommer staades i Land, Bræder føres ind paa Baade. En yderlig besværlig og kostbar Skibningsmaa-

de. Da Skibbro til Kjørsel vilde blive alt for kostbar, var et Par pænselige Pramme de bedste her paa Stedet. Temmelig anseelig Kirke; indvendig lav og mørk, een Rad Piller, 3 Rader Stole, umalede; Orgelværk, Slaguhr, Prædikestoel, fra 1636, anseeligt skjønt simpelt Altar og Altartavle, nogle faae og simple Epitaphier fra 1618 og 1659, nogle lukte Stole paa Kirkegulvet i sædvanlig smaglose Form; Tilbygning paa søndre Side (Kapellet) med 2 Frontspidser, nogle Begravelser i Kirkegulvet men uden Mærkelighed, anseeligt skjønt ikke højt Laarn med 3 Klokker, forhen 4; de 2de fra 1629 og 1680, den 3die med ulæst Munkestrift, temmelig indskrænket Kirkegaard, men som i Nødtilfælde kan udvides mod E. ved derunder at indtage Holten, en Plads uden for, der før 50—100 Aar siden var begroet med Bøgestov. Nogle smukke Monumenter, men som for en Deel trænge til Eftersyn og en Deel Liigstene. Paa Kirkegaarden den gamle Latinskole, (Munkebygning) der 1740 blev forvandleet til en dansk Skole og da fik Tilbygning, der nu er Byens egentlige Skole; 1825 endnu mereudvidet og forbedret. I Munkebygningen boer Chordeggen, hvis Kone har et Pigeinstitut, i begge indb. Und. Enslærer, 150 skolepligtige Børn.

Ryt og velbygget Raadhuss, 2 Etager, affides nede i Byen, med Archivet, Arrester; deri nu intet Docc. eller Dipl. ældre end 1660, der indeholder Breve fra Amtmandskabet.

Kjøbsteden har en lang, noget bugtet i D. og V. henseende Hovedgade, Udelgaden, (et Ravn fælleds for alle Kjøbstæders Hovedgade, fordi Udelen før 1660 jævnligh boede i nærmeste Kjøbstæd og naturligtvis derved gjorde

Baden til den anseeligste Bade); en Vigade, Norrefjerding kaldet i S. og N., der fører til Norvig og Toldstedet, adskillige andre for Storstedelen ubeboede Stræder og Gyder, saasom Gronnehaugstrædet til Gronnehaug Ekev, Wallentinskstrædet til Nheden, Strandstrædet eller Byens ældre Hdsfæringsvei, endnu i Brug for omtrent 100 Aar siden; Kirkestræderne, der forbinde Byen med Norrefjerdingen, hvori Kirken ligger, og nogle andre aldeles ubetydelige Stræder, hvori kun faae eller ikkun smaae og ringe Huse forefindes. — Byen er ellers i den vestlige nærsomme Deel deraf og i den største Deel af Udelgaden ved de i Begyndelsen af dette Aarhundrede ofte indtrufne Ildsaaader bleven ret smukt opbyggt for det meste med Grundmuur 1 og 2 Etager. — I Byen og paa Byens Grund, samt paa Lyngen 155 Gaarde og Huse, 900—1000 Indvaanere (1740 = 87 Huse og Gaarde, 90 Familier og 350 Indvaanere — 1769 c. 500 Indvaanere — 1787 532; 1801 = 600 Indvaanere) 7 Embedsmænd, 7 Kjobmand, Districts og practiserende Læge, Apothek, der tillige er Gjeftgiversted, Poststation, Vognmandsdrag, omtrent 40 Professionister, ligesaa mange, som drive borgerlig Næring, i alt omtrent 200 Familier, en demoleret og til Tøgerspris henflyttet anseelig hollandsk Molle med Magaziner, en stor Hollandsk Molle N. for Byen, en 3die Lillemolle omblæst 1793, en Dito er forlængst afbrændt, 2 Hestemøller, 2 Vandstræder, 2 offentlige Bronde og god Broelægning i de mest brugte Gader. Der fødes aarlig omtrent ægte 28, vægte 2, ægtevis 8 Par, doer 20.

I Fjorden ligge 2 Holme store og lille Ringholm kaldede, hvortil Nord fra kan kjøres med Bogaue over

Egnæs 3: Ege = Næs 3: Næsfet med Egene, det nord tra mod disse Holme udskydende Næs. Lille Ringholm er lav, flad, opfyldt med Steen, og i Højvande overstyldes den let. Store Ringholm derimod er N. til S. opstigende, høj, brat affaldende mod S., bestaaer af rød Sand, med et godt lag Leer overst. Areal af den sidste = 17½ Tdr. Ld. Farvandet ost derved opfyldt med store Steen, hvorpaa en Mængde Søhunde, som ej fanges.

Paa Byens Overdrev, der er udsliftet og enkelte Stæder bebyggt, er Pajesøe, store og lille Kleinemose, begge de sidste ere udgravede og tørre; paa den første forsøgt Udgravning for en 40 Aar siden, hvorved dens Vandspeil er sunket noget, og det dertil stødende Hedesjær noget udtrappet; Søen fiskerig, men fuld af Grode, der meget hindrer Fangsten. De paa Gliemans Amtskort afslagte Hedesjær ere forlængst (1794) udgravede.

Leilighed til Saltvandsfiskeri mangler ikke, men den Omstændighed at derved ikkun er lidet eller intet at fortjene, er den vigtigste Aarsag, hvorfor det ikke drives. I Ryekjebingsfjord drives intet Fiskeri, men i Nordstranden noget. Tunger og Hummer samt Glynder ere de mest affætlige Fisk, som der fanges; For det meste kan der i Rjedstræden have frisk Strandfisk efter Aarets Tider.

Byen har forud haft nogen Skov. Levningerne ere endnu tilbage i Grønnehauge og Astehaugen. Den Første har god Opvæxt og endnu endecel Overflod, god Skovgrund; deri et Waaningshuus med Hauge og nogle adspredte Toster og Enghauger, Areal c. 80 Tdr. Den Sidste aldeles ubetydelig som Skov, da Aste træerne, hvorfra den fornemmelig bestod ere afdrevne, den er nu ikke at ansee anderledes end som Uger og Eng, c. 25 Tdr. Ld. I Grønnes

haage er Indvaanernes fornemste Spadsferetour, og dens nærværende Ejer har paa flere Maader gjort denne Spadsferegang behagelig.

Byens Zorder, der omgive den paa alle Sider ere stysatte for Hartk. 77—3—2—2. Overbrevet eller Lyngen for 10—1—1—s— sammen 87—4—3—2 privelig: men tiendepligtigt Ager og Engs Hartkorn. Areal = 2143 Tdr. Pd. hvoraf c. 14 à 1500 paa Lyngen. Saavel denne som hiin er ubstiftet, enkelte Bygninger derpaa opførte og det hele har antaget et mere livligt Udseende end forhen. Bonitetten af Zorden er, naar den S. V. Deel undtages alt Sand, tildeels rød og det hele af maadelig Bestaaffenhed. Ulene Brugernes Flid afvinger den sandige Jord nogen Afgrøde. Tørvestjær have nogle Steder, men den er ubetydelig og af ringe Bestaaffenhed.

Under dette Hartkorn hører:

1) Den saakaldte Thorups Jord af Hartkorn 22 Tdr., af en i gamle Tider odelbleven Bondebyes Jord. Byen forekommer endnu som Bondebye i Bisperegisteret i S. R. D. VII, 36 under Navn af Thorthorp, hvorom der da siges: Thorthorp in quo XIV inquilini 3: Huusmænd, quorum IV desolati, item molendinum acreum — item unum molend. aqvat. prope mare, item molend. ad ventum prope curiam desolatam. Iagtet en Gaard (curia) og 4 Huse vare øde, vare der dog tilbage 3 Møller, 2 Weirs og 1 Vandmølle, den sidste nær ved Haven. Det er sandsynligt at Weirmøllerne vare de 2 paa Nyekjobings Mark, der kaldes den afbrændte og den ombløste. Begge Bøtterne hvorpaa de have staaet, ere tilbage i den afbrændte Møllebakke og i lille Møllebakken. De laae boage i Nær

heden af Thorupsjorden. Vandmøllen ved Havet findes nu intet Spor til, men har sandsynlig været Nyegaardsmølle, thi i Nærheden af Nyegaard var i Oldtiden den saakaldte Trollebjerghavn, hvortil Indseiling fra Rattegattet over Pajesøe og Nyekjobings Løvemoser. Fra Nyegaards Sø kaldt Vandet herudi; og andre Steder, der i Nærheden, findes ej Bække eller Aaer, som kunne drive Møller. I en 4 à 600 Aar er hele det udenfor liggende Land tilsat af Rattegattet og Torven opvoret i Moserne. Jorden kaldes og Raadmands-Jorden, fordi H. S. Kong Chr. III, da den ved Reformationstiden tilhørte Kjøbstidde Bispestol skænkede den til Borgermester og Raad og da denne Auctoritet blev afføjet, til Byen. Paa denne Jord blev det mærkelige Drickehorn opplojet, hvorom handles i Antiq. Ann. 2, 2, 278 fl. Det blev af Finderen foræret Lumbåad Bye til et Ludehorn, derfra er det siden kommet til det antiquariske Museum. Hornet har den mærkelige Indskrift i gammel Dansk: „Driker med Fred, glemmet ikke den levende Gud.“ (som Hævner over den der bryder Freden: Treuga Dei). Det maa være fra de første kristelige Aarhundreder.

2) Kirkens Jorder: ved Højesteretsdom af 11 Mai 1722 vel tilkjendte Kirken, dog saaledes, at den ej har Frihed derover til ny Vortskæfning eller Salg. (Synes at være noget ubilligt og maatte ønskes hævet). De bestaaer af: 1) Kirkemarken, 2) Skafvedhauge, 3) Hedselmoser Mark, 4) Capelmarken, 5) Lillemollemarken = 195 Tdr. 7 Skjæpper Ugerland 41 $\frac{1}{2}$ Læs Eng; deraf aarlig Afgift til Kirken = 53 Rbd. 45 β . Sølv. Kirkens øvrige Indtægter ere: 1) Kornrende af Byen = 14 $\frac{1}{2}$ Td. Rug, 14 $\frac{1}{2}$ Td. Byg. 2) Stolestadepenge, 3) Betaling for Klokker=

ne ved Ringning over Liig, 4) Betaling for Lejerstedene, 5) Landgilde af en Gaard i Rakke. De hos Hofm. l. c. 253 under No. 3, 4, 5, 6, 8 nævnte Legater vises nu intet bestemt om, men formodes indlemmede i Kirkens Kapital f. Tiden = 1100 Rbd. Solv.

3) De Fattiges Jorder ere tildeels de samme som nævnes hos Hofm. VIII. p. 255—256 nemlig ialt 7 Tdr. 6 Skpp. Land, der ligge i Høsselmosemark, Kirke Marken, Lillemollemark og Capelsmarken, hvorimod de under No. 2—6 Side 256 deri opregnede nu ikke mere findes, men formodes at være indlemmede i de Fattiges Kapital = for Tiden 900 Rbd. Solv.

Det hos Hofm. VIII. p. 253 nævnte Hospital findes nu ikke, men for nogle Aar siden opbygtes et nyt Fattighuus til 8 Lemmer, der nyde frit Huus og Inderbrændsel. Det ejer nu ingen Kapitaler, men skylder derimod Kirken 400 Rbd. Solv, som forrentes af Fattigkassen. 1826 var Fattiglemmernes Antal = 20. Fattigskatten = 350 Rbd. (1762 var den 52 Rbd.)

4) Skolen (den latinske) gav H. J. Kong Fred. II. sin og Kronens Part af Årmintrup Sogns Tiende, desuden 83½ Rbd., som var Levning af den Kapital, Skolen ejede, da den blev reduceret til dansk Skole og som da bestod af 266 Rbd. 4 mk. Denne Skolens eneste Kapital blev i Aaret 1825 anvendt til dens Udvikelse og Istandsættelse. Skolekassen var 1826 = 350 Rbd.

5) De hos Hofm. l. c. 258:259 opregnede Alterjorde henhøre endnu til Præstefalder. De bestaae nu ialt af 25 Tdr. Land af god Bonitet og Beliggenhed, af Hartslev = 4—2—2—2— Derpaa er Terrestjær. Kaldet

er opgivet saaledes: gl. Ansættelse 360 Rbd. Præste og Kongetiende af Segneds 105 Tdr. Hartkorn, hvoraf for 34 Tdr. Hartkorn høves omtrent 112 Rbd. Solv. De øvrige 71 Tdr. høves in natura; for begge Tiender omtrent 14 Tdr. Rug, 48 Tdr. Byg og 5 Tdr. Havre. Smaaaredsel = 12 à 14 Rbd. Sedler. Embedsjord = 25 Tdr. Land af Hartkorn = 4—2—2—s— Af Kirken 32 Rbd. Solv istedet for Huusleje. Korutienden af Nørvig Segn af Hartkorn = 205—3—3—s— derv af 68½ Td. Hartkorn for bestandig bortacorderede for 16½ Td. Rug, 27½ Td. Byg og 134 Tdr. 2 Frdfr. Havre ligeledes 47 Tdr. Hartk. for 18½ Td. Rug, 39½ Td. Byg og 16½ Td. Havre. Af Huusmændene 4 à 5 Tdr. Byg; en Jordlod uden Bolig af Hartkorn = 2—4—2—s— bortlejet for 8 Tdr. Byg efter Kapitelkort og Skatterne. Offer og Accidencer ubestemt.

I gamle Diplomer og Skrifter fra de ældste Tider vi have, nævnes Byen stedse Nykøpingh, Nykøping in Ditzherit S. R. D. VI, 592 o: den nye Kjøbing; saaledes kaldtes i de ældste Tider Handelspladsferne, derfor ogsaa saa mange Kjøbinger eller Spor dertil i Danemark. Men endnu flere i Sverrig især i Skaanen. Navnet Ny-Kjøbing forudsætter her ligesom paa andre Steder i Falske og Sjælland, at der har været for den en ældre Kjøbing paa andet Sted og det i Nærheden. Nu er det bekjendt at Kongevalget i ældre Tider skeete ved Ysora, og rimeligt er det, at der i Nærheden af det Sted, hvor Valget skee har været en Kjøbing. At Valget ved Ysora er skeet i Nærheden af nuværende

Nyefjøbing, enten det saa er steet i Landet ved Iseffjords Munding ved Nørvig eller længere nede i Fjorden ved Kongssøer, har stor Sandsynlighed for sig. Det bekræftes deraf, at i den Deel af Bispecatasteret fra p. 109 til 123, der uimodsigeligen er langt ældre end den syrige Deel, der skriver sig fra 1370, og sandsynlig er en Uffskrift af den deri saa tidnævnte gamle Træboof (Tylograf) nævnes Nørvig Sogn: Ysøorn og ej Nørvik, som i den yngre Deel. Saxos Beskrivelse paa Harald Heins Valg og de Vælgendes Stationer passe aldeles paa Iseffjords Munding, som den er imellem Nørvig og Lynæs. Kysten S. for Nyefjøbingfjorden kaldes endnu Kongssøer og Nebbet; derved Kongssøer Nebbe i gamle Dipl.: Konnungsbora. Der, hvor nu Kongesvalget steete, var sandsynlig den gamle Kjøbing, der, da Valget ved Ysora ophørte, blev forladt og gik til Grunde. I dens Sted opstod den nuværende Nye-Kjøbing. At Byen forhen skulle have hedt Højkjøbing og efter andre Hagekjøbing er blot grundet paa den Formodning af Stephanius i Not. til Chronic. Erici, i S. R. D. 1, 151, der og findes i Rimkrønif. og derefter gjentaget i D. Atl. 2, 333. Hofm. VIII. 248, at Hofkæpning og Høskæbjergh paa førnævnte Sted skulde læses: Hafkæpning og Hafkæbjergh, fordi han meente at det skulde have lagt paa Ludsenæs ved Hagested, men hvorfor ingen historisk Hjemmel kan anføres, ligesom og det i sig selv er aldeles urigtigt; og senere paa den Mening, at den skulle have faaet Navn af de Søefarende, der havde kaldt den Højkjøbing, fordi den for de Indseilende i Fjorden har en anseelig og høj Veligheden og Hagekjøbing fordi den laae bag Raffe

Hage, som de maatte omseile for at komme ind i Nyses Kjøbingfjorden. Begge Formodninger lige urigtige.

Om Byens ældste Ejebne bemærkes, at den nævnes iblandt Sjællands ældste Kjøbstæder og da det upaatvileligt er her i Nærheden at Kongevalget skeete i de ældste historiske Tider, er den gamle Kjøbing endnu ældre en Nøeskilbe. Byen har fra først af lagt noget nordligere og den Deel deraf, som nu kaldes Korræsjevingen, og hvori Kirken ligger, har sandsynlig været Pladsen for dens første Anlæg. Senere udvidede den sig ned mod Bugten og den egentlige Handelsplads var da der, hvor nu dens østre Deel er med Spor til store Gaarde og Huse, som der og er et Udskibnings Stræde der endnu hedder Strandstrædet, men tilluft. Da Landhandelen blev vigtigere end Fiskeriet, hvori den i Oldtiden synes at have taget en ikke ringe Deel, traf Byen sig mere Vester i, ind imod Landet, hvoruden for der endnu steds seer Tilbygning. 1290 bliver den med flere Steder udplyndret og afbrændt af Marsk Stigs fredløse Anhang. Ved 1370 er Nyskjøbing med adskilligt andet Jordegods i Odsøherred pantsat Nøeskilbe Bispestol for 8000 m^l Sølvs, som 1401 igjen bleve betalte af Dronning Magrethe og Godset indløst. 1443 bekræftes Byens Privilegier af Kong Christoffer og siden af efterfølgende højlovlige Konger. 1555 skænkter Kong Christian III. den øde Thorups Jord til Borgemeister og Naad, og da denne Autoritet ophævedes, blev den givet Byen. 1591 blev Latinskolen stiftet af højlovlig Kong Christian IV., men 1740 reduceret til en Danske eller Almueskole. I Revolutionskrigen begyndte Byens Velstand at stige; hvortil og meget det Kong. Odsøherredste Godsets Udskiftning bidrog. I Marts 1780—96 havde den

2 à 3 Skibe nu ingen. I samme Tid anlagtes et ej ubetydeligt Tobaksfabrik, men blev ej længe ved Magt. Et Kalkværk har af og til været drevet fra Byen ved Klinteværk og er nu igjen sat i Drift. I Byen er megen Huusflid, men endnu mere paa Landet, men ikkun af Avindefjonnet.

I de Kath. Tider har der enten i Byen selv eller paa Marken været et Kapel, thi Een af Byens Marker kaldes endnu Kapelsmarken. I Kirken har der været et St. Anne Alter, hvortil en Fru Hebbel 1512 gav sin Gaard og formodentlig og en Deel Jord, da der endnu ere nogle Jorder der benævnes Altarjorden og har der været 6 Huse der kaldtes Altarhuse.

I Byen findes nu ingen Levninger fra Oldtiden uden Kirken, men den synes og i Reformationen at være bleven saaledes udplyndret, at man ikkun har levnet de blotte Mure. Ogsaa i den østre Deel af Byen er en Gadebrolægning fra de ældre Tider, der nu ligger under Jorden. Men i Nærheden af Nykjøbing er Nyegaard og derved mange Hedenoldshøje, fem og den nu forsvundne Trollebjerghavn, hvis Spor, skjondt tilgroet, dog ere at see paa B. Selsk. Kort over den N. W. Deel af Sjæll. Fra Trollebjerget have en meget viid Udsigt i Kattegattet og man sees derfra tydelig Kullen og Kulens Fyr i Skaane.

Om Nykjøbing tales der i S. R. D. VII. 35. 36. i Anledning af Bispens Indtægter deraf (det var i Aarene før 1370) saaledes: *item Villa forensis Nyköping, cuius certus pactus annuatim sunt XX marcæ argenti; item de qualibet scuta, cum qua piscatur una lagena alecum (1 Lønbe Eidd) et solidus*

Grossorum; item theloneum et aliæ obventiones, jura et causæ prout solent dare aliæ civitates forenses Sjællandæ; item quolibet anno facere brassum (Malt) X Læster vel circa. Det synes heraf at Byen ej da har været saa ringe som den siden blev, thi ogsaa i B. Zordeborg ibid. VII. 526 staaer Ryeskjøbing kun for 10 *m℥*. ringere Afgift til Kongen end Kallundborg. At Byen skulde gjøre Bispen 10 Læster Malt aarlig eller saa omtrent vidner om betydelig Skov, hvoraf der nu kun ere ringe Levninger tilbage. Ligesaa mærkeligt er det i denne Henseende at der af hver Skude, hvormed der fiskedes, skulde gives en Tonde Sild. Fiskeriet maa da være drevet i det Store, ligesom og Fiskemængden stor. Nu findes der ved Ryeskjøbings Strand neppe en Fisserbaad.

I Kirkelig Henseende bemærkes, at Højbye en gang har været annecteret Ryeskjøbing, hvilket sees af Shums Samling t. d. Dansk Hist. 2, 1. 132. hvor der iblandt Kong Christian II. Breve er et Kaldsbrev, hvori nævnes: Nyköpingski cum sua annexa Høiby 1515. 1447 var der en Præst der hed Nic. Petri, der gav de residuerende Vicarier i Roskilde sit Breviarium for sit Universarium S. R. D. VI, 192.

K o r v i g S o g n.

Munc: til Ryeskjøbings Kjøbstrat.

J B. C., S. R. D. VII. 35. 36. 39. 40. 41.
Kærwik, Kærwich, og Kærwich, men i den ældste Afde-

ling af s. Dipl. ibid. 122 Ysörn. Er Nörvig itte, som jeg har formodet, opkommet af selve Ysoere, Ysoorn, saa er Stamsfaderen til Navnet sandsynligen en Noar, Hroar = Hroars, Noars Wiig, cent. Nörvig, begge Navne hos Sæc og saa S. D. H. VII, 139. Utsaa en Wiig, som en Noar, Hroar havde tilsegnet sig og beherskede, og hvorfra han da drev sin Vikingsfærd. Den almindelige, men meget usandsynlige Mening er for Ætymologien af Növersnes — vig, men den er af den Bestaffenhed, at man kun behøver at analysere den, for strax at forkaste den. Ysörn er muligt som adskillige Kunalister ville: udselagtesDer eller Strandbred, maaske rigtigere af Navnet Yse der ej sjælden forekommer S. R. D. VI, 193. Hvad for en Noar og hvad for en Yse det har været, overlader jeg de Lærde at afgjøre.

Sognet begrændses i N. af Nsefjorden, i N. af Kats tegattet, i W. og S. af Nykjøbings Sogn og Fjord. Overfladen, naar Egnen omkring Birkens Høj og ud paa Raffeland undtages, flad, lav, sandig, tildeels lyngbegroet; ved Birkens Høj og paa Raffeland noget Krat af Hedsel og Torn; Nord og Vest for Nörvigs Kirke Flyvesands Klitter, tildeels dæmpede og ved deres Beliggenhed uden Fare, uagtet det samme Tilfælde er her, som ved Sjællands vestre Kyst, at Havbunden deruden for er Flyvesand, der her med N. W. og N. Vinde altid afsætter sit Forraad paa Strandbredden, der da, naar det bliver tørt, befordres af Winden videre op. Det er tydeligt at den højere Egn omkring Birkenshøj, og omkring Raffeland har i sjærnere Oldtid været 2 Der, der ere sammenføjede ved Havets Opstylinger, thi Bolgeslagene deri kunne endnu bemærkes aldeles conforme med Hav-

bunden deruden for. De højeste Punkter i Nørrevang ere Steenhøj, Sonnebjerg og Skeløkkehøien alle paa den nordlige Højegn; og Strebjerg paa Raffeland. Den N. D. Deel af hiint Land, der fra Birkenshøj rækker $\frac{1}{2}$ Miil ud i Fjordmundingen kaldes Skandschagen, Bugten indenfor kaldes Skandsfregren og den N. D. Pynt Korshagen, sandsynlig af et der i Christendommens første Tider til Tegn, at Landet var christnet, opreist Kors; Wigen kaldes Nørvig og deraf Byen derved, Nørvig By og det Nord for liggende Soldsted Nørvig Soldsted. Wigen har en god Nhed med god Holdebund paa 2—5 à 7 Favne Vand, men er udsat for S. D. Storme, der dog sjældent ere farlige, efter som Bunden og Strandbredden er Sand og Vandet med den Vind lavt. Yderst paa Skandschagen i Krigstider Fortificationer til at beskytte Skibene i Bugten. Levingerne deraf fra forrige og sidste Krig findes endnu.

Det totale Areal = 0,5589 □ M. = 5607 Tdr. L. upriv. Hartkorn = 205—3—s— efter Andre kun 194—1—1—s— priv. 2—4—2—s— med et Folketal 1828 = 800 Mennesker; en Sogneskirke, en Præstegaard uden Bygning, 2 Skoler, et Kongl. Soldsted for samtlige Fsefjordens Kjøbstæder, Løse og Ladepladser, 40 Bøndergaarde med c. 3 Tdr. Hartkorn hver, 54 Huse med Jord c. 3 Tdr. L. hver, 12 Huse uden Jord, 3 Vejr-møller, 8 Skibe paa 500—900 Tdr. 4 mindre Skibe hver 30 Tdr. (1824 7 Skibe over 10 C. L. tilsammen 132 $\frac{1}{2}$ C. L. og 7 mindre Skibe under 10 C. L. ialt 30 C. L.; 1767 ingen Skibe) en Avægstand af c. 120 Heste, 300 Køer, 200 Faar, 150 Svin. Aarlig fødtes ægte omtrent 15, uægte 1, dødfødte 1, ægteviis 4 Par,

der 9. Fattiglemmer aarlig c. 6 à 7. 3 Byen har 8 Skippere.

Dertil hører:

1. Nørvig's Bye ved Stranden i Bugten c. 1200 A. S. B. f. Loldstrædet. Kirken $\frac{1}{2}$ M. N. W. for Byen paa en noget ophøjet Flade, uden noget Slags La, som f. Ex. Træplantning, blottet og aaben for alle Vinde, eenlig paa Lyngheiden, mod Vest omgivet af lave meste-artige Sletter (Hedejær), mod N. af Sandflitter, med et omseeligt Laarn, som tjener til Soemærke for de nordforbi passerende Skibe, 2 Klokker, den største fra 1642 med Paastrift: Sorgen Wind og Ingeborg Blifstand, den mindste fra 1655, nu (1830) under Omstøbning. Altertavle med en mindre passende Forestilling, nemlig Gud Fader med forgyldt Krone paa Hovedet og paa Skjodet Jesu affjælede Legeme (en Forestilling man nu og da træffer paa i Kirkerne, snart paa Altertavlen, snart paa Billestøtter) med Understrift bone Jesus sis nihil propitius, der under: Nadveren, paa Fløjene Optrin af Liddelsehistorien. Alterstager med Lys af Blik og deri anbragte Lamber, der lyse som Berlys. Prædikestool fra 1585. Ornamenterne zirligt opmalede og tildeels forgyldte (1829). Nogle Levninger fra Katholicismen, nemlig Alterstøtten α : Dækket over Sepulchrum Altaris med Reliquier, et Skab til Monstransen, et Madonnabilledet, og en gammel Altertavle. Kirken tilhører H. M. Kongen, og er 1829 meget ziirligen istandsat, Træværket malet, nye Stole, nyt Gulv, nye og smukke Vinduer, saa at den er en udmærket lys og smuk Kirke. Et Marst Stig 1293 der i Kirken skulle være begravet er ligesaa urigtigt, som usandsynligt, uagtet at Helger Parsberg ved 1677

i sine Coll. MSS. efter D. Mag. 3, 202, og Maru. D. 1, 213 paafræer at have seet paa en gammel Altartavle i Nørvig's Kirke Marsk Stig at have ligget affilddret, som Liig i fuld Størrelse, og begge hans Døttre een paa hver Side af Liget i Sørgebragt, thi hvorforskulle Marsk Stigs Anhang søge Nørvig's Kirke, saa langt fraliggende, og paa et Sted saa vanskeligt at lande og umuligt at blive skjult, hvilket jo dog var en Hovedhensigt, hvi man ikke begrov ham nærmere Hjem. Parsberg har maaske hentydet den nærværende Altartavle, der forøvrigt Gud Fader med Jesu affælde Legeme og Maria og M. Magdalene fræende derhos paa Marsk Stig og hans 2 Døttre. Desuden vilde vel ikke Marsk Stigs Liigparade være taalt paa et Alter, hvor man ikke er vant til at see andet end bibelske Stykker; og det endog uden Hensyn paa Kongemordet; som naturligviis var endnu een Grund til, at et slikt Malerie ikke kunde findes paa nogen Altartavle i Danmark.

Uf samme Natur er Prof. Steffens Fortælling om een i Nørvig's Kirke i Begyndelsen af det 18 Aarh. foretaget natlige Wielse og et strax derefter paa Bruden begaaet Mord, thi 1) Vedkommende behøvede vist ikke for at stille sig af med et Fruentimmer, man ikke vilde have i Live, at rejse saa lang en Vej, som formentes; 2) var der paa den Tid ingen Præst boende ved Nørvig's Kirke eller i Nørvig's By ej heller nogen By ved Kirken; 3) vilde nok ingen Præst lade sig tvinge til en saadan Wielse; 4) maatte derfor findes Antegnelser i Kirkebogen, hvilket ikke er Tilfældet, 5) da Sagen skulde gaae tydt af saa maatte den Fremgangsmaade virke det modsatte og endelig 6) kan intet Skib og allermindst ved Vintertide

lægge sig der, hvor Prof. Steffens fortæller at det skal have lagt for at landsætte sin Ladning. Det hele er en Fabel, hvortil et Sagn muligt kan have givet Anledning, og de derom anstillede Undersøgelser have og bekræftet det Første.

Ved Kirken en grundmuret Vognremise for Præstens Heste og Vogn, men intet Afstrælfesværelse for Ham selv. En øde bleven Bye, kaldet Jøby skal have lagt ved Kirken og jeg har talt med Folk, der paastaae at have seet Tomterne deraf. Jeg kunde ingen see ved min Nærværelse der 1830. Sagnet er dog almindeligt. Paa Kirkegaarden nogle Liigsteen over Soldere og Kontrolleurer ved Norvig's Soldfred. Iblandt de første den almeenagtede Soldat J. Ache.

I Byen findes en øde Præstegaard uden Bygning med privil. Hartkorn 2—4—2—1 Areal 28 Tdr. 8 tar. 75 Rbd. p. 2d. Land. Efter Anden 24 Tdr. 8 brugbar Jord og 48 $\frac{1}{2}$ Td. Hede og Lyng.

En Skole med grundmuret, ny og god Bygning, Have og Jordlod c. 70 skolepligtige Born.

Desuden 22 Bøndergaarde, 36 Huse med Jord og 5 uden Jord, deriblandt 8 grundmurede, der ejes af 8 Skippere, der fore hver sin Jagt, 3de smaa Møller af hollandsk Færm og dobbelt Windfang. De 2 paa hver sin Side af Landevejen fra Nyekjøbing, den 3 S. for Norvig's Bye. De ere nu at ansee som Antiquiteter. Det Kong. Toldsted N. for Norvig's By og 1 Mill N. for Nyekjøbing ned ved Stranden bestaaer af 2de Boliger eller Gaarde, Tolderens og Kontrolleurens. Den første bygt for omtrent 138 Aar siden, har 4 Længder Muur og Bindingværk og Steentag paa Stuelængden

paa de øvrige Straatag, en Frugt og Kjøkkenhave paa 7365 □ Al. og et derved værende af Flyvesandøgrav og Huller indtaget Bønge = 15,351 □ Al., i og ved det hele 1200 foreblede og visde Stammer og Bustværter. Hele Soldstedet er ved den nærværende Soldat Herr. Brenholts Flid aldeles omflabt og meget forskjønt ved fornævnte Haveanlæg og Træplantning, saaledes at dette ellers meget øde og triste Sted har i den samme omgivende øde Egn faaet en meget behagelig Forvandling. Controlkurbeligen af samme Velde, som Soldatbygningen, 3 Længder, nye grundmuret Udside paa Stuelængden ellers Muur og Bindingsværk, hiin med Steentag, iøvrigt Straatag; en lille Frugt og Kjøkkenhave, et lidet Bønge og en senere 1822 indtaget Plads = 4,524 □ Al. med nogen Plantning. Grunden hvorpaa det hele hviler, er løs Sand og Smaasteen, samt Flyvesand.

Ved Soldstedet er en 1819—1820 ny opbygget 175 Al. lang Gangbroe med en lille Baadehavn med $3\frac{1}{2}$ —4 Fod Vand, 4 Opstigningstrapper med Faldereb, hvortil Baade kunne lægge an, men hvorpaa ej kan fjæres, dertil en Mudderpram anslaaet 1822. Derved en Signalfang med Flag for Lodserne, der correspondere med Udkiksposterne i Norrevang paa Steenhoj, Sonnebjerg og Skillockshøj fra hvilke sees Vester efter til Oddens Gnibe, Nord i til Hedselse og Ost i til Kullen i Skaanen og op mod Øresund; derfra bringes Signaler om Skibe til Lodserne ved Nørvig, som da sraar gaae de ankommende Skibe indøde. Formedest de mange i Fjordmundingen værende Grunde kunne kun Skibe af $9\frac{1}{2}$ Fods Dybsgaaende komme ind i Fjorden med mindre det skulle skee med Højsvande, der indtræder med N. V. Vinde.

Dog kunne Skibe paa 15 à 16 Fods Dybtgaaende styre ind i Fjordmundingens østre Løb og stoppe under Spotsbjerg paa 18 à 19 Fod, hvor der er god Ankergrund og Læe for østlige og S. Ø. Storme. Foruden Løbsferne i Nørvig ere der ogsaa siden 1803 ansatte Løbfer paa Spotsbjerg, fordi de lettere og betimeligere kunne komme de for Løbs signaliserende Skibe imøde; men de lodse kun til Nørvig. De betydeligste Grunde i Fjordmundingen ere: store Sand yderst ude i Munden, hvoraf Meelgrunden (Middelgr.) er en sydlig Fortsættelse, ligesom og Tøllen i S. V. Nord om Skandsøhagen er grønne Kevle en vidtøstlig albueformig Grund, bevoret med Bændeltang, deraf dens Navn.

Grundene i Munden forskyde sig ofte i Stormvejr saavel Øster som Vester paa, hvorfor Farvandet efter heftige Storme maa sønderes, men det gjør ingen Forandring i Farvandets sædvanlige Fødemaal og i Almindelighed ej heller paa de antagne faste Løbsmærker. Ebbe og Flod ere ustadige formedels Windene og Fjærnelsen fra de aabne Have; i godt Magsvejr varer Vandet fra 6 om Morgenen til 12 Middag og falder fra 12 Middag til 6 Aften.

Løbs- og Ladeplassene under Soldstædet ere: Nyeskibing, Annabjerggaard, Kongøere, Holbek, Eriksholm, Belterups Wiig, Frederiksfund, Frederiksværk og i Lammefjorden, Utterup og Faareveile. Ved Nørvig ere 6 faste Løbfer og 1 Reserve, ved Spotsbjerg 4. Solderen og Løbsoldmand, Overløbsen er en Søofficer i Hovedstaden.

Expeditionerne fra Soldstædet kunne aarligen være c. 350 for indgaaende Skibe og ligesaamange omtrent

for udgaaende i Alt = 700. Skibene ere fra 1—60 Com. Laster dog Størsteparten mellem 10—30.

Norvig har Færgested, hvorfra oversættes 1) til Lynæs $\frac{1}{2}$ M. 2) til Kulhuset $\frac{1}{8}$ M. 3) til Bærket $\frac{3}{8}$ M. 4) til Frederiksbælk 2 M. 5) til Frederiksfund $3\frac{1}{2}$ M. 6) til Holbæk $3\frac{1}{2}$ M. eller hvorhen den Rejsende forlanger det i Isefjorden. Færgelaget har Eneret. Reglement og Tæst af 1 August 1814, hvorefter 4 Overfartsbaade skulle holdes i god og forsvarlig Stand, forsynede med anstændige og fornødne Folk til Overfarten for Rejsende og deres Tøj, Kreaturer og Gods for omtrent 10 mk. Sølvs pr. Miil, der om Vinteren forhøjes med $\frac{1}{4}$ og da regnes Vejen til Lynæs 1 M., Bærket $2\frac{1}{2}$, Kulhuset $1\frac{1}{4}$, Frederiksfund 3 M. Spotsbjerg 1 M. Forlanges mere end 2 Mand's Besætning til Baaden da 5 mk. Sølvs pr. Miil for hver Mand. Færgefarten benyttes formedelst den høje Betaling kun lidet.

N. og N. V. for Højegnen om Birkenhøj findes i den lave og sandige Strandbred 2de Indsøer: Dybe Søe og Flynder Søe, hvis Vandspeil er næsten lige med Havets, den første fiskerig med en Dybde af c. $2\frac{1}{2}$ Alen, reen Sandbund, den sidste uden Fisk, da Havet ved Højsvande flyder ind deri og da kan undertiden fanges nogle Flyndre og anden Havfisk. Dybden 1—2 Alen. Begge Søer ere opkomne ved Kildevæld og Tilførsel af det opfaste Sand fra Havet, der har inddæmmet Kilden og derved efterhaanden fremvirket Søen.

2. Rakke Bye i S. R. D. VII. 33—45. constant. Rakke; i daglig Tale kun Rakke $\frac{3}{8}$ Rakkeved paa Højslandet, der nord fra udflyder i Fjorden og skiller den egentlige Isefjord fra Nyekjæbing's Fjord $\frac{1}{8}$ M. S. for

Korvig, med 19 Bøndergaardte, 17 Huse med Jord, 7 Dito uden Jord og 1 Boelsted, 1 Skole med god grundmuret Bygning (F. IV.) Jordlob 5 Tdr. Pd. og Hauge, c. 45 skolepligtige Børn. Højest Punkt Skrebjerg æ Skretsbjerg (S. R. D. V, 618 nævnes en Truuls Skret) paa Østsiden af Landet. Paa Vestsiden er en ikke slet naturlig Winterhavn Hom, som Korvigerne forhen undertiden betjente sig af. Raffehoved i Ø. og Raffehage i V. ere bekjendte Landtoninger. Et i Isefjorden betydelig Dyb paa 6 à 7 Favne gaar langs med Raffeland til Korvig.

Korvigerne ere Isefjordens Fragtfarere paa indens landste Steder fornemmelig Kjøbenhavn. Byen har ved de ret smukke grundmurede Huse og den nye Skole et noget pynteligere Udseende end almindeligt. -Noget Fiskeri drives af Huusmændene. Fiskeue sælges omkring i Fjorden, undertiden opkjøbes den af andre og kjøres ud paa Landet. Noget fortjenes ogsaa ved Lodsriet.

Lil Korvig Sogn horer nu ogsaa Hæsfelse; S. R. D. VII, 532. Ksæl; $3\frac{1}{2}$ M. R. for Korvigs nærmeste Land under $66^{\circ} 12'$ N. B. og $0^{\circ} 52'$ V. L. fra Kjøbenhavns Meridian. Middagsforskjel $3' 28''$ sildigere, med en høj, bakket, mod V. afdalende og med nogen Hækselskov endnu begroet Overflade = $109\frac{1}{2}$ Tdr. Pd., pris. Hartk. 1—4—2—s, tildeels gode og opdyrkede Jorder. Den er i Ø. V. og N. omgivet med farlige Steenrev, hvorimod paa Sydsiden er dybt Vand lige ind under Den. Den beboes kun af 1 Familie i 1 Gaard med et grundmuret Stuehuus paa 15 Fag for en borgerlig Familie, med en god Have, hvori foruden andre Kjøkkenurter have's Jordbær og Humle, med en Besætning af

4 Hefte, 6 Køer, 200 Faar og et Folketal af 17 Mennesker. Forhen har her været et bekjendt godt Stutteri af visde Hefte, men som nu er henflyttet til store Dyrehaven ved det Frederiksborgske Stutteri. Den er privat Ejendom. Af B. Jordbog. S. R. D. l. c. sees at der har været et Jagthuus paa Den, folgelig og en Deel Wildt og formodentlig og Overstov. Største Dybde mellem Den og Kørvigslund = 14 til 16 Favne.

Konfigurationen af den søndre Deel af Raffeland er paa Gliemanns Amskort aldeles fortegnet. Den for Enden af Raffehage liggende Steenrøn savnes paa samt lige mig for Die kommede Kortet.

Legater har Sognet ingen.

Fattigvæsenet har omtrent 6 à 8 Lemmer der koste 5 à 6 Ldr. Byg, 40 Læs Løv og 50 til 60 Rd. Sedler.

Mærkeligheder: Omkring ved Birkeshøj ere fundne nogle Gravhøje fra Hedenold og deri Urner og Riser. Antiqu. Ann. 4, 2. 574, ogsaa paa Raffeland ere fundne Gravhøje, men paa den lave og flade vidtudstrakte Lyng ingen. Fra Katholicismen der i Kirken Anførte. Tomterne af den formeentlige gamle Bye Jøbye, kunde jeg ikke see, da jeg var der 1830. Om en Besættelses historie i Kørvig c. 1740—50 hørte jeg en Fortælling af samme Bestaaffenhed som de øvrige af samme Slægt og med samme Hensigt.

Højbye Pastorat.

Dertil hører allene Højby Sogn.

Højby, i gl. Dipl. S. R. D. VI, 204. VII, 30. 32. 35. 38. 40. 42. 44. S. D. H. XIV, 393. Høvsby, Hovæby, Houby, Hyby, Hævby, Høby; maaste af Hov i Almuesproget en Høj, især forstaaes derved de mindre runde toppede Bakker, ligesom de langstrakte Bakker kaldes Kase; Men uagtet Navnet saaledes fuldkomment svarer til Byens Beliggenhed; tør jeg dog ikke ansee denne Udsledelse som rigtigst. Snarere af Mandssnavnet, Hofve, Udselsnavn hos Bedel Simonson i det 9 Sec. eller Hovi Ann Eccl. I, 44. maaste og af Navnet Høgh, der har givet de fleste ligelydende Steder Navn, f. Ex. Højerup, Højstrup, Højbjerg &c.

Sognet grændser mod D. til Nykjøbings Fjord og Sogn, mod N. til Kattegattet, som her kaldes Nordstranden, mod V. til Oddens Sogn og Sejerø Bugten, mod S. til Wiigs og Udmintrup's Sogn. Den nordlige Del af den giennem Herredet gaaende Bakkerug stryger omtrent midt igjennem Sognet med temmelig høje, deels lerede, deels sandede Bakker, opnaar ved Trollebjerget Een af sine fjoerste Højder, vender sig derpaa i V. for det meste med lange og høje Kase over Holmstrup, Lumbåsaa og Ebbeløkke ind i Oddens Sogn, hvor den hastigen daler ned til en lav, flad, og sandig Slette, men derimod affalder med høje og bratte Klinter ned mod den nordlige Strandbred.

Overfladen naar de lymbegroede Sletter undtages, høj, bakket, i Vest sandet, i Øst leret. Underlaget Leer,

men i Vest indtil de øverste Bakketoppe oversat med mægtige Sandlagere, der for det meste frembyde megen Afverling. Ellinge, Sonnerups, Ebbeløffes Lyngstetter ere iffun opstykket Sand af Havet, der i Tidens Længde har ansat sig paa de underliggende straae Leerlag. Sognet er rigt paa gode og anseelige Vandbeholdninger saasom Højbye Sø, Klintesø, Nyegaards Sø, Sonnerups og Steenstrups Søer. Steen findes allevegne, Sand, Gruus og Flyvesand i Underlagene især paa den vestre og nordre lave, flade og lyngbegroede Strandbred. Betydelige Skove have forudm beboet disse Højder, i det mindste de østre Sider, hvoraf der nu kun ere Levninger tilbage i noget Krat og enkelte Buskaber i Læ af de høje Bakker f. Ex. ved Klint, Borrevang, Sonnerup og f. St. men alt yderst ubetydelig naar Anneberg Skov undtages, der er den anseeligste i hele Herredet = 332 Tdr. Ld. hvorom see siden. Til Sognet hører den nu udgravede Ellinge Mose c. 800 Tdr. Ld. og Ellinge Lyng c. 850 Tdr. Land. Hiin forhen et Morads; Dette en lav flad Lyngbegroet sandet og smaaftenet Slette; Opstykkling af Havet, hvorpaa man endnu bliver Volgeslagene vaer. Hift og her noget stiondt ubetydeligt Afl. Paa dens Opdyrkning er arbejdet med større Held end man skulde vente, endog Skovplantning er lykkedes.

Det totale Areal c. 1,1513 = M. = 11550 Tdr. Ld. med 1 Kirke, 1 Præstegaard, 4 Skoler, 3 Hovvedgaarde, 94 Bondergaarde, 170 Huse med Jord, 89 Dito uden Jord, 70 Indsiddere, 2de Stubmøller, 1 Vandmølle med Stampeværk, priv. Hartk. 131—5—2—s—upriv. 561—5—1—2 $\frac{1}{2}$. Røllefl. 3—6—s—s et Følsetal af 1977 Mennefler, omtrent 395 Familier hvoris

blandt 70 Indbyggere og 33 Almisselemmer. — Der fødtes aarligen agte 56, uagte 46, dødsfødte 2 à 3 ægteviede 7 à 8 Par, døer 30 à 34. De fleste Fæstere, nogle faae Arvefæstere, 3 à 4 Huse Selvejere. Aarvægsstand c. 627 Heste 1996 Aarvæghoveder, 2146 Faar, 500 Evin. De ved Strandkanten boende, have en Deel Gæds.

Til Sognet høre:

1. Kirkebyen Hoiby, med en fra Katholicismens Tid bekjendt middelstor, lav Kirke paa en Banke, som alle Kirker, med Taarn, 3 fortrinlige Klokker, paa den største 3 Rader Munkeskrift saaledes: *facta. est. hec. campanella. a magistro. Johanne, cāpanario. Salue. virgo. pia. salue. cum. prole. maria. clarior. aurora. pro. nobis. jugiter. ora. Jens Laursen. i. ellinghe. Lauris. jensen. i. nygarth. per. degen. i. høiby. tempore. Simonis, Jesperi. hujus. ecclesie. capellani. anno. domini. MDXIII.*, paa den anden, fra 1603: *Arild Hvittfeld til Oddeberg, (i Skaane) Hovitsmand paa Drarholm. Nyt Slagværk med Skive paa Taarnet, Prædikestoel fra 1656. Nogle Katholske Helgenbilleder. Kirken er mærkelig ved det Mord, der Julenat 1366 blev begaaet deri af Hr. Ebbe 2 Dordre, hvor om siden. Derover kom Kirken i Vand i 7 Aar indtil der udoisfædes Afslodning 1373. At begge disse Jomfruer skulle ligge begravne i Kirken (Sulm D. S. 13, 581. 582. Ann. Eccl. 2, 213) er muligt, men at deres Afbildninger med Afslodsbrevene i de solbede Hænder skulle være at see paa deres Grave, derom veed i de sidste 60 Aar Ingen noget, ej heller er der af disse Gravstene nu nogen Levning. Men derimod have saavel Hr. Ebbe Borgs,*

som Jomfruburets Navn endnu bevaret sig i Storeborg, og Jomfruborgen ved Højby Søe. For 50 Aar siden har jeg selv seet i Kirken nogle Malerier, saavidt jeg erindrer paa Korsdørene, hvorpaa var afmalet Hr. Ebbe paa Knæ for Paven og begge Jomfruerne med Afskedsbrevene i Hænderne. Ruinerne af Borgen og Buret ere ej endnu aldeles udslettede paa Voldstederne. Kirken er 1829 sat i god Stand og dens Alter og Prædikestol jærkligen opmalede og stafferede. Kirkegaarden trænger til en reengjørende og pyntende Haand; Stolene til Maling.

Præstegaarden ligger strax ved Kirken, 4 Længder, Stuelængden gammel teglhængt 29 Fag, lav simpel men med bekvemme og gode Indretninger; Laden 25 Fag, Portlængden 23 Fag, Staldlængden 25, hvoraf de 61 Fag Udhuus ere for omtrent 12 Aar siden af nye opbygde af nærværende Beneficiarius Herr Provst Holst. Smuk og stor Have, derved en lille Lund. Jordlod med Ager og Egnss Hartkorn 13—1—2 Tdr. Hartk. med et Areal af 98 $\frac{1}{4}$ Td. Ld., hvoraf en Torv og en Lyng Lod. = 16 $\frac{1}{4}$ Td. Ld. Besætning: 6 à 7 Heste, hvoriblandt Stykhest, 24 Dvægs hoveder, 20 Faar, 5 à 6 Evin. Kaldets Indtægter foruden Præstegaarden ere: Af de Kong. Skove refunderes aarligt Beneficiarius 1 $\frac{1}{2}$ Faar Brænde og 2 Læs Giærdsel for en Deel Skov der er indlemmet blandt de Kongelige. Smukt Enkesæde med 6 Tdr. Ld. Korntienden = 85 Tdr. Rug, 265 Tdr. Byg, 58 Tdr. Havre, 8 Tdr. Væster. Dvægtienden c. 80 Kbd., Smaaretsel og Ostepensge = 11 Kbd. 60 levende Giæs, 50 Par Kyllinger, 50 Sneise Teg. Af en Mensalgaard i Gudmundrup 2 Tdr. Byg og 1 Læs Strandsand hver Uge fort til Præstegaarden. Refusioner: fra Anneberg 29 Kbd. 29 β Solv.

fra Ellinge 2 Tdr. Rug, og 2 Tdr. Byg, af Borrevang 2 Tdr. Rug og 2½ Td. Byg, af Grønnehaage 5 Rbd. af den Kong. Kasse 10 Rbd., af Anneberg 10 Læs Kør. 3 Indfæstning giver Mensalgaarden i Gudmundrup, naar den bliver ledig, 100 Rbd. Af et Huus paa Præssteegaardens Mark med 3 Tdr. Ld. svares 8 Rbd. Fiskesteri og Korskjær i Højby Søe. Offer og Accidencer c. 300 Rbd. Af den til Sognekalderet forhen hørende Skovpart i Ulkerup kunde havees aarligt 4 à 5 store Træer og høstes 16 à 20 Læs Høe. Udgisterne ere 100 Rbd. 60 β., som Nøgbankrenter, af Jorden 25 Rbd. Andre Kong. Skatter 70 Rbd. Erpenser 16 Rbd.

Skolen (F. IV.) med Tilbygninger og nye og forandrede Indretninger og gode Værelser bedre men færre Værelser end i Præssteegaarden. Have og Jordlod paa 5 à 6 Tdr. Ld. De befalede Indretninger, 85 Skoles børn.

3 Byen og paa deres Grund 14 Bøndergaarde, 14 Huse med Jord, 39 Huse uden Jord, 1 Stubmølle. Et Sagn om Ildnebjerg i Steenvangen hos Thiele 1, 36. Ligesaa om Kirken og Kirkegaarden 1, 38. 39. Men saadanne Sagn findes næsten ved enhver Kirke.

2. Gudmundrup, i gl. Dipl. Guthmundorp, Guthmunthorp og Gudmunthorp 3: Gudmunds-thorp S. R. D. VII. 36. 40. 45. ¼ M. W. for Kirken med 11 Bøndergaarde, 10 Huse med Jord, 12 Huse uden Jord. Om Hjulshøjen et Sagn i Thieles Folkesagn 1, 34.

3. Stenstrup i gl. Dipl. Stenstorp S. R. D. VII. 32. 40. 3: Steens-thorp. Steen gl. Mand's og Udel's Navn fra det 8 Sec. efter W. Simonsen, ½ M. N. W. for Kirken, med 10 Bøndergaarde, 9 Huse med Jord,

1 Huus uden Jord. Ved Byen er Steenstrup Ege, hvori godt Fiskeri af Sæder og Kal. Nogle ubetydelige Antiquiteter ere her fundne i en Gravhøj. Antiqu. Ann. 4, 2, 504. Sagn hos Thiele 1, 40.

4. Ebbelykke, Ebbelykke, Ebbelykke, nævnes S. R. D. VII, 32. 40 : Ebbesløkke d. e. Indhegning, Favn, Ornum. Den har ikke Navnet af den Ebbe, hvis Døtre frænkedes i hans Fraværelse, og som besaar sig udsvæde det frygtelige Mord i Højby Kirke, thi den nævnes for hans Tid som By, 4 Bøndergaarde, 5 Huse med Jord. Byen over 1 M. fra Kirken i N. V. høj Beslignenbed.

5. Lumbaa, i gl. Dipl. Lumbaa, Lumbaa. S. R. D. VII, 32. 36. 38. 40. 530. : Lumbaa. Mandens Navnet Lumb, Lumber see Suhm i Not. 810 til Balsb. Jord. l. c. 1 Miil N. V. for Kirken. Høj Beliggenhed med 16 Bøndergaarde, 17 Huse med Jord, 9 Dito uden Jord. Studmølle som ligger saa højt at man kan see den 5 à 6 M. borte. Skolen en ny og god Bygning og nye og gode Indretninger med Have og Jord c. 5 Tdr. Ld. 80 Skolebørn.

6. Holmstrup, S. R. D. VII, 36. 38. Holmstorp : Holmsthorp, om af Mandens Navnet eller Bestaffenheden, uvisst; $\frac{1}{2}$ M. N. V. for Kirken med 4 Bøndergaarde og 6 Huse med Jord.

7. Sonnerup i gl. Dipl. Sonethorp, Sonedorp, Sonorp S. R. D. VII, 32. 36. 38. 43. : Sones, Sonessthorp, bekjendt Mandens Navn, over $\frac{1}{2}$ M. N. V. for Kirken med 4 Bøndergaarde, 3 Huse med Jord, 1 Dito uden Jord. Sonnerup Ege strax W. for Klinte Ege er for det meste tilgroet med Kær og Grøde (Lenina)

men dog ret godt Fiskeri af Kal. Skole (F. VI.) med forandrede Indretninger og god Bygning samt Apparater til de befalede Læregjenstande. Have og Jord c. 5 Tdr. Ld. c. 70 skolepligtige Børn, om Sonnerup's Kås Sagn i Thiele's Folkesagn 1, 33. Paa Sonnerup's Lyng en Skovplantage af Fyr, Gran, Birk, Poppel og Piel. Kan den kun fredes, er den af Vigtighed i denne skovløse Egn; den beplantede Deel = 24—30 Tdr. Land. Det til Skov bestemte Areal c. 490 Tdr. Ld.

8. Tængslømark i gl. Dipl. Tængslømark 1498. 1484 S. R. D. VI, 204. 191. og Tængslømark for 1370 S. R. D. VII, 36. 40. 42. 3: Tængslø Thengslømark. Navnet S. D. H. 1, 150, forekommer kun denne Gang som Stedsnavn $\frac{1}{2}$ M. R. W. for Kirken med 6 Bøndergaarde, 6 Huse med Jord og 4 Dito jordløse. I et gl. Dipl. 1484 S. R. D. VI, 191, der ogsaa i oekonomisk Henseende er mærkeligt, giver Benedicthe Per Grises Døther udi W. Frwes Closter udi Roskilde en Gaard udi Tængslømark udi Høiby Sogen udi Otzherrit met-syn tilliggelse agher oc engh, fiskewan, skow oc marck for sin kere søn Pedher Griis hans dawlighe fødhle oc erlighe Kledning udi syn liffs tid etc. Saaledes vare da Løberne.

9. Nyerup 3: Nytorp, Nythorp S. R. D. VII, 26. 31. 36. 38. maaste og af Familien Ny, Roy, s. Adelslex. 2, 36. $\frac{1}{3}$ M. fra Kirken, ved Klinte Søe S. D. Bred, med 6 Bøndergaarde 6 Huse med Jord og 6 Ditto uden Jord.

10. Klint i B. C.; S. R. D. VII, 32. 38. Klint og Klint. Klintens Navn beholdt den derved anlagte Bys, ved den nordre Bred af Klinte Søe $\frac{2}{3}$ M. R. for

Kirken mellem Søen og Havet med 7 Bøndergaard, 8 Huse med Jord og 2 uden Jord. Klinte-Søe Areal = 436 Tdr. Ld. den største Indsøe i Amtet næst Thiis Søe, dyb muddret Bund, en Deel begroet med Kør og Siv, meget fiskerig. Under Klinten mellem Klintebye og Søen en lille Underflov bestaaende af Pile, Elle, Afte og Heule, hvori mange Røve opholde sig, der tilføje de omliggende Beboere stor Skade paa deres Smaakreature; den fredes ikke. Eggen har især under Klinten mod Søen et vildt Udseende. Et Kalkbrænderie, der flere Gange har været optaget og nedlagt, er nu igjen optaget. Kalk findes i luse Stene paa Stedet.

11. Nyegaard S. D. S. 13, 315. Aar 1354 Nygarth findes ikke blandt de flere Gange opregnede Sognebyer i Bispedatasteret S. R. D. VII, 30—44, $\frac{1}{3}$ M. R. D. for Kirken, ved Nygaard's Søe, med 4 Bøndergaard, 4 Huse med Jord, 5 Dito uden Jord, en Vandmølle med Stampeværk. Nygaard's Søe = 13 Tdr. Ld. med Sæken og Engbonden c. 30 Tdr. Herved Rudera af en Muur, endnu 4 Alen Høj 3 Alen tyk og 20 Alen lang, der nu afbenyttes som et Havegjærde, men foregives at have været et Lystflot for Waldemar III. og kaldet Drosfelholm. Muren er af Munkes og Kampesteene af den Tid's sædvanlige Muurarbejde. I den tilgroede Deel af Søen paa en Holm Rudera af et lille — som det synes — enten Fange eller Forsværd=Taarn, hvorhen man naar Gaarden var taget eller ej mere kunde forsvares, tog sin Tilflugt. Holmen kaldes Ræsfelholmen, men i Almuesproget Fidsfelholm. Rummet indvendig for Murene 12 $\square$ Alen. Murene af ovennævnte Muurværk, endnu omtrent 2 Alen i Højden. Der er fleet Efter=

tergravning, dog uden at noget betydeligt derved blev opdaget. See Antiq. Ann. 4, 215. Men begge Steder, fortjene en nøjere Undersøgelse. I Nærheden deraf forðum mange Hedenolds Altene, Gravsteder og Dødsler, nu kun Sporene deraf og ofte ikke de engang. For en 50 — 60 Aar siden var der i Nærheden en prægtig Kongestol, som jeg selv i min Barndom ofte har seet og ofte hvi-let i, med rødt Porphyrstøbe og coniske polerede Rygstøbe og Armholdere, strax derved et anseeligt Alter, med en overordentlig stor Overligger (den største jeg har seet). I tørre Sommer kan man med Vejviser gaae over Sø-ken ud paa Holmen. I Suhms D. S. 13, 315. ved Aar 1355 nævnes derved en Joh. Edb. Krumpen, som mu- ligt har paaboet Stedet.

12. Staarup, i S. R. D. VII, 36. 38 nævnes en Bye i Højby Sogn og det endog 2de Gange: Stales- thorp det er muligt Staarup, som ellers ikke deri nævnes $\frac{1}{4}$ M. D. for Kirken, paa Landvejen til Nyekjøbing med 8 Bøndergaard, 8 Huse med Jord. Ny og smukt opbyggt Skole (F. VI.) med de befalede Indretninger og Apparater 6 Tdr. Land, Have og 60 skolepligtige Børn.

13. Ellinge Huse i Nærheden af Ellingegaard, be- staar allene af 17 Huse med Jord, og 1 Huus uden Jord. Der var forðum kun 2de, nu 18 Huse.

14. Ellinge Lyng, derpaa ere nu adskillige Steder opbyrskede ved 18 Huse med Jord og 2de uden Jord. For Udskiftningen kun 1 Huus. Derved et nyt Skov- anlæg af Gran, Fyr Eg, Birk, Poppel og Piiil, der er i god Fremvæxt.

15. Kildehusene ved Nye-fjerdings Fjordens Strands bred mellem Anneberg og Strandhusene, der strax ved, hvor Sct. Karens Kilde findes affat paa W. S. Kort. 6 Huse med Jord. Kilden besøges Sct. Hans Aften.

16. Roehaven S. W. for Ellinge, forhen en Grædning, nu bebøgt og uddeelt til 14 Huse med Jord.

17. Hundstrup o: Hund, Hunos, Huneschorp, i Dispenatisteret af 1370: Hundstorp, Huntstorp S. R. D. VII, 36. 39. 43. Navnet bekendt S. R. D. IV, 320. S. D. S. 2, 464 — med 6 Huse med Jord, 2 Dito uden Jord. Stedet strax ved Anneberg.

18. Anneberg Huse paa Gaardens Hovmarker og dertil hoverigjorende 13 Huse med Jord.

Til Sognet høre følgende Hovedgaarde (Hovgaarde):

1. Anneberg $\frac{1}{4}$ M. S. for Nye-fjering ved Nye-fjerdingsfjord, hvor der er en god Nhed og et godt Udsikningssted, med en behagelig Veliggenhed mellem Skov og Strand. Borgegaarden 3 Fløje Egebindingsværk, Tegltag, omgivet af brede og dybe Grave paa 3de Sider, Ladegaarden 3 grundmurede og anseelige Bygninger, med Straataag opbygte for c. 60 Aar siden. Omkring Haven den anseelige Annebjerg Skov, men som ej tilhører Gaarden, priv. Hartkorn = 54—4—3— $1\frac{1}{2}$ Areal 482 $\frac{1}{2}$ Td. Pd.; Gaarden ligger østlig i Udkanten af dens Marker, der alle ere opstigende. Overfladen deraf bakket, læret, sandet og gruset. Besætning 120 Dvæghøveder, 40 Faar, 20 Heste. Huusmandshoverie. En Eng til Gaarden c. 100 Tdr. Pd. i Ellingemose 1 Mil borte. Derfra aarlig c. 200 Læs Høe og deri god Torvestjær. Intet Bøndergods, Tiender eller Kirker, men 20 Huse i Hundstrup og Kildehusene, der forrette 1000 Arbejdsda-

ge aarlig. 1801 blev Gaarden med ovennævnte Huse, men uden Skov Gods og Tiender solgt ved offentlig Auction for 21, 212½ Rb. d. E. 1814 kostede den 36,000 Specier, 1827 omtrent det halve. Gaarden er opbyggt paa den nedbrudte Bondeby Mosby, hvis Marker da bleve Hovmarker, og hvoraf kun Ravnet er bleven tilbage i Mosbys huset — af den navnkundige Dientemester Møller — et Portrait af denne i sin Tid høist vigtige Mand findes fra 1669 S. Suhms Saml. 4, 64, — der sin Datter til Ære kaldte den Anneberg. Siden kom den til de bekendte Manuel og Sam. Texeira's. En af dens sidste Ejere var den af sin humane Godsadministration saavelsom af sine mange Kundskaber i det theoretiske som practiske Landvæsen udmærkede Inspecteur over det Kong. Odsherredse Gods F. B. Trøjel. Nu ejes den af Hrr. Capt. v. Buchwald.

2. Ellinge i B. C. S. R. D. VII, 32. Villa Ellinge, 1518 Ellinghe o: Ellis-enge. Ravnet har Sare, eller og Ellekrattets-enge; uvist hvilket, thi begge Dele passe efter Jordstadsens Bestaaffenhed, ligger en M. E. W. for Nyejobing ½ M. E. W. for Højby Kirke, med gode og nye grundmurede Bygninger, opbygte paa samme Tid som Anneberg. Waaningshuset teglhængt; Lædegarden straaetaft, god Frugt og Kioffenhave, pris. Hartkorn = 52—2—2—1; Areal 750 Tdr. Ld. Tordeerne — fordom Havbund, sandede og grusede, dog ved omhyggelig Dyrkning vel muldede — Underlaget, saavidt vides, Sand. 8 Marker; Drift: Rug, Byg, Havre, Raigræs, Græsning; Tærstes og Haffelsemaskine, 150 Qvægs høveder, 16 Heste, c. 20 Faar, betydelig og god Torvemosse. Et forhen knollet Hedekjær paa 150 Tdr. Ld.

er ved Opbyrking og Udlæg blevet til god Eng. Underslaget derunder Flyvesand. Til Gaarden 28 Huse, hver med 4 Tdr. Ld., hvis Fæstere eller Lejere forrette Ugedage til Gaarden. Ingen Tiender, Skove eller Bøndergods. Blandt Ejerne have været: Koskilde Bispestoel i Katholicismen, Rentemester Møller, Dr. Thom. Bartholin. 1801 blev Gaarden ved offentlig Auktion solgt for 26920 Rd. D. C. Nu ejes den af Herr Proprietair Jensen.

3. Borrevang 3: Borgensvang nemlig Ebbes. Her laae hans Borg og Jomfruburet, hvis Rudera samt Voldstæder endnu findes. Som en privat Ejendom, nævnes ikke Stedet i titelit. Bispecataster S. R. D. VII, 1—123; De nuværende i denne Vang opførte Bygninger ligge N. O f. Høyby Sø i en noget vilb med mange Valsker og snævre Dale gennemslaaet Eng; bestaae af 2de grundmurede Bygninger, den ene Lade, den anden Heste og Koestald, i hvis ene Ende nogle Værelser til Beboelse for Forpagteren ere indrettede. Overfladen bakket, kratet, stenet, til deels sandet, priv. Hartkorn 11—4—3—2. Areal 204½ Td. Ld. 11 Marker. Ejer: H. W. Kongen.

Sognets Fattigvæsen var 1828 forsynet med 33 Fattiglemmer, hvis Underholdning da kostede = 20 Tdr. Rug, 30 Tdr. Byg, 286 Rd. i Penge.

Skolevæsenet. Dertil udredes aarlig omtrent 3½ Td. Rug, 100¼ Td. Byg, 3½ Td. Havre, 23 Stk. Brød à 10 W, 13 Stk. Gjæs, 1 Rbd. Skolepenge, Offer og Accidencer c. 60 Rbd., Refusion 13 Rbd. 60 β, 522 Lpd. Høe, Dito Halm, 146 læs Torv. Til samtlige Skoler 17 Tdr. Ld.

Legater. Jens Ladefogets Legat paa 100 Rbd. Solv til de Fattige og 3de Huse, hvoraf Sognepræsten

Hr. Hans Niber 1694 har givet det ene efter Hofm. VII, 260.

Mærkværdigheder. I det tidnævnte Reg. Redd. Ep. Rosk. S. R. D. VII, nævnes samtlige ældre Byer i Sognet som anført ved deres Navne. Om Staarup er man uvis, da Ravnet Staalethorp ikke aldeles synes at svare til det nuværende Navn Staarup, ej heller vides eller kan opsporges nogen anden Bye med Ravnet Staaslerup eller Staalstrup, saa at man maae antage at det er den. Pag. 32 l. c. nævnes Thyrnehholm, da en curia principalis, hvorunder Ebbeløffe laae, nu kun 3 Huse paa Ebbeløffebjerg. Pag. 36. 38. nævnes Thorthorp, hvorom er handlet ved Nyejåbing, der nu eje dens Jorder. Endnu nævnes Wbethorp, 43, som og strives Wborth ibd. p. 40 og Wborth 38. 45. nu Ubberup. Den staaet endnu paa Vid. Selsk. Kort og laae udenfor nuværende Anneberg Skov, havde før Udskiftningen 6 Gaarde og 6 Huse. Den er nu forsvunden af Byernes Tal, og dens Jorder indtagne til Skov. Endelig nævnes der en Skougarth p. 38 hvis Beliggenhed ikke vides, men har sandsynlig lagt i Annebjerg Skov.

I Sognet fandtes en stor Mængde af Hedenolds Gravhøje, dog synes de mest at have concentreret sig paa de høje Egne af Jordbunden nemlig ved Staarup, Rygaard, Ebbeløffe og Lumsaa. I Antiqv. Ann. 2, 2. 267—282 findes en meget instructiv Afhandling derom af Herr Pastor Brokdorf. Enhver der vil besøge denne Egn vil finde sig vel tjent med at have den ved Haanden. Jeg kan her kun opregne det Bigtigste deraf. Ved den Tid (1812) vare de:

1. Paa Hoiby Mark nær Staarups Jorder en Steensætning med et Gravkammer med en Overligger og 5 Underliggere. Sammensteds paa Steenkisteageren en ditto af samme Beskaffenhed; en ditto med 6 Underliggere og 1 Dæksteen; derpaa nogle Fordybninger paa Fingerender mod Vester. Strax derved et Lingsted; paa Belmoserageren en Steensætning med 5 Bærere, Overliggeren borte. S. for Nissholmen paa det faste Land et Alter med en overordentlig svær Overligger. Det er sprængt og ødelagt og Ruinerne kun tilbage. Det var det store Alter jeg har omtalt, og hvorved den der beskrevne Kongestol, der ligeledes er aldeles ødelagt, saa at intet Spor deraf findes.

2. Paa Stenstrupmark; paa Ageren Bredskiftet et Gravkammer, hvis Overligger er nedstyrtet; paa Trollesstueageren et aabent Gravkammer med 2 Afdelinger af anseelig Størrelse. Det fortjente en noiere Undersøgelse.

3. Paa Lumbkaas Mark, paa Overdrevet Odden et ødelagt Gravkammer.

Paa Nyegaards Mark, paa den østlige Kant af en Ager kaldet Navnevold, et vel aabent, men ei undersøgt Gravkammer.

J Henseende til det i Hoiby Kirke begaaede Mord er mig af Odsherreds Herredsbog meddeelt Følgende, og da det ei andetsteds er trykt, vil jeg afskrive det her; »Ved Borrevangs Hestehauge ligger ud til Hoiby Søe et stort Stk. Jord — derpaa sees endnu kjendelig Rudera af et Slot eller Borg, hvoraf den vedliggende Hestehauge bærer sit Navn Borre eller Borrevang og Stedet selv Borret eller Borget eller Borse. Paa denne Borg skal i det 14 Sec. have boet en Adelsmand Ebbe, der

»havde 2 Døttre Trunde og Signild. I Høiby boede
 »samme Tid en adelig Frue med 2 Sønner Bondo og
 »Stammel. Da nu Adelsmanden Hr. Ebbe var fravæ-
 »rende udi Krigstjeneste eller Pilgrimsgang, kom Fruens
 »2 Sønner til at besvangre Hr. Ebbes 2 Døttre og fordi
 »den adelige Frue ikke vilde tilståede Ægtekab mellem
 »hendes Sønner og dem, men engang ved Messetid, da
 »da de kom ind i Kirken, drev Spot med dem, sigende
 »til Sognekvinderne; »»Staaer op I Dannekvinder og
 »lukker mine Sønnekvinder ind.»» Besluttede disse Jom-
 »fruer selv at hæve deres Skam og derfor just Julenat,
 »da de kom til Messetjenessten, havde taget hver sin Dolt
 »eller Sværd med sig. Som nu ogsaa Fruen med sine
 »Sønner indfandt sig i Kirken til samme Tjeneste, faldt
 »Enhver af disse Jomfruer sin Elste an. Den Ene
 »ihjelstak sin i Waabenhuset, den anden sin ved den nordre
 »Ende af Alteret. Formedelst denne blodige Gjerning
 »maatte Pave Urban V. erklære Kirken vanhellig og uvær-
 »dig Gudstjenesstens Forrettelse, da imidlertid et lidet
 »Kapel blev indrettet paa Ellene (Helene) Bjerg østen for
 »Høiby, hvor de hellige Ting bleve forrettede og de Døde
 »begravede. Dette skal have tildraget sig Aar 1366 og
 »henstod det med Kirkens Ban i 7 Aar til 1373, da
 »Jomfruernes Fader ved Biskoppen i Noeskilde Nicolaus
 »Jacobi hans Melleinhandling erhvervede Afsløning af
 »Paven, saavel for Kirken som for sine Døttre. — Hi-
 »storiens Viisheid sluttet deels af en gl. Altertavle i Kir-
 »ken, af hvis Malings liden Levning kan sees, at Jom-
 »fruerne have det pavelige Afsladsbrev i Hænderne, og
 »Faderen ligger nedkastet for Pavens Fødder, deels af de
 »300 Aar gamle Kjempeviser, hvor P. 711 findes en

»Wise herom.« Man seer da heraf at Bjerget, hvorpaa Kapellet blev bygt og som ligger often for Hoiby, heed Ellene 3: St. Helenæ Bjerg og ikke som det ofte nævnes Ellinge Bjerg; thi ved Ellinge er intet Bjerg og Stedet ligger langt herfra; ligesom og af den i Suhms Nye Saml. t. d. D. Hist. 3, 2. 118 fl. indrykkede Wise om dette Mord at Hr. Bonde fik sit Banesaar, ikke i Baabenhuset — Baabenhusene ere i Almindelighed sildigere Tilbygninger — men under Oftringen sonden for Alteret af Ifr. Trunde; og Hr. Skammel, som her formedelst Nimets Skyld kaldes Hr. Schennild, fik af Ifr. Zænnild 3: Signelil, sit norden for den Kirkedør 3: norden for den almindelige Hovedindgangsdør paa Kirkens søndre Side. — Det gif altsaa saaledes til, at da Oftringen begyndte, gif begge Krodbrene foran, og Jomfruerne strax efter dem nord om Alteret, og da Offeret var lagt paa den søndre Side af Alteret, blev Bonde der paa Stedet strax gennemstuffed af Trunde. Ved dette Syn og Sofrens Opmuntringer drog Signelil, da hun havde påseret rundt om Alteret, sin Kniv og gav Skammel, der sandsynligviis sogte Flugten ud af Kirken, og som hun naaede endnu norden for Kirkedøren for han slap ud, sit Banesaar. — Om Begivenheden ere 2 Wiser i Abrahamsons, Ryerups og Rhabels Udgave af Rjempev. 2, 273—283, hvoraf sees at Hr. Bonde, som her kaldes Hr. Brommel blev myrdet ved den norre Kirkedør, og Hr. Skammel ved Mariæ Alter. De kaldes der Ebbes Datter af Dviste og beskrives som 2 Skjoldmøer. Men Dviste er neppe noget Sted, saa kaldet, men betyder sandsynligt et eget indsluttet Sted et Jomfrubuur. Jeg vil nedsette de mærkelige Vers om Mordet 21—25 W.

21.

Hr. Bonde og Hr. Schinnilo
 De gik at ofre frem,
 Jomfru Trunde og (Jomfru) Kænild
 Traadte fast efter dem.

22.

Norden i det Baabenhuus
 Drog Jomfru Trunde sit Sværd.
 Sønden for det Alterlius
 Git Bonde sit Banesaar.

23.

Sønden for det Alter klar
 Drog Jomfru Kænild sin Kniv.
 Norden ved den Kirkebor
 Misset Hr. Schinnild sit Liv

24.

Her stander vi nu Enker to
 For vi er ikke Mæc;
 Tager I nu eders Søner to
 Weder dem til Salt og Brød.

25.

Gyv Buntre efter dette Mord
 Stod Høiby Kirke i Ban;
 Der blev ingen Prædiken gjort
 Og ikke jordet en Mand.

26.

De bygte et Kapel paa Helene Bjerg
 Did søgte Qvinde og Mand,
 Indtil Paven formildte deres Sorg
 Og løste deres Kirke af Ban.

Wiigs Pastorat.

Dertil høre Wiigs og Åsmindrup Kirkesogne.

 Wiigs Sogn.

I gl. Dipl. Wiif, Wik, Wiigh, Wigh, S. R. D. VII, 37. 38. 35. 36. 40. 26. 31. 41. Ravnets Oprindelse af Wiggen hvorved det ligger, $\frac{1}{2}$ M. S. S. W. for nærmeste Kjøbstad Nykjøbing, grændser i D. til Egeberg S., mod N. til Åsmindrup og Hoiby Sogn, mod V. til Seiersbugten, mod S. til Åsnæs og Grøvinge S. S. —

Sognet udstrækker sig paa begge Sider af Siddinge Fjord eller Wig, der fra Lammefjorden gaaer N. V. ind i Herredet, mellem Egenæs og Frostrup, paa begge Sider af den i N. og N. O. rettede Bakkerøg, der stryger gennem hele Herredet, mod begge Sider langsomt afdalende; mod Vesten sandet, tildeels lyngbegroet ud imod Vesterstrand, der hvor den er en Fortsættelse af Ellinge Lyng; mod O. eller Wiggen leret, stenet, flodløs. I ældre Tider har Skoven strakt sig heelt omkring Wiggen og bedækket hele den østlige Deel af Sognet. Levninger i Stubbe og Purrer findes endnu.

Det tot. Nr. = 0,7476 □ M. = 7500 Tdr. Pd. tiendeyd. Hartkorn 574—3—1—1 Møllestyld 1—4— — — priv. Hartkorn 8—5—1—2 med 1 Sogneskirke, 1 Postgaard, 2 Skoler, 89 Bøndergaarde, 93 Huse med Jord, 32 uden Jord, 1 Veirmølle, et Folketal af 1150 Mennesker, 3 Arvefæstere, 86 Fæstebønder; Dræg-

standen c. 540 Heste, 1037 Dvægs-Hoveder, 1270 Faar, 480 Sviin. Fødte, Døde og Fattige see under Udminsdrup S. som Anner.

Dertil høre:

1. Wiig-By paa den østre Side af den mod Wigen affaldende Bakke, der i ældre Tider har gaaet lige ind til Byen med en temmelig stor Kirke, Taarn, 2 Klokker fra 1605 og 1649, Altertavle fra 1650, ny opmalet 1827, forefikkende Nadveren, derved de 4 Evangelister med sædvanlige Attributer og ovenover Fiii., og Overskrift: „Herrens Engle leire sig, omkring vor gode Konge,“ 1650. I Koret Korset og derved Maria og Johannes. Prædikestolen restaureret 1827 med Omskrift paa Himmelen: „Salige ere de ic.“ En gammel Altertavle med bibelske Sprog og intet mærkeligt. Paa Alter og Prædikestoel Christoff. Urne og Sophie Lindenows Navne og Waaben. Naben Begravelse, hvori Nogle af Annebergs gaards og Ellingegaards forrige Eiere hvile.

Præstegaard i Nærheden af Kirken, dog paa den anden Side af Landeveien, gl. og simpel Bygning, 82 Fag, Alt Bork og Straatag, en god Have; Jordlod = 8—5—1—2. Tdr. Hrtkn. Skovst.—2—s—, 38½ Td. Ugerland, 19½ Td. Eng, ½ M. fra Gaarden ved Wigen, hvor det er udsat for Oversvømmelse ved Hojsvante. Besætning = 6 Heste hvoriblandt Stykhest, 18 Dvægs hoveder, 8 Faar. Usurance 1500 Rbd. Solv. —

Skolen meget god og forskjønnet Bygning med de befalede Indretninger og Apparater, Jordlod paa 6 Tdr. Td. og god Have. c. 100 Skolebørn.

Deuden 16 Bøndergaarde, 17 Huse med Jord, 8 Huse uden Jord.

2. Bognæs 3: Buged, Bøged, Bøkeknæs. Odins Søn hed Bøge, ogsaa Andre S. D. II. 1, 130. 325. Da der intet Næs er, maa man antage at der engang, da Stedet fik Navn, var det. $\frac{1}{2}$ M. D. for Kirken med 3 Bøndergaardde og 2 Huse med Jord. Stedet nævnes ikke i Dissecatastat S. R. D. VII, 1. 123. Det har da været privat Eiendom.

3. Sibdinge S. R. D. VII, 31. Sithinge maastee af Mandsnavnet Sydo S. D. S. 8, 542. qv. Sydos Sythos=enge. $\frac{1}{2}$ M. D. S. D. f. Kirken paa den mod Wigen afdalende Stette, med 7 Bøndergaardde beriblandt en Gaard som kaldes Brydiegaarden (curia villicalis) der i Bygning er dobbelt saa stor, som en af de øvrige 6 Bøndergaardde, og 7 Huse med Jord.

4. Seistrup, nævnes ikke i B. C. S. R. D. VII, l. c. men i en gammel Ministerialbog nævnes den Sertorp; i J. S. D. S. XI, 255 ved Aar 1246 nævnes en Syr= og Sirstensen; $\frac{1}{2}$ M. ost f. Kirken med 2 Bøndergaardde, 2 Huse med Jord. — I Byen et $4\frac{1}{2}$ Al. høit Voldsted af en forbuuns Borg eller Hovgaard. Ved Byen en lille Lund af Afle og Hæffel, hvoriblandt enkelte meget gamle Kirsebærtræer, der maastee engang have prydet Hovgaardens Have.

5. Ulstrup i B. C. l. c. 26. 38 Ulstørtorp og Blstørtorp 3: Ulstøthorp $\frac{1}{2}$ M. østlig for Kirken med 3 Bøndergaardde, 3 Huse med Jord, 2 ditto uden Jord.

6. Eskildstrup, $\frac{1}{2}$ M. L. for Kirken med 5 Bøndergaardde, 5 Huse med Jord, 2 ditto uden Jord. 1 Skole med god Bygning og Bærelser; de befalede Apparater og Indretninger; 5 Tdr. Land, 80 Skolebørn. — Sagnet fortæller, at her forudum skal have været en Borg.

Sl. Muursteen opgraves endnu N. B. for Byen. Byen ligger høit og har ubehindret Udsigt, saavel til Seierobugten i W., som til Siddinge Vig og Dursø-Løb i D. En ny opbyggt hollandsk Weirmølle N. D. for Byen.

7 Kude, i daglig Tale Kude, i B. E. 36. 38. Kuthæ og Kudhæ α : Kudes, Kuthes — hvilket? uvis. Navnet gl. ser E. D. H. 1. 355. og den nyere man nu uddøde Adelsfamilie D. Atl. v. 1042, Ud. Ler. 2. 128. Stedsnavnet meget almindeligt. Byen $\frac{1}{2}$ M. N. D. for Kirken med 5 Bøndergaard, 5 Huse med Jord, 1 ditto uden Jord.

8. Kollefolle i B. E. l. c. S. R. D. VII, 31. 38. 41. Koldkøthæ, Koldekøthæ og Koldkøth α : Koldes Hytter. Navnet Kol, Kolle, Kulle bekjendt; Kotte, Kothæ Hytte. Muligt og at det er 2 Mænds Navne, der i sin Tid byggede hver sin Hytte, eller de opflog paa anden Maade sine Bopæle og da er det Kolles og Kottes — Sted, Bolig, ic. Ud. Ler. 1, 297. E. D. H. 10, 747. Stedet $\frac{1}{2}$ M. N. for Kirken med 5 Bøndergaard, 5 Huse med Jord, et ditto uden Jord.

9. Lille Egebjerg modsat Kirkebyen Egebjerg. E. S. R. D. VII, 41 lille Eghebyergh α : Eghes Elis Bjerg, strax N. B. for Kirken med 6 Bøndergaard, 6 Huse med Jord, et ditto uden Jord.

10. Hønsinge α : Hønæs-enge eller Hønæs-enge i W. E. S. R. D. VII, 3. 37. 41: Hønsinge; Høufinge p. 46 er Trykfeil. $\frac{1}{2}$ M. N. B. for Kirken paa Weien til og fra Nykjøbing med 17 Bøndergaard, 19 Huse med Jord, 7 uden Jord.

Jyderup, i gl. Dipl. Juthæthorp α : Jutte's-Lorp. $\frac{1}{2}$ M. E. B. for Kirken med 11 Bøndergaard, 15

Huse med Jord og 2 ditto uden Jord, nævnes ikke i B. C.

12 Kjeldstrup o: Ketild, Kjelds=thorp. Kæthals=storp 1316 og Kæthelstorp Gardh i Odzhæreth 1396. S. D. H. 14, 372. 615. $\frac{1}{2}$ M. S. f. Kirken med 9 Bøndergaarde, 9 Huse med Jord, 2 uden Jord. 1 Weirmølle, forhen en Vandmølle, der er nedlagt. — Rudera af Kjeldstrupgaard (formodentlig), c. 16 $\square$ Aen. Murens Hoide, som de nu ere 3 $\frac{1}{2}$ Aen i det Hoieste af Kamp= og Munkesteene. Det seer ud som om det kunde være Rudera af et Taarn. Endnu levende Folk fortælle, at ved dette Taarns S. D. Hjørne har staaet en Borgegaard med Grave om, hvilke for en 50 Aar siden skulle være tilstødte og Voldstædet planeret. I fornævnte Dipl. af 1396 nævnes den Kæthilstorp c. Vitulis, inquilinis, colonis et ædificiis. — 1397 stadfæster K. Erik Dr. Magretes Gavebrev til v. Frue Kloster i Næstved paa Kæthilstorp D. Mag. 4, 303. ogsaa Christ. 2 skal have været der og derfra udstædt en Bevilling 1510.

Legater: ingen.

Fattigvæsen see under Anneret.

Mærkeligheder: ovennævnte Muur ved Kjeldstrup; de ere af f. Slags som ved Nyegaard. — Ved 1821 at grave et Vandsted i Præstegaardens Enghave om trent 200 Favne fra Wigen bestod Jorden af følgende Lag, først af en $\frac{1}{2}$ Aen muldsandig Jord, næste Lag $\frac{1}{4}$ Aen af Strandsand, Muslingeskaller og Sneglehuse og Laget derunder igjen af Torvejord, hvorudi forbrendte Egestrammer, Lov (?) og en stor Mængde Skaller af Hønselnebdær. Der har altsaa først engang været tert

Land med Over og Underflov. Derefter maa Havet være traadt ind derover og affat $\frac{1}{4}$ Alen Strandsand og Muldslingestaller; derefter være traadt tilbage og flere Hundrede have vel været fornødne at danne $\frac{1}{2}$ Alen Muldsandig Jord. — Men saadan Frem og Tilbagetræden af Havet ved Kysterne skeer vel ofte, men Ingen lægger Mærke dertil. — Gjæringer i Overfladen, hvorved nogle Egne synke, andre hæve sig, er der mere eller mindre allevegne og allestider.

Wiig og Åsmindrup Sognefald er i Colleg. Tidenden 1831, 830 fl. opgiwet saaledes: gammel Angivelse 702 Rbd: 1) Korttiende af Wiigs Sogns 593—1—1—2 Tdr. Hartkorn er 10 Tdr. 4 Skjeeper Rug, 344 Tdr. 9 $\frac{1}{2}$ Skjeppe Byg og 4 Tdr. 4 Skjeeper Havre. 2) Dvægtiende og Smaarebsel. c. 150 Rbd 3) Refusioner: a) af Annebjerggaard 3 Tdr. 4 Skjeeper Byg. b) af en Annergaard i Åsmindrup 14 Tdr. Byg, 4 Tdr. Havre og 2 Rbd. 4 Mrk. Solv. 4) Offre og Accidencer omtrent 250 Rbd. Præstegaardens Hartkorn priv. = 8—5—1—2 Ager og Eng og to Skjeeper Skovskyd med 38 $\frac{1}{4}$ Td. Agerland og 19 $\frac{1}{2}$ Td. Eng. Paa Embedet hviler et Laan stort til Næst 135 Rbd., der afbetales med 30 Rbd. foruden Renter. Enkøpenion bliver at udrede, Artilleriheft holdes. — Korttienden af Åsmindrups Sogns Hartkorn 175—7—3—1 $\frac{1}{16}$ er henzlagt til Amtsprovsternes Lønningsfond og udgjør 83 Tdr. 6 Skjeeper 2 Fbdfr. Byg, men som igjen forventes tilbagegivet.

Asmindrup Sogn.

Akker til foregaaende Wiig Sogn.

Sgl. Dipl. og navnlig i S. R. D. vii, 35. 37. 40. 43. 45.
 121 Åsmundorp, Åsmundorp, Åsmundethorp. 3: Åsmundsthorp; Åsmund som Mandønavn bekiendt; 3 M. S. for nærmeste Kjøbstad Nykjøbing; største Delen af Sognet tværs over den sig gjennem Herredet dragende Bakkeryg, grændser i N. til Egeberg S. og Nyk. Fjord; i N. og W. omgives det af Højby Sogn og i S. støder det til Wiig Sogn — Overfladen høi, bakket, afvælsende leret og sandet, hastig affænkt ned mod Evinninge Søe og Ellinge Lyng. Underlaget Leer, der især mod Landeveien, hvor de vestlige Storme gjennem Secler har afblæst Sanden, stærkt leret, andre Steder sandet, overalt temmelig stenet, ned mod Skaverup og Nyk. Fjord fløvrigt. En lille Bæk, Strandbækken, der forhen har drevet en Vandmølle, der hed Lure Mølle, der forlængst er forsvunden, kommer fra de høiere Egne ved Brent og Ulkerup og falder ud i Nyk. Fjord under Broen ved Strandhusene. Nykjøbings Landvei passerer gjennem Sognet. Sognet har en Indsø, Evinningesøe, der ved Torvestjør; derom i Indledningen.

Det tot. Areal = 0, 2314 □ M. = 2321 Tdr. Vd., upriv. Hartkorn 175—7—3—1 $\frac{1}{10}$. Møllestyvd = 2 — — —; med et Folketal af 3: 570 Mennesker hvoriblandt 383 over 15 Aar, 1 Sogneskole, 1 Skole, 26 Bondergaardte, 62 Huse med Jord, 18 Huse uden Jord, 2 Boelstæder, 1 Weirmølle, 1 Kro paa Landeveien, i

alt 24 Fæstegaarde, 2 Arvesætere. Aavægstanden = 162 Hefte, 397 Aavægshoveder, 456 Faar, 200 Evlin.

Dertil hører:

1. Asmindrup Bye med Sognekirken, med et nyt opbygget anseeligt Taarn med 2 Klokker, den største men senere omstøbt fra 1646, den mindste fra 1727. Mærkelig katolsk Altertavle med to Skibe, hvorpaa foruden er malet Herodes Gjæstebud, Datterens Dandø, og Johannes's Halskuggelse. Alterstager fra 1694. givet af Sognepræsten Noaldus Nicolai Holte. — Paa Prædikestolen de sædvanlige Indskrifter: Verbum Domini etc. og beati, qui audiunt verb., mærkelig Kalk fra Katholicismen, paa hvis Fod de 3 Mænd i Skjærbilden med Underskrift: Orate pro nobis og paa Haandgrebet 6 udstaaende firkantede Knapper eller Kofetter, hvorpaa † MARIA; indvendig en Deel Munkeskript, som dog ved en i senere Tid foretagen Reparation har lidt en Del; dog kan endnu de Ord læses: Ghertrudis uxor Tilon. Ghodoscalci Christo dedit orate p. ea † Plūc calicū dedit Bongripe, orate p. E. A. og indvendig: OSTE † KERK † KALK † Sognpræst † Her † Mas † Nawsen † P—aa † 84. ligesaa indvendig, men af meget nyere Form; Asmindrup Kirke Patrono Th. Fincke 1674. Paa den øverste Stool Iohan Petri Pastor, Anders Mortensen K. W.; paa den 2 Stool Matz. Nilsen K. W. 1580. — Kirketaarnet blev nedbrudt 1817, Klokkerne hængte i et i Sjælsland usædvanligt Klokketue, men 1827 blev Taarnet paa nye smukt opbyggt, nye Vinduer indsatte i Kirken og Alt repareret og stafferet, saa at den nu er en ud-

mærket, lyst og smuk lille Kirke. Den tilhøre Hs. M. Kongen.

Skole (Fvi.) med god og nye Bygning, de befalede Indretninger og Apparater, Have og Jord = 5 Tdr. 1/2. 85 Skolebørn.

Desforuden 6 Bøndergaard, 4 Boelstæder, 6 Huse med Jord 3 ditto uden Jord. Iblant Bøndergaardene en fordoms Annerpræstegaard da Sognet var eenligt, som sædvanligt i Katholicismen, og i Lutheranismens første Morgenrøde.

2. Svinninge i gl. Dip. Svinninge, Sviniggø, og Svinninghe S. R. D. VII, 31. 37. 41. 45. 46. S. D. H. VI, 201. 2: Svin'senge. ligesom det følgende Svenstrup var Svin'sthorp. Oprindelsen af Mand'snavnet Erwin S. D. H. XI, 91. XIII, 110, maastec og af det meget ældre Sven Svend og Erwin, da de fleste Steder med deres Navne have været til længe før Christendommen indfortes; saa ere de ældste Stamnavne de rimeligste. Oprindelsen er ikke af Svin, Sus, porcus, som almindelig troes. Det benævnes undertiden Svinninge indenherreds, for at skjelne det fra Svinninge udenherreds 2: i Lubse Herred, ligger ved Landevejen $\frac{1}{2}$ M. S. W. for Kirken med 14 Bøndergaard, 15 Huse med Jord, 12 uden Jord og en Wejrmølle i Hollandsk Maner. Svinninge Søe N. W. for Byen, med lave sumpede Bredder, næsten aldeles fuld med Mudder, saa at Fiskeriet beri ikke kan drives uden med Kuser. Den har forhen været meget større og var da Vandbeholdningen for den vidtloftige Ellinge Mose. Den er forlængst udgravet, hvorved de paastødende Grundejere have vundet betydeligt. Den er bundløs i Ordet's almindelige For-

stand af Mudder og indeholder en stor Mængde vegetabilisk Gjødse, naar man ikke maatte befrygte at den mulig kunde være blandet med en stor Deel Flyvesand. Det totale Areal c. 16 Tdr. Pd. Bandet 1—2 Aen dybt til Muddret. I Egen en Holm med Boldstedet af en Bygning, men hvorent intet videre vides end hvad nedenfor anføres. Den kaldes Sivholm.

3. Skaverup i gl. Dipl. Skavæthorp S. R. D. VII, 40. 45. Skauethorp l. c. p. 45. er efter al Sandsynlighed Tryk- eller Skrivefeil for Skauethorp, da det udykkelige siges at ligge i Åsmundethorp Sogn og intet andet af saadant Navn vides der — $\frac{1}{4}$ M. S. for Kirken med 2 Bøndergaarde, 3 Boelsteder, 17 Huse med Jord, 2 Huse uden Jord. Her er en smuk lille Skov, og megen Plantning hvorved Forbindelsen med Annabergs og og Illerups Skove ved adskillige Bøndergaardes Rebplantning er tilvejebragt. (1831)

4. Brænte Brænt. S. R. D. VII, 38. 40. Brændholt ibd. p. 31. maatte af et Forsøg til at afbrænde Skoven, som man i de Dage for Ugerlands Skyld gjerne gjorde, maatte og af det Brændevæd man der samlede, thi det anmærkes ofte: *bona silva ad ligna cremalia*. Men da og Mandsnavnet Brenne forekommer 1394. S. D. H. X, 233 saa bliver det vel rettest at udlade det deraf altsaa: Brennesholt. Byen $\frac{1}{4}$ M. S. for Kirken med 4 Bøndergaarde, og 4 Huse med Jord.

5. Egenstrup-Hestehauge. Byen selv, der i Bispe-catasteret S. R. D. VII, 45. 37. benævnes Euensthorp og Euenstorp blev 1658—1659 ødelagt og opbrændt af de Svenske og er siden ikke opbygget, men Jorderne anvendte til Græsning. I Slutningen af forrige Aarhund-

drede i Udskiftningsperioden blev dens Jordtillæg indeelt i 30 Lodder, der tildeels bleve bortarvesæstede, har nu 8 Boelstæder, 5 Huse med Jord, og i den saakaldte Hestehauge en anseelig Skovplantage.

6. Strandhusene der egentlig høre til Egeberg Sogn, har dog et Huus med Jord der hører til dette Sogn.

I begge Sogne fødtes i Gjennemsnit aarlig 45 ægte, 2 uægte, 1 à 2 dødsfødte, 7 à 8 Pr. ægtevies, 30 døe.

Legater: ingen.

Fattigvæsen 1826 i hele Pastoratet 24 Fattige, der kostede Sognet 15½ Rd. Rug, 39¾ Byg og 132 Rdd.

Menighedens offentlige Afgifter for 1828 beløb sig samtligen til 1702 Rdd. 81 Sk. Solv, beregnede til Penge. Mærkeligheder ingen anden end de paa sit Sted benævnte. Dog bemærkes følgende i S. R. D. l. c. tales der om at der i Eveninge var en Gaard, som tilhørte Noeskilde Biskep, og hvoraf Bispen gav Præsten 2 Talenta annuæ = X tt. = 40 Ldr. Byg, ut sacerdos pro his celebret quavis sexta feria publice unam Missam pro defunctis in remedium animæ suæ et parentum suorum. Vare da Bispenes Forældre døde og begravne i Usmindrup? Der skal være et Sted paa Kirkegaarden, der endnu kaldes Bispefrogen. I øvrigt vides intet videre om det ikke ringe Legat til Præsten, der sandsynlig er gaaet forlorent i Reformationstørmene. Mærkeligt er det iøvrigt at ikke allene læg Mænd gav Sjølegave, men og Bisper og andre anseete Mænd, hvoraf man da vist vil kunne see, at dette ikke vare vitterligt Bedrageri af Geistligheden, hvilket man dog er saa tilbøielig til at troe.

2. I Evinninge er en Gaard, som en katholic Bisp Kal have givet til Krejume (Eregome i Skriftsproget) Kirke, den er nu en Fæstegaard, men har et noget bedre Stuehuus end de øvrige Bøndergaarde. Naaskee det er den ovennævnte Gaard.

3. Vest for Åsmindrup Bye Kudara af en Hov eller Kongsgaard, hvorudi efter Sagnet vare Børeller for Kongen og de kongelige Personer, naar de vare paa Jagt der i Eggen. Derimellem og Åsmindrup Bye var før Udskiftningen en Søe, som da blev udgravet. Søeplanen, som nu er Eng, kaldes endnu Hov eller Hofs Søen.

4. Evinninge Søe har indtil fort før Udskiftningen været omgivet af et Vildnis, hvis Spor endnu forefindes. 2—300 Favne N. O. fra Søen, laae Dalshoi med et Hedenolds Altar; paa 4 Underliggerer en meget stor Overligger. En 30—40 Alen herfra laae en Steensætning, hvori da den blev ryddet, fandtes $1\frac{1}{2}$ i Jorden steensat Grav til eet Liig med et Par Knokler som et Laarbeen af en noget større end almindelig Bøxen, derved en simpel af Rust aldeles fortæret Jernring staaende op imod Stenen i den vestre Ende. — N. for Dalshoi laae den saakaldte Troldestue, med en meget lav Indgang fra Østen. Inden for samme 2 Afdelinger, den bagerste $1\frac{1}{2}$ Alen dybere end den Anden. Brugtes til Gaafe og Evinestri. Disse Dykker ere nu alle ryddede og jævned, men Bejen som har gaaet fra Steensætningen, hvori Liget laae, til Søen i Retning efter Sisholmen, sees der endnu Spor af ligesom og af en Bygning, hvis Fundament er opført i Søen af Rampesteen, som endnu er til, tilligemed en som det synes steenslag Wi

dertil. For en 15 Aar Alder fandtes derved et Egesparrekobbel staaende paa Spidsen i Mudderet og afsluttede Trækammer. Det hele var da og er endnu overgroet med Siv og Kør.

5. Strax norden for Svinninge ligger Laarbjerg. Derom fortælles af Almuen paa Stedet, at Trolbene heri og i ovennævnte Trolbestue pleiede at gjæfte hinanden, samt at nogle Rejsende passerede derforbi en Aften og hørte et underjordist Væsen tilraabe et andet: „Stotte faldt i Ilden,“ hvorpaa det fik til Gjensvar: „faldt Stotte i Ilden, saa maa jeg affred.“ — Det samme Spørgsmaal og Gjensvar har jeg læst om paa et andet Sted at være skeet, men erindrer nu ei hvor.

6. Efter at have nedskrevet min ved Diespnet paa Stedet stadfæstede Overbeviisning om at hele den vidtløstige Strækning som kaldes Ellinge Lyng indtil Svinninge Søe i den fjerne Oldtid har været Havbund, modtog jeg af en Mand, der er født i Svinninge og været der paa Stedet i lang Tid, følgende Bekræftelse paa mine Formodninger: „Der er ingen Tvivl om,“ skriver han, „at Stranden forhen har gaaet over Sandrevlerne paa Ellinge Lyng ind i Svinninge Søe, thi jeg mindes endnu at det Tilfælde indtraf i Aaret 1816 eller 1817, at Vandet fra Stranden med en stærk vestlig Storm blev drevet igjennem Aaen ind i Søen og satte de omliggende Enge under Vand og overskyllede den laveste Agerjord med Sand, Tang, Siv og Tørv. En Banke paa Svinninge Byes Mark nær ved Torvemosen ved Scen, bærer endnu Navnet af Sildehøi, fordi Sildefisken derved have draget Garn i gl. Dage, ligesom og at Ellinge var i Oldtiden bygget paa en Halvec.“ Diespnet bekræfter troligen dette Sagn.

Sagnet fortæller og at Åsminstrup Kirke skal være den første og ældste i Odsherred, ligesom og at det samme Uheld skal have modt Svenskerne her med en Kirkekloffe, som paa Seierøe, nemlig: at da de vilde transportere den bort og vare komne til Pinthes Mose mellem Hønsinge Lyng og Høve, sank den uden at Bedkommende kunde redde den, ned i Åsgrunden, og det skal den hver Julenat — lydelig høres at ringe. Men lige Sagn har jeg ogsaa hørt om flere Klokker, der af Svenskerne bleve borttagne 1658—1660. — De af deres egne Landsmænd derimod borttagne Klokker ere aldeles tause.

Grævinge Pastorat.

Dertil hører allene Grævinge Sogn.

Grævinge Sogn.

Se gl. Dipl. stedse Grævingæ, Grævinge, Grævinge, S. R. D. VII. 35. 37. 45. 121. VII. 593. v: Grefst Gribb-Wænge, er forvandt med Greve i Tuneherred, og dette skrives Gryfiæ, Griviæ, Græffio og Græffue S. R. D. VII. 65. 112. IV. S. D. H. 14, 422. I Staant er i Oxie Herred et Grefvie, der ogsaa skrives Græffio. Suhms Saml. 1. 135. En Peter Greve S. R. D. VII. 107. Grib og Grip hos Saro og i Nd. Ler under disse Navne.

Sognet er en Halvø, der i S. og D. bestyldes af Lammefjorden, mod N. af Eibbinge Wiig — men i V. begrændses af Wiigs og Åsnæs Sogne, 2 $\frac{1}{2}$ M. S. S. W. for nærmeste Kjøbstad Nyekjøbing. Overfladen overalt hoi, meget bokket, snart leret, snart sandet og gruset, fuld af Rildevæld, der robe sig i ringe Dybde paa den underliggende Leerbund, desaarfag uagtet sin hoi Beliggenhed dog adskillige Steder siid, sumpet og stenet, hist og her kratter. 2 Smaaskove, og et derimellem værende med Skov beplantet Overdrev c. 300 Tdr Pd love med Siden skjonne Skove. At hele Halvøen i de ældre Tider har størsteparten været bedækket med Skov viser endnu de mange Træstod, Egestammer og Hedselpinde i Torvemoserne, og det jævnlige Krat, hvor det ikke siden Udsiftningen er roddet. Fra mange Bakker have en viid Udsigt, og paa Luntebjerg ikke langt fra Grevinge Bye sees foruden Roeskilde Domkirke endnu 20 andre Kirker i de omliggende Egne.

Sot. Nr. = 0,5204 □ M. = 5227 Tdr Pd, upriv. Ug. og E. Hartkorn = 454 — — — $\frac{7}{16}$. Skovst. 1—1—2— — — Møllest. 1—1—2— — — Ug. og Engs 9—5— — — —, 1 Sognekirke, 1 Præstegaard, 2 Skoler, 89 Bondergaarde, 72 Huse med Jord, 33 ditto uden Jord, en Hollandsk Veirmølle, 2 Skove og et beplantet Overdrev samt nogle Kratsskove; det Hele med et Folketal af c. 1150 Mennesker, (1787 = 873. 1819 = 1042; 1824 = 1064.) over Lavalderen 1830 = 750 og 13 Indsiddere. Kartig ægtejodte c. 30, uægte 1 a 2, ægteviet 10 a 15 Par, doer 18 a 23. Dvægstranden = 540 Heste, = 1000 Dvægsboveder, 1350 Faar, 450 Sviin, — — — noget Fiskerie

haves omkring ved Strandkanten, mest af Al, men dog ubetydeligt. Fjessjorden er ikke fiskerig. — Gaardene staae i Almindelighed fra 6—8 Tdr Hartkorn med et Areal af 45—60 Tdr Ld. Gaardene i Eneglerup, Odstrup og Preilstrup kunne muligens betragtes iffun som Boelsteder, da de kun have 2 a 3 Tdr Hartk. Holte har lidet over 4 Tdr; Utterup, Pleierup og Engelfstrup imellem 5 og 6 Tdr. De 4 Gaarde i Frenderup og Torrendrup 10 Tdr Hartkorn hver.

Dertil høre:

1. Grevinge By i det S. V. Hjørne af Sognet, med en temmelig lyk, men i de senere Tider ikke forskjønnet Kirke, der tilhører Universitetet, med Taarn, 2 Klokker, den mindste fra 1616, den største med Indskrift: Andreas Petri Capellan og Karstal 1500. Kirkens Stole alle frygt mørkerøde, Pulpitur og derpaa Uhrstive, gamle Malerier i Taarnet; et noget upassende Billede i Altartavlen; iøvrigt fra dens Ornamenters Side intet mærkeligt. Kirken har mange Indskrifter, dog alle fra de nyere Tider, og man finder her Kirkestole og Ornamenters prydede med Navnene: D. Worm. C. L. Friis. G. F. Frankenau, Cass. og Erasim. Bartholini, samt nogle Epithaphier over Præsterne, som kunne sees hos Holm. VIII. 251 og Append. X. 66. Kirken har havel en Lysekrone, endnu har den et Slagværk; den savner et Orgel. Den ældste Prof. Medicus var forhen Patron: men da Etatsraad Prof. L. Bang døde, gik den ind under Quæsturen, der ogsaa indtil 1809 havde Kaldretighed til samme. — Den er nu ikke mere Een af Odsherreds pynteligste Kirker. Kirkegaarden trænger og til en pyntende Haand.

Præstegaarden størstedelen opbygget c. 1780 af den som Almuskribent og som Menneske høderlig bekendte Provst Th. Rasmussen. Bindingsværk og Straatag, med gode og bequemme Stødt ei mange Værelser, anseelig og smagfuld Have. Priv. Hartkorn = 9—5—2—2 Areal 96 Tdr Land, hvoraf de 16 komme paa et Overdrev og en Torvemose $\frac{1}{2}$ R. fra Gaarden.

Skole (K. VI). med nye, smuk og god Bygning og smukke og bequemme Værelser, Have og Jord = 8 Tdr Land og 55 Skoleborn.

Desuden 18 Bøndergaarde, 16 Huse med Jord og 7 ditto uden Jord.

2. Gundestrup α : Gundestrup, i Sognets S. O. Hjørne ned imod Lammefjorden $\frac{1}{2}$ R. fra Kirken, 11 Bøndergaarde, 10 Huse med Jord. Personer oversattes herfra til Andebo i Hagested S. paa Ludsneæs. Afstanden 2400 Aln. En større Færgesart for Heste og Vogn skal være paatænkt. Det vilde være gavnligt for Odde herred i mange Maader, naar det bliver udført.

3. Plejerup S. R. D. VII. 3. Pleghedorp og Plejgethorp α : Pleghedsthorp. Oprindelsen af et mig ubekendt Mandssnavn. Et Alb. Flegge nævnes i D. Atl. 3, 411, ved 1534, men da havde Byen alt længe været til. Men Navnet selv kan gjerne være flere Aarhundreder ældre. Saavidt mig bekendt ikkun et Sted af samme Navn i Sjælland, nemlig: Plejelt α : Plejelsesholt i Sifioh Sogn og et i Jylland, nemlig: Plejelsstrupgaard i Sønderup Sogn i Halsborg Amt. Byen i R. D. ser Kirken med 5 Bøndergaarde, 4 Huse med Jord 2 ditto uden Jord.

4. Utterup $\frac{3}{4}$ Mil øst for Kirken forekommer i l. c. i S. R. D.; men andre Utterupper, hvoraf der ere flere, nedstamme alle af Mandønavnet Utte S. R. D. IV. 579. S. D. H. 13, 48; med 9 Bøndergaarde, 10 Huse med Jord, 5 ditto uden Jord. — Utterups Krat, en lille Skov nede ved Stranden, for det meste uden Træer, men med Fred vil den snart opvære til en anseelig Skov. Ege- og Bøge-Hoved, bekjendte Næsse paa Sognets østlige Strandbred, der minde om den der forhen værende store Ege- og Bøgeskov; omtrent 700 Alen S. D. for Egnæs ligger en lille ubetydelig Holm, der ligesom mange af dens Brødre heder Dikken, hvorpaa samles Fugleæg.

5. Frenderup = Frendo'sthorp: Navnet forekommer S. R. D. IV, 292. VII. 82, 85 og flere Steder. S. D. H. X, 613, paa hint Sted forekommer en Frende Jacobi, Servitor Episcopi Drausholmensis. Stedet $\frac{1}{2}$ M. N. D. for Kirken, 2 Bøndergaarde, 2 Huse med Jord, 2 ditto uden Jord.

6. Odsstrup $\frac{3}{4}$ Mil N. D. for Kirken i S. R. D. l. c. 57 Dosthorp. En Ods nævnes l. c. p. 81 og flere Steder, skrives og undertiden Odstrup, 6 Bøndergaarde, 5 Huse med Jord. — Der ved nordlig ned med Siddingsviig den smukke Skov: Løkken, herom see ved Skovene paa det Kongl. Ods-herr. Gods.

7. Helte. S. R. D. l. c. Helth, et meget ofte forekommende Synavn, $\frac{1}{2}$ M. N. D. for Kirken med 4 Bøndergaarde, 4 Huse med Jord, 2 ditto uden Jord. Den lille i frodig Opvæxt værende Skov Heltemøse ligger herved nordlig.

8. Preilerup i S. R. D. I. c. 37 Prigildorp. I Danmark αναξ λεγομενον, i Skaane et Pregelsted i Walsøe S. Ferd H. Navnet hvoraf det har Oprindelse mig ei forekommet. Uden $\frac{1}{2}$ M. fra Kirken, R. N. D. med 7 Bondergaarde, 5 Huse med Jord.

8. Eneglerup, udtales Eneilerup, g som i, her som allevege i Stednavne. I S. R. D. VII. 37 Envelsthorp. I et Dipl. af 1221 nævnes en Dominus Enego. maaskee deraf. Dog formedes Mandønavnet Enejel, Enigel, Enyel at findes i gl. Dipl. — Stedet $\frac{1}{3}$ M. R. N. D. for Kirken, med 11 Bondergaarde og 6 Huse med Jord.

10. Torrendrup, S. R. D. I. c. 31 Thorredorp o: Thorids=Torp. $\frac{1}{3}$ M. R. D. for Kirken med 2 Bondergaarde, 2 Huse med Jord og 2 ditto uden Jord.

11. Herrestrup. S. R. D. IV. 38, 45. Heristorp og Heriestorp o: Heries=thorp. En Here S. D. H. I. 399, en Heriest filius. Udi S. R. D. IV, 320. $\frac{1}{3}$ M. R. D. for Kirken med 7 Bondergaarde, 5 Huse med og 2 ditto uden Jord. Skole med god Bygning, Have, Jord og de befalede Indretninger og Apparater. Skole=born c. 70.

12. Engelstrup. S. R. D. 37, 41, 45, Ingelstorp, Ingelsthorp o: Ingil=sthorp. $\frac{1}{3}$ M. D. for Kirken med 7 Gaarde. 8 Huse med Jord, 5 uden Jord. En Hollandsk Mølle er nylig opført, efterat den gl. Stubmølle var afbrændt 1828.

Legater: see Hofm. VIII. 260. Der skal have været ei Legat paa 160 Rd, hvorefter nu intet vides.

Fattigvæsen 30 til 36 Fattiglemmer, der koste c. 30 Tdr Rug, 30 Tdr Byg, 70—80 Rbd. i Penge og c. 74 Læs Torv.

De øvrige Kommunaafgifter ansloges 1829 saaledes: Præstetienden 280 Tdr Byg, 28 Td Ost, 89 Enefe Wg og 50 Rbd. i Dvægtienden. Kongetienden 300 Tdr Byg. Kirketienden 300 Tdr Byg. Skolevæsenet 90 Tdr Byg og 3 Tdr Rug foruden Smaaredsel.

Mærkeligheder: Paa Gundestrupmark en forhen aabnet Gravhøi, dækket med 3de noie sammenfluttende Stene. Ved Pleierup i en liden Lund paa Straaningen af en Bakke, en aflang freensat Plads og deri et Skantet Gravkammer. I Frenderup ligeledes paa en freensat Høi et Skantet Gravkammer, mærkeligt især ved dets Form. — Ved Herrestrup en Høi, i hvis vestre Ende 2 opretstående Stene, 3: Bautaftene, hver 3½ Alen over Jorden. Sammensteds en mærkelig Gravhøi med en Overligger, der har Udfoldninger af Oldtidens Langskibe. I Lokken en Hedenoldsgrav, som der i Egnen føret Navnet af Hamlets Grav; et Offersted i en Dal paa den nordlige Side af Grevinge Mark op imod Enegetrup og desforuden adskillige andre Levninger fra Hedenold, flere i dette end i noget andet af Odsherreds Sogne.

Grevinge Sognekald var ved sidste Vacance i Colleg. Tid. 1831, 212 angivet saaledes: gl. Angivelse 450 Rbd. 1) Korntienden af Sognets 457 Tdr Hartkorn udgjør = 284 Tdr 5 Skppe 1 Tdrk. Byg og 2 Tdr Rug. 2) Resusion for noget til Skov indtaget Hartkorn, 10 Tdr 5½ Skppe Byg. 3) Dvægtienden omtrent 40 Rbd. 4) Offer og Accidencier omt. 160 Rbd. — 5) 457 Td Ost, 89 Rullinger, 89 Enefe Wg. 6) Præst-

gaarden staaer for Hartorn priv. 9—5—1—s. Areal = 70 Tdr Land, samt en Overdrevs Lod til Grædning til 10 Høreder. Paa Skaldet hviler et Laan stort til Kæst = 262 Rbd 3 m%. Enke findes paa Skaldet, Artillerie righest holdes.

A s n æ s P a s t o r a t.

Dertil horer allene Aænæs Sogn.

A s n æ s S o g n.

Aænæs S. R. D. VII, 121 Aænæs, sammefreds 35 Aæs næs o: Aæs eller Aæs Næs, begge bekjendte Oldtidnavne, maastee og det med Aæstræer begroede Næs, dog leder det følgende Bynavn i Sognet: Aæstofte, der l. c. heder Aæstofta, os hen paa en Eiers eller Besidders Navn. — Maastee der og i begge Dele indbefattes noget særlig ærværdigt med Hensyn paa Aserne. Da Byen ligger inde i Bugten og ei paa Næsfet, saa seer man, at Byen har faaet sit Navn af det høbliggende Næs.

Sognet — her som allevegne i Aæstændens Beregning og Angivelse er Kirken det faste Punkt hvorfra Aæstænden tages — 2½ M. S. for nærmeste Kjøbstæd Nykøbing, omgives i D. og N. af Grevinge og Wiigs Sogne, samt Seirobugten, vestlig har det Faareveile Sogn, sydlig Lammesfjorden. — Det tilligemed det følgende Faareveile Sogn er Een af de anseeligste Hoiegne i Sjælland, os i Oldtiden, da det hele var begroet med

Skov, i det mindste den sydlige og østlige Side deraf. Een af de skønneste i Sjælland. Nu er det aldeles flou-
løst, bart og nøgent, med høie Skaldebe, paa Vest- og
Nortkanten med Lyngspring, Tarrer og Moøser begroede
Sandbakker, der, henlagte i nogle Aar uden Dykning,
vilde, især hvis det var lave og flade Egne, snart være
forvandlet til den sorte Lyngheide. Overfladen opstigende
fra Nord og Syd, indtil den omtrent ved Hoveby naaer
sin største Høide c. 300 Fod. De Vest for liggende
Kupper eller Krolde, hvoraf den høieste kan være c. 320
Fod, og kaldes Esterhøi : Estriches eller Estræs-høi, ere
noget høiere og stryge hen i Vest, hævende sig stedse hen-
imod Værhøi; langsomt derimod paa den anden Side
østlig afdalende ind i Grevinge og Biigs Sogne; de øv-
rige: Boebjerg, Maglehøi, Røvedbjerg, Baunehøien og
Borrebjerg (dette sidste ved Stranden ved Weilen, der mind-
der om, at derpaa engang har lagt en Borg) fore op til
de anseeligste og høieste Punkter i Sognet. Hele den
sydlige Side af Bakkeryggen leeret og mergelblandet samt
stenet; den nordlige brattere afskydende, stenet, sandet og
gruset. — I S. indeslutter Sognet en lille Bugt med
6—7 F. Vand, i hvis Munding ligger en lille De,
Inderoen, (paa Glim. Kort urigtig Ingerøe) og dyber,
inde i Bugten endnu en mindre De: Hørsøen. Inderoen
viser ved sin Beliggenhed og Strog, at der er Forbindelse
mellem Bankeerne ved Åsnæs hen under Jorden med den
Banke, hvorpaa Faareveile Kirke ligger og den Banke
der, hvormed man yldre Weilen ved Chausséens Udlæg
derover. Bugten har en lille Ligning med Navariabugten;
saa og for saa meget sem det fraaer i min Magt at
hædre Helten ved Navarin, den Mand Christendom og

Humanitet evindeligt vil ære, vil jeg her i dette Værk, som jeg haaber skal overleve mig, kalde den Navarin-Bugten en Miniatur. — I Bugten udfalder en lille Bæk, der før 40—50 Aar siden, drev Nænæs Vandmølle og Stampværk. — Gjennem Sognet gaaer Nykjøbings Landvei til Kallundborg og Holbek, og passerer ved Hove By det saa kaldte Hovestræde, en gjennem Hovebakke indtil 40' Dybde nedgravedt Wei.

Tot. Nr. 0,3255 = M. 3266 Tdr Land med upriv. Hartkoru = 405—s—3—2— priv. 3—6—2—s— Skovst. = s—s—s—1— med en Folkemængde af 709 Mennesker, deriblandt 26 Indsiddere, en Sognekirke, 1 Præstegaard, en Skole, 51 Bondegaard, 56 Huse med Jord, 19 Huse uden Jord, 1 Høllandsk Weirmølle, 1 Krosted. I Middeltallet fedes aartlig ægte 26, uægte 1 a 2, ægteris 5 a 6 Par, deer 10 a 12. Dvægstansen kan antages til 314 Heste, 662 Dvægghoveder, 720 Faar, 304 Sviin, Gaarden staaer for 7 a 8 Tdr. Hartkorn med et Tillæg af 70—80 Tdr Land, Bygningerne gode, Indskifningen fortrinlig. Lammeholmene i Lammesjorden = 160 Tdr Land, hore til Udlerborg og bruges til Græsning. De ere 4: Store De, Mellem De, Flintholm og Indere.

Sognet indbefatter:

1) Nænæs Bye med Kirken, der har Laarn med 2 Stokker fra 1582 med Indskrift: Audite, voco vos ad gaudia Vitæ. Matthias Benning me fecit Ao 1582. og 1691 med Indskrift: Laudate Deo in cymbalis habitationis. M. Benning me fecit Ao Dom. 1591. Kirken ster, hvælvet, lys, meget anseelige Vinduer, umaalede Kirkestole fra 1571, Seierværk, Kærl. Altertavlen

fra 1635, paa Alteret Bibeloversættelse efter Vulgata fra 1578; gl. catholsk Altertavle med Mariæ Bebudelse og Korsfæstelse forhen stærkt forgyldt. Døbefad af Lin fra Blyalderen 1643. Paa Kirkegaarden en temmelig anseelig Høi, hvori sandsynligviis en Hedenolds Grav, endnu saavidt sees kunde ubeskadiget, men Stenene over Jorden borte. Kirken vel vedligeholdt. Sacristiet nedbrudt med Kongl. Tilladelse af 28 Octbr 1815.

Præstegaard gammel og gammelbogs Bygning, 60 Fag Huus, god Have paa 1 Td. Land, ypperligt Vand, priv. Hartkorn 8—6—2—s— Skovfl. 1 Alb. Areal for det Hele 70 Tdr Land.

Ny, smuk og velbygget Skole (F. VI). med de befalede Indretninger, god Have og 7 Tdr Land, samt c. 100 Skoleborn.

Desuden 17 Bøndergaarde, 20 Huse med Jord, 6 ditto uden Jord, foruden den Hollandske Weirmølle med Baaningshuus for en Familie udenfor Bøndestanden.

2. Aastofte, S. R. D. VII. 30 Aastofte α : Ase-
Lofte. Ase, Usa, bekjendte Oldtids Navne. Byen ligger høit oppe paa Bakkerne ved Aasen, men betyder desuagtet neppe Lofsten paa Aasen. Den har 8 Bøndergaarde og 8 Huse med Jord, 1 ditto uden Jord; $\frac{1}{2}$ M. N. D. for Kirken.

3. Hove, S. R. D. I. c. Hovæ, $\frac{1}{2}$ M. N. for Kirken paa den saakaldte Høvebakke = 300 Fod, hvorfra en viid og behagelig Udsigt over den vestlige Deel af Odsherred, i hvis Baggrund Ellingegaard, Høiby Kirke, Odden og Seierøe. Bakken er betydelig nedgravet, nogle Steder indtil 40 Fod; Veien derigjennem fortrinlig og kan uden Færd i mindste Maade passeres med de vælsigste

Hefte. Fra Loppen til den underliggende Lyngstette er næsten $\frac{1}{4}$ M. ned af Bakken. Bakken selv er ligesom alle dens højskraende Brodre paa Nordfiden Sand og Steen, paa Sydfiden Leer. Byen har 19 Bondergaarde, 24 Huse med Jord, 4 ditto uden Jord, og en høitbeligende og langt fra syntlig Stubmølle med et godt Vaaningshuus fer en simpel Familie.

4. Tolsager, S. R. D. I. c. Tolsætra 3: Tolsæ-Tollæ-Tulsæger. Alle bekjendte Navne. S. D. H. 2, 600. 11, 366. 12, 85. S. R. D. IV, 584 fl. det forekommer meget ofte i vore Stedsnavne f. Ex. Tollsæ, Tollerød, Tulsstrup, Tullebølle &c., der alle have et og samme Stamnavn. Byen ligger $\frac{1}{8}$ M. O. S. O. for Kirken med 7 Bondergaarde, 8 Huse med Jord, 2 Huse uden Jord. Samme Bynavn i Vesterbram H. i Staane, hvor der og er et Tolerød.

Legater: efter Hofm. VIII, 260 var der et Legat af en Ubenævnt, stort 83 Rbd. 6 s., men havet nu ikke mere, og vides intet derom, men er sandsynlig i sin Tid benyttet til Fattigvæsenets Lærv.

Fattigvæsen: c. 16 a 20 Almidsselemmer, der kunne koste c. 45 Ldr Kornvarer, 50—60 Rbd. samt 50—60 Læs Lærv.

Mærkværdigheder: At man fra den i Sognet foranævnte Banke Esterøhoi, hvorom D. Atl. VI, 207, Hofm. Kund. VIII, 250 og efter dem ogsaa Oluffen i sine Collectan. p. 26 formælder: skulle kunne see Skagen, er en Feiltagelse af Pontopp. Referent. Det han antog for Skagen var Helgenæs, og det derved liggende høie Land (Elmandshjerget), der er 8 a 9 M. borte, men Skagen er 28 M. nordlig = 112 Seemile, 60 paa 1°. Lad

nu Eftershoi være = Bærhoi, hvilket den dog ei er, og Bærhoi efter Glieman = 585 Fod, lad Skagens Fyrtaarn være 63' — thi Skagen selv er lav og flad, saa ser man som bekjendt med 585 Elevation over Vandfladen, naar Veirliget ellers er godt, = 27, 9 af forn. Coemile. Lægge vi dertil Fyrtaarnets Hoide = 63 Fod og Synskredsen derfra = 9, 1, saa er 37 Coemile = $9\frac{1}{4}$ D. N. alt hvad man med de Hoider kan see i Kimmringen af Horizonten, og sætte vi efter Prof. Schow Bærhoi kun til 393', saa er Synskredsen med 393' Elevation = 22, 8, dertil Skagens Fyrtaarn = 63 = 9, 1 = 31, 9 — paa det nærmeste da kun 8 danske Mile. Sagen er altsaa i sig selv en Umulighed. Til saa viid en Udsigt udfordres en meget betydeligere Hoide. Jeg anmærker kun dette, for slige Paaastande give gjerne Anledning til flere af samme Slags. At Sluffen kunde antage dette for gode Vare, var mig ubegribeligt.

Samtlige Bynavne i Sognet forekomme i B. C. saa de hver paa sit Sted ere anførte. Ved Hovrø p. 30 er der gjort følgende Anmærkning: curia p:ncipalis habet IV fundos inquilinares edificatos et plures edificatos, men her maa ved det sidste edificatos være forstået et non, eller og for edificatos maa læses ædificandos.

Faareweile Pastorat.

Dertil hore Faareweile Kirkefogn og Draxholmø Kapel.

Faareweile Kirkefogn.

Saaledes skrives Navnet almindeligt, i Udtalen hør der det Forreweile. I B. C. S. R. D. VII, 120 heber det Farewellæ, 35 Forewæthlæ, 39 Farawæthle og forekommer unden samme Benævnelſe 38, 42. — Et Navnet ſkulde have ſin Oprindelse af Faar (oves) qv. en lille Weile Fgar kunde vade over, har, endſkjøndt almindelig antaget, ingen Sandsynlighed. Rimeligere er Foran — Weilen, nemlig ud for dem, der kom udenherredøfra og ſtulde ind i Odsherred. Men det er rimeligſt, og med Henſyn paa de mange Stedsnavne, der ere ſammenſatte dermed, at Mandønavnet Fare eller Ferre har da været brugeligt og at Stedet deraf har Navnet. Faareweile paa Langeland, der har en lige Beliggenhed hermed, heber i E. D. H. 13, 709 i et Dipl. Farthewetta. Oprindellen alſaa, hvis det ſidſte er rigtig ſkrever, forſkjellig derfra ihenſeende til Stammenavnet.

Sognet — ved Diſtancerne menes altid Kirkens Uſtrand — ligger 3 M. E. for nærmefte Kjøbſtæd Nyeſkjøbing, 3½ M. N. V. for Holbek, til hvilke Kjøbſtæder Landeveien paſſerer igjennem Sognet og Kirkebyen, grændſer mod N. og V. til Sejerøe og Nerel-Bugterne, mod E. til Wallekilbe og Horve Sogne, mod D. til Lanimeſfiorden og Ubnæø Sogn. Overfladen er Een af de høiefte og frappeſte i Sjælland, og ligger paa og ved Een af de

højeste Bakke: Bærhov i Almueproget Bærhov, saaledes kaldet, fordi det altid blæser noget paa dens Top, uagtet, det i de underliggende lavere Egne er aldeles stille, efter Glieman 585 men efter Schow kun 393. Er Angivelsen af 191 Alen efter Bugge i Oluffens Collectan. 163 rigtig, saa nærmer den sig meget Prof. Schow's Angivelse nemlig = 382, hvilket der nu er det rigtigste, tør jeg ikke bestemme, men anmærker blot, at Bærhov ej kan være det højeste Punct i Sjælland, da Bugge har i sin Forklaring over den trigonom. Opmaalingsmethode, i Sjælland p. 63 angivet Dysted i Torværd Sogn som det højeste Punct i Sjælland = 600 Fod over Havet. Ved Leilighed var det værdt at forsøge en trigonom. Højdebestemmelse, der er saa meget lettere, som Bærbøst Fod bestyres af Havet, og er omgivet med flade Eletter, hvor man kan maale den fornødne Standlinie.

Det hele Sogn udgjør en Bakkerug, der pludselig stiger op af det lave sandige Jordbømon strax N. for Ullersborg, det gamle Draxholm og opnaar sin højeste Punct paa $\frac{1}{4}$ M. Distance derfra; paa den nordre og vestre Side sandet, tildeels lynchegroet, paa den østlige derimod leret med enkelte sandige Strog, der deels ere søgne over Bakkerne, deels nedskyllede derfra. Paa Bankens østlige og sydlige Side ligge 2 Smaastove, der forhen, for de N. V. Storme adskilte dem, have udgjort en Stov, som kaldes Kulaas o: Koll's = Kull's = Kas af Mandbønavnet Kol, Kull; maastee og den blaa Kas. Ligesom Kullen og Blaakul i Sverrig. Urigtig skrives det i Almindelighed Kaalsaa's. Over dens højeste Punct er en rund Bakke — Hatten — herfra seer man Helgenæs og Elmandsbieract paa Rosø i N. V. Retning paa en Grastrand af

c. $8\frac{1}{2}$ D. N., ligesom og en Deel af Kysten af det derhos liggende Land ved Tjernhatten og Nugaard op imod Grenaae, samt Hjelm, endvidere Sambo, Fyen, især Hindsholmen, langt ned i Sjælland f. Ex. Slagelse, Kalkundborg, Holbek, Frederiksborg, Roskilde, Jægerpries og de trindt omkring liggende Kyster og Der og den største Deel af hele Holbeks Amt. Fra Windefilde, der egentlig ligger ved dens sydlige Fod, har man $\frac{1}{4}$ Miil op til Toppen. — Hatten er en almindelig rund Knold. — Man maa være forsynet med en god Riffert af stor Kampus, en Anlægspæl og en varm Overfjole, da der stedse er et koldt Lufstræk. Omkring paa Bankens Sider ligger mange Huse, der noget oplive det Eenfomme, som der ellers forefindes. — Havet har man strax under sine Fødder, mod N. W. Seieroe, mod S. O. Lammefjorden og alle dens Smaaser, og et vidt og herligt Prospect, hvorhen man vender sig. Men det maa bemærkes, at vil man have denne Prospect, maa man om Sommeren indfinde sig paa Toppen Kl. 5 a 6 om Eftermiddagen, naar det er Stille og Veiret klart; vil man derimod bestue de vestlig liggende Egne derfra maa man vælge Formiddagstimerne 7—9; og i de lange Sommerdage en endnu tidligere Tid. Det nærmeste Sted hvorfra Rejsende kunne bestige Værhov er fra Dammen i Windefilde ved Møllerens Bønge, hvor der er en Plads for Bøgnene. Røglerne til Skoven beroer paa Godsforvalterens Contoir i Windefilde strax derved, og fra dette Sted forer en indgrovet Wei til Skoven, som dog kun af Fodgængere maa besøges, da Kjørsel i selve Skoven ei er tilladt, da deri blot findes Spadseregange, men ingen Wei. — Hvo der ønsker Udgang i Kulaas Skov, der

ligger lidt østligere og lige med Landeveien, henvender sig til den ved Landeveien boende Skovfoged, hvis Dør man passerer ligeforbi.

Jeg bemærker at N. N. O. og S. Vinde give gjerne klart Veir og viid og skarp Udsigt i Horisonten. Hvoortil man og undertiden kan lægge N. V. De øvrige Vinde give mindre klart Veir. W., S. W., E., S. O., give gjerne disigt Veir og meer eller mindre tyk Luft. — Undtagelser gives imidlertid fra disse Regler, men de ere ei hyppige. Paa Toppen af Wærhov er for Tiden 1832 anbragt en Signalstrang til Afbenyttelse ved den forehavende Gradenaaaling.

Det totale Areal for hele Pastoratet, Faareneile og Draxholm, der ikke ere egentlig adskilte i 2 Sogne, hvilket dog fordem har fundet Sted, er = 0,5572 □ M. = 5590 Tdr Land skuldsat for upriv. Hartkorn = 484—5—2—2 $\frac{2}{3}$, Skovs og Møllest. 4—1—1—s, prir. 120—5—s—s med et Folketal = 1128 Mennesker, 1 Sogneskirke, 1 Kapel, 1 Arvefæstegaard, 3 Skoler, 1 Høvedgaard, 49 Bondegaarde, 105 Huse med Jord, 18 Huse uden Jord, 1 Vandmølle. Der fødes aarlig omtrent 32 ægte, sjælden nogen uægte, ægteviis 7—8 Par, og døe 20—24. Dvægstanden kan antags = 450 Heste, 1180 Dvægshoveder, 1130 Faar, 450 Eviin. — Paa 2 Arvefæstere nær, ere de øvrige samtligen Fæstere af Adlersborg. Torvestjæret er kun lidet, naar Vædning undtages; intet eller kun saare lidet Fiskerie, uagtet Estranden omgiver det paa N. V. og E. Siden. Gaardene staae fra 7—10 Tdr Hartkorn, Boelsfæderne fra 9 Skyr til 16 $\frac{1}{2}$ Skyr Hartkorn; Husene, der have Jord, ee

indbefattede under Gaardenes Hartorn. Besætningen i Gjennemsnit kan paa en Bondegaard antages = 6—10 Heste, 10—18 Qvægghoveder, 16—24 Faar, 3—6 Sviin. Adskillige Gaarde have et ikke ringe Antal Gjæk. Udfibningspladse ere der saavel ved Nordstranden, som ved Faareveile Kirke hist til Belter, her til Lammesjorden. — De fornødne Haandværkere have; megen Huusflid; de sædvanlige Agerdyrkningsredskaber. Dog have de lettere Plove til 2 Heste; Weiene ere gode, Nelegiositeten og Moraliteten god, Herskabet og Folk uden for Bondestanden give et hæderligt Exempel, der har god Virkning. Fra Dragsmølle langk hen under Bankerne ved Lammesjorden hen imod Strubberup er en Deel Kratkov. Pileplantningen omkring Gaardene er i Siltagende; Havedyrkningen ikke; Huusfliden, blandt Qvindeskjønnet, god.

Dertil horer:

1. Faareveile By med Sognekirken, der ligger eensligt for sig selv udenfor Byen strax ved Lammesjorden med Taarn, 2 Klokker fra 1586 og 1627. Kirken stor og hvælvet, men som mange andre uforholdsmæssig smalt og lav, Uhr der viser og staaer, en vel udarbejdet Altertavle fra 1641 med Indskrift bag paa, Lysestager med Waaben fra 1698, under Alteret Korsfæstelsen. I det søndre Kapel 2de taalelige Malerier, Korsfæstelsen og Angesten i Urtegaarden, et Epitaphium over adskillige Præster i den derunder værende aabne Begravelse. I samme et ufortæret Liig af en Tomfru Sachman over 150 Aar, et vel udarbejdet Kors, et nyt Liigcapel, hvori hvile Gesheimconfr. Baron Fr. Adler † 1816 og Kammerherre, Cancelliedeputeret H. Lovenstjød † 1825 i Marseille. I blandt andre Liig i Gravcapellet skal her og hvile den

Skotske Breve Botwell, † paa Drarholm 1578. Kirkegaarden udvidet, da herpaa begravet hele Pastoratets Ligg. Paa Kirkegaarden et smukt, men nu noget forfaldet, Monument over J. O. Valludan.

Unerkirken er Kapellet ved Adlersborg, med de sædvanlige, ikke særdeles mærkelige Ornamentter, Alter, Prædikestol, Herstabsstol, hvortil Indgangen fra Herstabsstols Dørelser, Positiv, paa Gulvet de fornødne Kirkestole for Menigheden. Kapellet blev ødelagt af Svensken 1659, siden igjen opbygget og indviet 1732, efter Forening om Gudstjenestens Forrettelse imod Godtgjørelse var oprettet 1731 med Sognepræsten, hvorefter det blev annekteret Faareveile. Det maa i Katholicismen være bleven betragtet som Sognekirke. 1529 gav Biskop Lauge Urne i Roeskilde i sit Testament 10 Mk. til Sognekirken paa Drarholm og til Provsten paa Drarholm 1 ungarsk Gylden og til Portneren 2 Mk. Ann. Eccl. 2, 425 — 427. Dog nævnes det ei som parochia i B. C. Hertil høre Adlersborg, Bindekilde og Bjerghusene i Kirkelig Henseende.

Præstegaarden ligger i Byen Faareveile et Stykke fra Kirken, har en ny Stue- og Ladelængde og 2 ældre Længder, ialt 87 Fag, afskrevet for 1640 Rbd. E. ny anlagt Have paa 1 Tde. Pd., dog saa nær Kammeffjorden, at Heivandet, naar det længe vedholder, kan drives op til dens yderste Ende. Præsteg. Hartorn 7 Tdr. 4 Skpr., = 45 Tdr. Pd., hvoraf 32 Tdr. Ugerland, det Øvrige Eng ved Kammeffjorden. Besætning 6 Heste, 15 Døggøhoveder, 12 Saar. Paa Præstegaardens Mark Udskibningsted for Adlersborg. Præstegaarden stod forhen for 11 — 5 — 2 — med et Areal af 80 Tdr. R.

deraf var de 4 Tdr. 1 Skpe. Kirkejord, som ved Udskiftningen blev henlagt under Aldersborg.

Skole med simpel Bygning, Have, Jordlod paa 6 Tdr. Ld., de befalede Apparater og c. 60 Skoleborn.

Desforuden 12 Bøndergaarde, 12 Huse med Jord og 2 jordløse Huse.

2. Bedinge, i B. C. i S. R. D. VII, 40 og B. Jord. 539 Bethinge 3: Bethodsenge $\frac{1}{2}$ Mil N. for Kirken med 15 Bøndergaarde, 14 Huse med Jord, 18 Boelstæder og 10 Huse uden Jord. Skole (F. IV.) med grundmuret Bygning, de befalede Indretninger, god Have, Jord 5 Tdr. Ld. og 60 til 70 Skoleborn. I B. C. I. c. 39. 40. tales der om at der var Plads til en Vandmølle, som da hed Marke Mølle, godt Fiskerie og gode Enge. Møllen er der nu ikke, ligesaa lidt som Fiskeriet. Herved har lagt en By, der forekommer i S. R. D. VII, 39. 42 og nævnes der Tummorp, men som nu ei findes eller vides noget om.

3. Niis i B. C. I. c. 25, 38, 52. Niis og Niisfang. $\frac{1}{2}$ Mil N. V. for Kirken med 4 Bøndergaarde, 1 Boelstæd, 4 Huse med Jord, 1 jordløst Huus. Her i Byen skal den Frue, der formenes at have bygt Faareveile Kirke fort for Reformationen, have boet paa en Hovgaard, hvis Rudera eller Woldsted forhen skulde have været at see, men Farewethlæ Kirke nævnes i ovennævnte B. C. I. c. alt for 1370, og efter min Formening, da den Deel af B. C., hvor Sognene opregnes 109 — 123 er langt ældre end den øvrige, var til alt i det 11 eller 12 Sec. Og saa her var ei Sted til en Vandmølle, der hed Skovmølle, hvorom nu intet vides.

4. Ordrup i B. E. l. c. 39. 42. Orthorp og Ordrup, $\frac{1}{2}$ Miil N. V. for Kirken paa den nordlige Side af Værhov med 6 Bondegaarde, 3 Boelstæder, 7 Huse med Jord, 1 Huus uden Jord, 1 Vandmølle. En Skole med sædv. Bygning, Have og Jord 7 Tdr. Ld., c. 60 Skolebørn og de befalede Apparater. Ved Ordrup vare efter B. E. l. c. 2 Stæder til Vandmøller.

5. Kaarup i B. E. l. c. 25. 30. Kathorp $\circ$: Kathø, Kaathøsthorp $\frac{1}{2}$ Miil N. for Kirken med 4 Bondegaarde, 4 Huse med Jord, et Dito uden Jord.

6. Stubberup. i B. E. l. c. 25. 29. Stubbøthorp $\circ$: Stubbøsthorp strax ved Lammefjorden paa Skraaningene af en Sandbank, $\frac{1}{2}$ Miil S. V. for Kirken med 7 Bondegaarde, 7 Huse med Jord og 2 jordløse Dito. Stedet er forglemt paa B. E. Kort, saavel det gener. som specielle.

7. Bjerghusene, i B. E. l. c. 25. 28. Bjarghuse, Bjarhusø, Bjarghusø $\circ$: Husene paa Bjerget, ligger omkring paa Værhovs Sider op ad mod dens Top, deraf Navnet: 44 Huse, hver med $3\frac{1}{2}$ Ekpr. Hartk. og fra 6 til 10 Tdr. Ld.

8. Windeskilde ved Foden af Værhov mod S. $\frac{1}{4}$ M. N. O. fra Drarholms Kapel, hvortil denne Byes Beboere tilligemed Bjerghusene søge, har en Forpagtergaard Kødgaard, der er indbegrebet under Udlerøberg Hovedgaardstaxt og derunder drives, en dito Bondegaard, nogle Huse og en Vandmølle. Her i Byen deler Landeveien fra Nyekjøbing sig i den vestre til Kallundborg og den østre til Holbek. Her begynder Værhov at stige, og af fra dens Sider udrinder et udmærket godt Kildevand, der ikke skaal tilbage for det Koldkilde. Fra Foden udgaar

der 3 Kildevæld, det ene mod N. igjennem Ordrup, som forsyner Ordrup Mølle med det fornødne Vand, det andet mod W. løber i Byens Mose og derfra forbi Adlersborg til Stranden, det tredje mod E., der afgiver overskudigt Kildevand til Byens Vandmølle og de til Nødegårdss og Adlersborgs Forsynelse anlagte Vandledninger. Vandet løber lige stærkt, endog i de tørreste Sommer. Stedet nævnes i B. C. l. c. 30. Winefeldæ 3: Vins, Wyls, Winds Kilde, de deromkring opreiste Hytter antog Navnet og saaledes opstod der en Bye omkring Kilden, der siden beholdt dens Navn.

I Pastoratet ligger det anseelige Herresæde Adlersborg, fordum og før 1785 Drarholm, Dragsholm, i gl. Dipl. og in specie i B. C. l. c. 18. 26. 33. 34. fl. Dravsholm, Dravesholm, Drausholm, af den i Mideldalderen be kendte adelige Familie Draghe (Kong Oluf Cantstær Nic. Draghe D. N. 1, 2 Adel. Lex. 1, 121. D. III. V. 1029) ligesom Adlersborg af Familien Adler. Den ligger omtrent $\frac{1}{2}$ M. fra Foden af Warhov mod E. midt imellem Kallundborg, Nykøbing og Holbek, 3 M. fra hver og sårar ved Postveien og Landveien imellem bemeldte Steder, omtr. midt paa Tangen, som forbinder Odsherred med det øvrige Sjælland, imellem 2 Strande, Neresløbungen og Lammefjorden paa en dog noget over den øvrige Flade ophøiet Elette, hvilken var Holmen, hvorpaa Familien Draghe i sin Tid anlagde Slotsteds — thi saaledes benævnes det stedse i Almuens Mund — første Grund. Sandsynlig var da tæt E. derforbi en Gjennefart fra Beltet ind i Isefjorden, hvorefter de lave E. for liggende Enge endnu vidne; — fra Slotsteds øverste Etager en vid Udfigt i Ost og Vest, tilvest og i Syd:

men i N. til D. begrændses det for en Deel af Børhov og den dermed i Forening staaende Bakkeryg. Hovedbygning paa en snæver Holm, bestaaer nu af 3 Floie, 3 Etage gammelbogs, men meget svær, Grundmuur, foruden Kjælderens, af 3 à 4 Alens Tykkelse, der viser, at den i sin Tid er bygget til Forsvar, omgivet af Grave, der dog mod S., hvor den Afd. forhenværende, men i Krigen mellem Chr. 2 og 3 nedstodte eller demolerede Floie stod, ere tilskudte. Den skal forhen have haft 5 Etager. Slottets Gaard er som i sin Tid overeensstemmende med Hensigten, firkantet med uregelmæssige Vinduesrækker, Seierværk og Slaguhr i Hovedfloien. Værelserne tildeels lave, deels høie, efterform Murene tillod Gjenembrud; i den vestre Længde det forhen bestrevne Kapel. Ladegaarden nedensfor Slottet og udenfor Gravene har en simpel Bindingsværks Forpagterbolig med Meierie, teglshængt, vidtløstige Udhuse og Ladelængder, ligeledes Bindingsværk og Straeaetage, fortræffeligt Springvand alle vegne. Slottet har en stor smuk og god Have, der staaer i Forbindelse med den derved liggende Skov Fruerlund; præg. Hartorn 109 Tdr., upræg. 13 Tdr. 1 Skpe., Areal 1201½ Tdr. Land, 12 Marker, 40 Heste, 330 Køer, 80 Stude, 100 Faar. Avlingen drives for det meste uden Hoverie. Skovene ere: 1) fornævnte Fruerlund = 48 Tdr. Ld.; 2) Kulaa = 54 Tdr. Ld.; 3) Børhov = 30 Tdr. Ld.. Desuden i Holmstrup Sogn: 4) Møsten = 317½ Tdr. Ld.; 5) Delhoved = 259½ Tdr. Ld. og 6) Bredevang = 60½ Tdr. Ld., tilsammen med Skovfl. 3 — 6 — 2 — 2 — og indeholder et Areal af 770 Tdr. Ld. Skovbestanden af de sædvanlige Skovtræer, der ere i fortrinlig Vert og af udmærket god Bonitet. Naar

undtages en Leverance af Tommer til Flaaden, er siden 1814 intet Salg foretaget, men Skoven kunne taale at afgive en 5 à 600 Favne Brænde aarlig. Rolleskyld af Dragsholms Mølle, der er nedlagt: 2 — 5 — 3 — s — af Ordrup Vandmølle 2 — s — s — 1 —, af Bindekilde 2 Tdr. og af Bromølle (i gl. Dipl. Nævigbromølle, Nævigdampsmølle S. R. D. VI, 522. 512. S. D. II. XI, 125. 179), der formedelst Aemomens Udgravning 1776 blev nedlagt 10 — 1 — s — s —, tilsam. 16 Tdr. 8 Skpr. Rolleskyld. Udnæs Konges og Kirketiende af 405 — s — 2 — 2 —, Faareveile Dito Dito hver 302 — 2 —, Wallekilde Dito Dito hver 530 — 6 — 1 — s — Holmstrup Kirketiende 176 Tdr., Hørve Dito 242 — 5 — 1 — 2 —, tilsammen 2895 Tdr. 3 Skpr. 2 Tdr. 2 Alb. tiendeydende Hartkorn; dog er Hørve og Faareveile Sognes Kirketiender henlagte fra ældre Tider til Wallekilde og Faareveile Sognekald imod en meget liden Afgift til Kirkerne. Jus patron. et voc. nu proponendi til Udnæs, Faareveile, Wallekilde og Hørve Kirker. Lærstes og Hakkelsemaskiner og et Maleværk, som ikke trækkes, men trædes af Heste, der gaar paa Hjulet.

Til Godset hører følgende Byer: Wallekilde, Bjergesøe, Stareflint og noget af Skippinge, hele Hørve, Willeby, Faareveile, Stubberup, Bindekilde, Korup, Ordrup, Beddinge, Holmstrup, Broekjøb, Kaiemose, Arelsholm samt noget af Evinninge, ialt 18 Byer, der staae for Hartkorn = 1140 Tdr. 2 Tdr. 1 Alb., forbeelt paa 134 Bøndergaard med Hartkorn fra 4 — 4 — 1 — 1 — til 10 — 4 — 3 — 1½ — med et Areal fra 30 til 120 Tdr. 2d. foruden Grydemosegaard i Holmstrup Sogn af Hartk. 9 — 3 — s — 1½ —, med et Areal

af 386 Tdr. Land; 191 Huse med Jord fra 3 til 12 Tdr. Ld.; 18 Boelssteder og 55 Huse uden Jord. Bygningerne en Deel bedre end sædvanlig, for største Deelen ny opbyggede ved Udflytningen, der er udmærket god; Lodderne have alle en regelmæssig Figur og der er ikke sparet paa Udflytninger. For omtrent $\frac{2}{3}$ af Hovedet ere Bønderne fritagne, mod Afgift til Forpagteren af 10 Tdr. Byg. God Jagt af Raabyr og Hare, godt Ferskvandsfiskerie, endog af Karper foruden Åborrer og Karuder. Paa Godsset megen Industrie. Flere Familier er nære sig af Væverprofessionen. Væver Kjør i Krelholm forarbejder Dreiler af de fineste Damasteds Konstre, Tviserier og Klæde til en hoi Grad af Fuldkommenhed. Indsættningen paa Godsset er yderst moderat for en god Gaard fra 0 — 200 Rbd.; af et Huus med Jordlod, hvoraf svares aarlig $8\frac{1}{2}$ Rbd. Solv betales 30 à 40 Rbd. Rbd. i Indsættning; af jordløse Huse som oftest Intet. Skatter og Rigsbankrenter beløber sig aarlig til c. 11000 Rbd. Repræs. og (Commune) Afgifterne til noget over 363 Rbd. Repræs. En fortrinlig Lærerskole have ved Gaarden, der drives ved Hovedet. Under Hovedgaarden høre samtlige Der og Holme i Lammefjorden.

Drarholm's første Eiere har uden nogen Tvivl været af Familien Draghe, og dens Navn var det indtil 1785. At den skulde have haft de mange Navne, Prof. Oluffen i s. Collect. 82. 107, tillægger den, er urigtigt. Oddersberg var Arild Hvitfeldts Patrimonialgods i Skaane. Drarholm var han forlenet med paa sædvanlig Maade, og der skrev han sin Kronnikke, som Fortalen til Samme viser. Dens ældste og ældre Skjæbne er ubekjendt. Den nævnes først som den Næstældste Bispestoels Gaard 1336.

S. D. H. XII, 277. I det tidnævnte B. C. S. II. VII, 1 — 123 er Drarholm den anseeligste af alle Bispestolens Eractioner i Sjælland, thi der ligger saa meget Gods i Ods, Urts, Skippings, Lubes og Mjærlose Herreder til, at det næsten omfatter det hele nuværende Amt, og synes desaaarsag, da saameget Gods ei i kort Tid kunde erhverves, i meget lang Tid for 1336 at have været Bispestolens Eiendom; hvoraf tillige sees, at den almindelige Formening, at det skulde være en Gave af Dronning Magrete for Sjælernes. P. Magaz. VI, 297. Hofm. 8, 249. D. Art. 2, 399. maa være urigtig; ei heller er mig noget Hjemmel derfor bekjendt. At det skal være bygget af en Bislop Byrge Munk, kan, hvad den nuværende Bygning angaaer, være muligt; men ogsaa dette er uden al Hjemmel og baade Navnet Dragholt og Bygningen, der viser sig som en af de ældste Fæstningsbygninger i Landet, understøtter ikke denne Mening. Forst i den saakaldte Grevens Feide blev den beskjendt som Fæste, da Hardenberg forsvarede den med megen Kjæthed; thi uagtet at den sondre Floi laae i Ruiner og den vestre allerede truede med Fald, maatte Fjenden dog drage bort med usorrettet Sag. Senere skal den i den ulykkelige Alt odelæggende Krig 1658 til 1660 være blevet beleiret og Skovene Nord for og op ad Børhovs Eider odelagt. 1660 blev den beboet af den sidste Lehnsmænd, iblandt hvilke A. Hvitfeldt var fra 1597 til 1609, S. Urne. Gaard og Gods blev derpaa ublagt den bekjendte Rentemeester Henr. Møller, der nær havde kommet til at eie mere end selve Nøeskilde Bispestol; derefter kom det til de velbekjendte Herrer Mosaitere Manuel og Samuel Zereired. 1697 tjebtes det af Geheimeraad Fr. Adler,

blev Stamhuus 1755, Baron i 1785, med Ravenet Adlersborg, Fideicommis 1710, og saaledes siden ovennævnte Aar 1697 har det stedse været i den Adlerste Families Eie.

Det blev en Tid brugt til Statsfængsel, hvoriblandt andre den fletste Greve Botwell tog en udmærket Plads; Brokkenhuus, der vilde være Prophet 1660, Mag. N. S. Chronichius 1655, Ch. Dybvad 1620. Fr. II. vise og skjælle Forhold mod den første af disse Fanger, er i vore Dage dobbelt Værd. See Pont. Ann. Eccl. 3, 539. 716. 4, 442. Wolffs Enc. N. D. 540.

To Aftegninger af Slottet fra østre og vestre Side findes i Neseii Atlas fra 1659. See Suhms N. Saml. 4, 52.

Legater: Geheimeconfr. Baron Fr. Adlers Legat til Skolelærerne paa Godset 1500 Rdd. Solv, Entsefede Stjernet af Dorte Dahl, perpetueret for Præsteevnerne i Kalbet, og stadfæstet ved Reskr. af 29de Martz 1754. Legat til Præstefaldet for Reformat. og stadfæstet af Fr. II. af 13. Octbr. 1580. Hofm. Fund. 8, 260. App. 63. Ann. Eccl. 4, 409.

Fattigvæsen: circa 16 à 20 Fattige, der koste omtr. 20—24 Ldr. Rug, ligesaameget Byg og c. 100 Rdd. i Penge.

Skolevæsen: Ingen Skolekat; Herstabet lønner selv 2 Skolelærere; Sognebegn. have, der oppebærer Degneindtægterne og forestaer Kirkebyens Skole.

Mærkeligheder: Adskillige Dyrer forefindes endnu. Levninger af Mange flere have været der, men ere under Udflistningen forsvundne. Slottet er for en Kjender af den gamle Befæstningskunst ikke uden Interesse. Det har ikke den Feil, som næsten alle vore gamle Fæster, at det

domineres af nærliggende Høider. Ei heller er Sammenligningen med Tilstanden her i Sognet nu og i ældre Tider uden Interesse. Iblandt andet seer man, at Værhovs Vandkilder fløde da for 500 Aar siden ligesaa rigelig som nu. Antiqu. Ann. 4, 2, 569 omtaler en Steenshammer af en meget usædvanlig Form, der skal være fundet i en Torvemose her i Sognet og nu er i Museet.

Egebjerg Pastorat.

Dertil hører alene Egebjerg Sogn.

I de ældste Dipl. Egebyergh, Egebyærgh, Ekibiærgh, Ekabjærgh S. R. D. VII, 35. 37. 41. VI, S. D. H. XI, 196 omtrent ved 1293. Det er muligt, at Navnet er af Stedets Bestaaffenhed, et Bjerg med Egetræer men snarere Eghe, Eked eller Ekid-Bjerg, hvor en saaledes benævnet Hovding havde opslaaet sin Bopæl; en Laur. Eghe nævnes S. R. D. VII, 79. Nu er der ingen Ege og ei engang Levninger deraf, ei engang det mindste Spor dertil, saa at Navnet af Eghe nok er det rigtigste.

Afstanden fra nærmeste Kjøbstæd nordlig $\frac{3}{4}$ Mil. Sognet omgives af Isefjorden i N., af Lammefjorden og Eiddinge Wiig i S., af Wiig og Usmindeup Sogne i V. Sognet indtager den smukkeste Egn af Odsherred. Drevfladen hei, banket, i V. og S. V. afdalende, jævner, snart leret, snart sandet, det sidste ud af Kongskøre og ned mod Strandkanten derved, det første meest i V. og

N. B. Mærkelige Bjerge eller Bakker, foruden Kirkesbjerget, ere: Nøvebjerget, Giellebjerget, Stokkebjerget, Sarhoi, Bøsebjerg. En temmelig Deel store Steen findes allevegne, dog er nu største Deelen ved Udskiftningen og Steengiærbers Oprensning forfunden af Markerne. En udmærket stor Steen er den saakaldte Lommesteen ved Underues Strandbred, som en Kjæmpe skal have kastet over Fjorden, fra Rakkehage, hvor der skal ligge flere af samme Slægt, som Kjæmpen paa Egebjerg Land kastede derover. At der ere mange tildeels store Steen paa begge Steder er vist nok. Men lignende Kampe fortælles næsten ved alle Sunde og paa flere Steder i Odsherred. Magtet det fabelagtige deri, ligger dog vist deri et grundet Sagn om en større og stærkere Slægt end de nærværende Beboere. Maa ske det er Jothunerne inden de bleve fordrevne vestlig hen af Gøtherne, der have efterladt sig disse Mindemærker.

De største egl. Skove i Herredet ligge her og fra den Synspunkt er Egebjerg Odsherreds fjionnestre Egn. Ulserups Holme, Kongøse, Stokkebjerget Skov og en meget anseelig Skovplantage paa Overdrevet mellem Skovridersgaarden Mantshoi og Strandhusene, af Ege, Bog, Fur, Gran, Lærketræ og flere Træsorter er sat i Forbindelse med Skauerups Skov. Mundt omkring fra de nævnte Banker, men især fra Kirkebækken og Kirketaarnet er en overordentlig viid og og deilig Udsigt.

Det tot. Areal = 0,5223 □ M. = 5240 Tdr Land skyldsat for upriv. Hartkorn 383 — 5 — 2 — $\frac{2}{3}$; priv. 4 — 7 — — 1, med et Folketal af 1014 Mennesker. 1 Sognkirke, 1 Præstegaard, 2 Skoler, 1 Fattighuus, en stor Kræftstegaard, 62 Bøndergaarde, 1 Boel-

sied, 1 Hollandsk Weirmolle med Baaningshuus, 85 Huse med Jord, 22 Huse uden Jord. For Udskiftningen 88 Gaarde og 47 Huse. — I et Middeltal fødtes aarligt ægte 27, uægte 2, dødsfødte 1, ægteviens 8 Par, døer 20. -- Dvægstanden kan antages = 462 Heste, 750 Dvægshoveder, 817 Faar, 360 Eviin.

Dertil høre:

1. Egebjerg Bye med en udmærket lys og smuk St. Laurentii Kirke, der ligger oppe paa Banken, men Byen ved Bankens Fod, med Taarn, 2 Klokker fra 1550 og 1601. Begge med Indskrifter, der vise at den fra 1601 lod A. Hvitfeld samme Aar stobe paa Kirkens Beskaffning og at den anden fra M. D. L. (1550) er stobt samme Aar til Wiigs Kirke af Mouris Møgen, Bøkslestobere i Kjøbinghafven. Blytag paa Kirken, men Steentag paa Taarnet, Waabenhuus og Sacristie, aaden Begravelse, Lysefrone, udmærket jiiirlig Altertavle fra 1648, men paa ny 1827 prægtigt opmalet og fergylbt; oventil C. 4. med Omskrift: »Herrens Engle leire sig om vor gode Konge» 1648, Kristi Korsfæstelse, en Deel ret vel valgte Bibelsprog, s. E. Joh. 17, 3. — Derpaa H. E. Wrne og Fr. Sopb. Lindenau. Ferske Pindsedag 1780 nedstyrrede den everste Part af Altertavlen, tilligemed Gesimsen, kort for Gudstienesten skulde begynde, der tilfældig den Dag var bleven noget opholdt. — Den hoist ærværdige Provst Nehling undgik saaledes ved Guds Forsyn den truende Fare, der ellers vilde have gjort Ende paa hans Liv. — Prædikestol fra 1694. Ny og smuk Altredække, Messesklæder og Alterbog. Døbesender af Steen, Messingsdøbesad med fedravnlig Munkeskryt. Paa nordre Væg et Epitaphium over Kantservalter og Videsejed paa Drar-

holm Morten Boesøn † 1695. I Sakristiet en Liige steen over Sognepræsten A. N. Chrystalfin, Provst i Oddsherred † 1729 og Hustru A. Birwid † 1728. Ditto i Kirkegangen over Skovrider M. M. Holst † 1717. Ditto nedenfor Sakristidøren over Sognep. J. Dorschæus † 1736. Dito paa Kirkegaardens østre Side over Skovrider Lars Petersen † 1807. St. Laurentius paa sin Kist har forhen været i Sacrastiet. Det gamle Kors, der hængte over Chorsdøren, siden nedfatted i Taarnet, hvor det i mange Aar hængte ubemærkt, blev 1827 paa ny opmalet og forgyldt og opsat i Choret over Skristes stolen. Hof Korset i vore Kirker som Kristendommens Symbol, men det nogne fordsfæstede Billede er ikke paa-feligt. Ringmuur om Kirkegården med Port og 4 Indgange. — Kirken er Søemærke i Isøsfjorden.

Præstegaarden smukt og tildeels anseelig opbyggt 1776 paa Banken tæt ved Kirken af den baade som Taler og Menneſke hæderlig bekjendte Provst Kehlſing, hvorom Indskrivt over Indgangsdøren paa Stuehuset, med en udmærket Sjon og anseelig Frugt og Lyſthave, anlagt af nærværende Beneficarius, og en ditto Kjøkkenhave uden for Porten paa modsatte Side. 4 Længder, Stuelængden Egebindingsværk, murede Tavl, Steentag, 15 smukke, tildeels gibsede Værelser; de øvrige Længder med 2 Sidegaarde, Straatag og klinede Vægge og Fyrr Bindingsværk. Fra Lyſthaven en ualmindelig Sjon Udſigt hen over det vidtudsprekte underliggende Land; temmelig god Jordled med priv. Hartkorn 4 — 7 — s — 1 —, 34 Tdr. Ld. efter andre kun 26; fra den saare Sjonnt af Hr. Pastor Daſtrup anlagte af let og sandet Bestaffend.

I Præstegaarden afg. Pastor Walthers til Sognet tiende Bogsamling, stor 63 Bd., der meget afbenyttet til Udlaan i Sognet.

Skolen (Fiv.) med en tildeels grundmuret og meget god Bygning, de befalede Indretninger, god Have, en Jordlod paa 4 $\frac{1}{2}$ Edr. Land. 106 Skolebørn.

Egebjerggaard neden for Kirkebakken paa en sid men frugtbar Jordbund, upriv. Hartkorn 12 Edr., forhen 19. Areal 150 Edr. Land, med temmelig vidtloftige men gode og tildeels nye Bygninger, et godt og velindrettet Baaningshuus, med mange og gode Bærelser, god Frugt, Kjøkken- og Humlehøve, samt en lille Ustelund. Paa det udparcellerede Hartkorn ere opbygte 11 Huse, hvis Beboere gjøre Høvarbejde til Gaarden og svare en vis Afgift. Derved den bekjendte Klokketilde.

Desforuden 3 Bøndergaarde, 22 Huse, hvoraf 6 uden Jord, samt et Fattighuus paa 7 Tag til 4 a 6 Lemmer.

Egebjerg hollandske Weirmølle, $\frac{1}{2}$ Mill N. for Egebjerg Kirke ved Landeveien, med Baaningshuus og Have, men uden Jord.

2. Ledstrup i daglig Tale Læstrup, $\frac{1}{2}$ Mill N. for Kirken, 1396 skrevedes det Lidstrup, S. D. H. 14, 615 a: Listes eller Lestres-thorp; en Johan Liste u. Leste i Udels-Ver. 1, 325 ved Aar 1382. Saxo nævner og en Læse, saa Navnets Oprindelse er uvid; (lige Navn er Ledstrup Kongsted S. og Lidstrup N. Udlev S. paa Falster) med 7 Bøndergaarde og 7 Huse med og 5 uden Jord. Stedet nævnes ikke i Dispenatisteret S. R. D. VII., 1 folg.

3. Ulserup i B. C., S. R. D. VII, 31 Ulsethorp, ibid. 37. Ulserup o: Ulsethorp — ikke Ulsethorp — en P. Ulse nævnes 1231 i W. Jordeb. l. c. 518. — Byen $\frac{1}{2}$ M. R. for Kirken, nu kun en Bondegaard, der er bestemt til at nedlægges og dens Jorder at indtages til Skov; samt et Huus og Skovridbergaarden Manshoy, saa kaldet efter den før c. 50 Aar siden afbode Skovridder Manshus, i hvis Tid den blev flyttet fra Ulserup og her opbyggt med noget over 1 Tde. Hartforns Skyld og nogle Overdrevsjorder. Gaarden der i sin Tid var særdeles ringe bygt og nu forfaldet blev 1830 smukt opbyggt. — Skoven tilhørte i Catholicismen Roskilde Bispestoel. Siden havde adskillige af Døsherre's Sognekald Skovloder deri. Nu er den under Forstvæsenet. Præsterne faae nogen Refusion. — Nævnes i B. C. l. c: 31 Silva Biskopzscogh. — I Byen var forhen 6 Bøndergaarde.

4. Strandhusene, nordligst i Sognet ved Bækken, der stiller Aemindrup Sogn fra Egebjerg, $\frac{1}{2}$ M. R. for Kirken ved Landeveien til Nyekjøbing, med 8 Huse med Jord og 2 uden Jord. Strandhusene skyldte Ulserups Byes Nedlæggelse deres Anlæg. — Her er en Broe over Bækken.

5. Underue o: Underød, Underuth, som denne Endelse ofte heder i gl. Dipl. Jeg har ingensteds fundet Stedet nævnet, men efter Analogie vilde det hede Unæruth. Unæruth af Una, Uno, bekjendt Oldtids og Middelalderens Navn E. D. H. VII, 465, X, 516, 601 ff. — Byen $\frac{1}{2}$ M. R. B. for Kirken med 4 Bøndergaarde, 8 Huse med Jord og 3 ditte uden Jord.

6. Glostrup, Glostorp S. R. D. IV, 474 3: Globs or |ph, der andre Steder s. Er. det ved Kjøbenhavn Kris ved Glopstorp. Familien Glob, Glop, velbekjendt, $\frac{1}{2}$ M. S. B. for Kirken med 10 Bøndergaarde og et Huus uden Jord.

7. Frostrup nævnes og Frøstrup — jeg har ei fundet i noget gl. Dipl., forekommer ei heller i Dispecatafteret S. R. D. VII. — 3: Frøes or |ph eller Frøstes or |ph. Begge bekjendte Mandnavne, der stige høit op i Oldtiden, findes og hos Saxo og Bedel Simonsen henfører Frøste endog til 1 Eec. Frø var efter Saxo Guden for Wind og Veir. Mange Stedsnavne af samme Oprindelse — har 2 Bøndergaarde og 2 Huse med Jord. Herfra Overfart til Kiserup paa Tudsenæs $\frac{1}{2}$ M. for Reifende, men uden Heste og Vogn.

8. Ubbidøre i B. C. S. R. D. VII, 37 Ubelbesøæ, muligt af Ubel, maastee og af Ubbid, men da Byen ligger en god $\frac{1}{4}$ M. fra Stranden, har den sandsynlig sit oprindelige Navn i Ubeleworæ; i Kent er et Uplebore og ligesaa et i Flandern, der uden tvivl begge ere af dansk Oprindelse. — Stedet har 9 Bøndergaarde, 1 Boeksted (Halvgaard) 11 Huse med Jord, 6 Indsiddere.

9. Braade, i B. C. I. c. 37 Braadæ for Braades ved; Brode, Brade bekjendte Mandnavne hos Saxo og i S. D. H. 1, 205. 8, 337 ff. — ikke af det norske Braate, Braatebränden — $\frac{1}{4}$ M. S. D. for Kirken med 6 Bøndergaarde, 10 Huse, hvoraf 1 jordløst. — Skole (Kiv) med grundmuret Hovedbygning, de befalede Indretninger, Have og Jordlod paa 7 Tdr. Land og c. 80 Skolebørn.

10. Høfkerup eller Hylkerup, i B. C. l. c. 37. Hylfethorp cum mollendino ad vent. $\frac{1}{4}$ M. S. D. for Kirken med 13 Bøndergaarde og 16 Huse, hvoraf 3 uden Jord. — Møllen findes nu ikke og vides ei heller derom Noget.

11. Gielstrup, i B. C. I. c. 37 Gelftorp o: Gelfterð, Gelderðsthorp. Navnet hos Saxo, og Bedel Eimonsen henfører det alt til 3 Sec. — $\frac{1}{8}$ M. S. D. for Kirken med 5 Bøndergaarde, 8 Huse med Jord, 2 ditto uden Jord. Bødsstedet af den gamle Gielstrupgaard i en un tilgroet Søe i Stokkebjerg Skov, samt Ruderne af en muret Kjælder og Spor af Grave, ere endnu til. Om det er fra denne Gaard H. J. Fred. II, har udstædt adskillige Breve, hvoriblandt Konfirmation paa Nyek. Kjøbstæds Privilegier 1570 og en Bevilling for Hr. P. Christianson i Nyekjøbing den 23. Jan. s. Kar, eller det er fra Kjelstrupgaard i Wiig Sogn, vides ikke. I Nyekjøbing's Raadstuearchiv findes Intet derom, ei heller Privilegierne.

12. Bøfserup $\frac{1}{2}$ M. R. N. D. f. Kirken, findes ikke i B. C. l. c., er heller ikke affat paa W. Selskabs eller Gliemans Kortet, ei heller paa de ældre Kortet af Pontoppidan. — Nedstammer sandsynlig af Mandønavnet Bøfse eller Bøse. Begge hos Saxo ogsaa i S. D. H. 1, 93. 504. Ud. Lex. 1, 48 — med 2 Bøndergaarde og 2 Huse med Jord. I Nærheden af Byen ligger det temmelig høie Bøfsebjerg, hvorfra en viid Udsigt.

Legater: Et Legat til Egebjerg Kirke af Proust J. Arctander stort 120 Rd til hans Gravsted's Vedligeholdelse. Et ditto til de Fattige, stort 50 Sl. D. hvorfra Prousten Hr. Chrystalfin i sin Tid led bygge Fattighuset.

Herom Hofm. VIII, 260 fig. Er ditto til Segnet af afgangne Pastor Walter paa en Bogsamling af 76 Bd. deels af gudeligt, deels af andet til Landbrug og det huuslige Liv henhørende almeennyttige Skrifter, hvorved det tillige er bestemt, at ingen nye Skrifter maa optages i Bogsamlingen, uden Amtsdirectionens Samtykke.

Fattigvæsenet har i nogle Aar kostet i Middeltal 30 Tdr. Byg, 75 Rd i Penge og havt 12 a 13 Fattige.. 1830 var Fattiglemme=Antal 21, foruden 5 a 6 der node Extrahjelp, kostede da 39 Tdr. Byg og 126 Rd. i Penge.

Mærkeligheder. Indtil for faae Aar siden har der været 12 Hedenolds Altene, der nu alle ere forstyrrede; deriblandt Kong Dres Grav i Kongøre Skov ude paa Næbset og Kong Hjarnes Grav ved Hjarnes-Led strax ved Mollevaanningen. Man har gravet i dem uden at det har ledt til nogen Opdagelse. Dog har den Dyd, der forhen var paa Præstegaardens Mark N. for Kirken, og hvis Stene 1776 bleve anvendte til Præstegaardens Opbygning, havt noget Udmærket. Gravkammeret var omsat med store Steen og uden derom en utrolig Mængde mindre. Ved N. O. Siden fandtes en Urne, megen Aske (deri? eller derved?) og en stor Mængde Kul. Siden (derover eller derunder eller derved?) fandtes 3 Kister (af Træ eller Steen?) i hver laae et Mennefskelet, ej større end de sædvanlige, desuden en Stridsøre af Steen, en Piil, en Zirat af Korinthisk Metal af en Krones Størelse med en ophojet Rand og en Østen paa den ene Side. Kong Dres Grav er omtrent midt i Kongøre Skov, omgivet af høje Bøgetræer. Han skal efter Sagnet være dræbt i Kallundborg (?) og begravet her med en Gulds-

fjæde, som skal have naaet fra hans Gravsted til en anden derved liggende Høi i S. O. Man har flittigen gravet efter Guldfjæden, men intet fundet. Begravelsen selv i Høien viser, at den er forstyrret. Kong Hiarnes Grav findes i en Høi ved Møllen strax ved Landevejen. Lebet derved kaldes endnu Hiarne-Leb. Begravelsen er forstyrret, Stenene sprængte og bortførte. Den velbekjendte Lømmesteen, saa kaldet fordi Sagnet vil at en Kjempe paa sin Vandring engang har fundet den paa et Sted og stukket den i Lommen, for at bruge den ved forefaldende Leilighed, skal efter andres Fortælling være kastet af en Kjempe enten fra Rakke eller Jægerspris hid over for dermed at odelægge Kirken, efter Andre af en Kjempe i Egebjerg imod en anden i Hørsved Skov hvor en lige Steen skal ligge og atter efter Andre være nedbragt paa Isen fra Norge. Alle Sagn lige urigtige, men dog ogsaa henpegende paa det nedbravede Begreb om en Kjempefløjt i fornum Dage. Stenen ligger ved Strandbredden paa Sielstrup Grund $\frac{1}{2}$ Alen dybt i Vandet og synes at ligge paa Siden. Den ud mod Stranden vendte Ende, der nok er den rette Grundflade er aldeles flad. Dens Højde 5 Alen, Omfang 20 og ansees for den største Steen i Oddsherred. Den har nogle Rivler paa langs og tværs, der ere saa lige og glatte, som om de vare gjorte med Konst. Mærke af en Haand (Kjempens) med 5 Fingre findes, i det mindste ikke over Vandet. Den er en almindelig Granit-Blok, som Vand, Tid og Luft have afrundet. Dens Broder paa Ludsenæs, Maglestenen eller Holmerstenen, der er bleven berømt ved Bartholin's bekjendte Opplivt: Dæn. Bibl. 1, 2. 49. Hofm. Fund.

VIII, 310, er alt sprængt og henført som Fundament til Broen i Svinninge Vejle.

Den som Taler og Menneſſeven højt agtede Provst J Kehlring har været Præst her og omtales endnu af de Gamle i Sognet med megen Højagtelse.

Endnu maa bemærkes, at 1400 gav Dronning Margrete Byerne, Egebyarh og Ledstorp til Esrom Kloster for Sjælemesser. Ann. Eccl. 2, 261.

O d d e n s P a s t o r a t.

Dertil hører allene Oddens Sogn.

Odden i det tidnævnte B. C. S. R. D. VII, 35. 36. 120. stedse uforandret: Odden som parochia. Forsklaring over Ravnets Oprindelse see ved Herredet. Sognet indbefatter den 2 M. lange og $\frac{1}{4}$ M. brede sig i B. og N. N. W. hen udi det store Belt udstrakte Landtunge, paa hvis yderste Ende Forbjergget Sniben c. 160 Fod ligger, og fra hvis frente Afstyrtning det bekjendte Oddens eller Sjællands Kev tager sin Begyndelse rettet i N. N. W. t. N. 2 Mile. Det ender sig med en Gasfelformig Afstærkning, sigtende med det sydlige Horn hen over Hjelms til Eggen ved Ebeltoft, men med det nordlige over Hadsteensgrunden, Naveren og Kalkgrunden til Eggen ved Fornæs i Nærheden af Grenaae. Overfladen, der nedstiger fra Ebbelykke Bjerg til den lave Strandbred, er dels lav og flad uden nogen mærkelig Højning, dels maadelighøj, jevnt vestlighen opstigende. Højest Punkt Sniben, hvorhenimod Landet baade smaller og højner sig.

Den nordlige Side af denne Odde er sandet, gruset og stenet, den sydlige derimod leret og stenet. Klevet strækker sig 2 M. i N. N. V. uden for Gniben, er belagt heelt igjennem med svære Steen, men har 2 Gjenneffartøfieder, Eet for større og Eet for mindre Skibe, der nu ere noget nøjere bekjendte end forhen. Der findes 2 Lodsker paa Gniben, der gjøre fornoden Tjeneste, naar det sædvanlig Segn for Lods hejjes. Et her intet Fyr er anbragt, er vel mere af politiske end af oekonomiske Grunde. Ingen Skov findes i Sognet, men god Torvestjær. 2 Lyngbegroede Overdrev, eet østlig og eet andet vestlig, det ene til Overby, det andet til Yderby: W. herfor Vansen Brokkebjerg og paa Yderby Lyng, Trollebberg. Mærkelige Moser ere Soemosen og Birketø Mose. Yderst det høje Forbjerg Gniben med steil Afstyrtning.

Total Areal c. 0,2705 □ M. = 2714 Tdr. Pd., upriv. Hartkorn 216 — 7 — 1 — 2. priv. 9 — 7 — 1 — 1, og et Folketal af 464 Mennesker med 1 Segnekirke, 1 Præstegaard, 1 Skole, 34 Bøndergaarde, 2 Boelstæder, 36 Huse med Jord og 5 uden Jord, 2 smaa Weiermøller, ligesom ved Nørvig. For Udskiftningen 40 Bøndergaarde, 24 Huse; fødtes aarlig ægte omtrent = 12, uægte sjeident, hvert andet til 3die Aar 1, doer 4 à 5, ægteviis 2 à 3 Par. Dvægstranden kan antages = 216 Heste, 472 Dvægshoveder, 612 Faar, 180 Svin og en ikke ubetydelig Mængde Gæs.

Dertil hore:

1. Overby, i B. C. l. c. 33. 36. 40. Dyraby, Døfresby, omtrent midt paa Tungen der stikker vester ud fra Odsherred, med en anseelig Sogneskirke med Laarn, 2 Klokker, den største med Indskrift Anno 1559 lod Cla:

ved Martens Nigens Striffuer paa Kirkens Beføstning
 stobe denne Klokke til Odby Kirke. Verb. Dei m. in æt.
 Den mindste med nogle usædvanlige Figurer og noget der
 ligner et gl. Bomærke med ulæste Karakterer. Uden Bes-
 gravelse hvori nogle af Familieme Kbhvæder og Lausen
 hvile. De vidtøstige Indskrifter paa Kisterne kunne læ-
 ses hos Hofman VIII, 258 og App. X, 63 f. Eigene
 ere saavidt vides ikke ældre end fra 1696. Kalk og Dist
 fra 1736; Ditto fra 1767. Oblatøste fra 1763. U-
 tartavle fra 1572 senere opmalet 1737 og gjirligt 1827.
 Ny Prædikestoel af Egetræ fra 1824. Den gl. Him-
 mel over Prædikestolen med det mærkelige Sprog af Ps.
 40, 10. (11). „Jeg vil prædike Retfærdighed i din Me-
 nighed; jeg vil ikke lade stoppe Munden til; det veed Du
 o Herre!“ Paa en af Kirkestolene staaer 1584 og paa
 en Anden 1603 og 1632, paa Kirkedøren 1602. Et
 Marmorepitaphium over Sognepræstens Hr. Lyochmans
 Datter, hvis Fader da var Kirkens Ejer. Bag Alteret et
 Madonnabillede. Paa Kirkegaarden et smukt Monument
 over de paa Orlogskibet Prinds Christian 1808 den 22
 Marts Faldne, beføstet af afgangne Capt. Friberg til An-
 nezberggaard. Støtten er omgivet med et Jerngitterværk,
 som i Mæret 1827 blev anskaffet for Kongelig Nægning.
 Paa Støtten følgende Indskrift:

„De Snæller mødtes i Løvel paa Hav
 Og Luften begyndte at gløde;
 De leged' alt over den aabne Grav
 Og Volgerne gjortes saa røde.
 Her er jeg sat til en Bautasteen.
 At vidne for Slægter i Norden:
 Danske de vare, hvis more Deu
 Under mig smuldre i Verden;

Danske af Tunge, af Høt og af Tid;
 Sli skal de nævnes i Løbende Tid
 Sødreens værdige Søner."

"Orlogsskibet Prinds Christian ført af den kjække Jesen, kjæmpede ved Oddens Kyst den 22 Marts 1808 i 3 Timer med 2 Engelske Linieskibe (og 3 Fregatter) Willemoes, Kongedybets Helt, Dahlerup og Soland med 69 af menige Mand faldt; Diothe, Top, Ferry, Tostrup og 132 saaredes. Braget blev erobret, men Danmark Sø-Hæder stadfæstedes."

Paa Kirkegaarden desuden en Liigsteen med Indskrift: Her under gjenmes Hvad som kunde doe af Sognepræsten Mag. Elias Christian v. Haven fød i Sorø den 28 Juni 1754, død i Oddens Præstegaard den 9de August 1813, gift den 13 Juni 1800 med Maria Elisabeth Lund, som med 2 Søner og 3 Døttre beklage det sørgelige Tab af en sjelden Mand og Fader og som ved dette Kjærligheds Minde vil bevare ubi Oddens Sogn Erindringen af en elsket Religionslærer. (Han var høderlig bekjendt i den Lit. Verden, ligesaa som Menneste).

Paa en Liigsteen over 2 Indstrandede, der vare Søner af en Coffardicaptain Ronne paa Christianshavn findes følgende vemodige Indskrift: Her under hviler vorede 2 eneste Børn Hans Peter Ronne gl. 23 Mar, Johan Christian Ronne gl. 16 Mar, som den 27 November 1808 her indstrandede. Salige ere de, som doe i Herren. Af deres dybtførgende Forældre er denne Steen sat til Erindring.

Omkring Kirkegaarden er en smuk Ringmuur ligesledes bekoftet for kongelig Regning. Kirken tilhører H. M. Kongen.

Præstegaard med almindelige Bygninger; Stuelængden 19 Fag. De øvrige 3 Længder tilsammen 62 Fag. Alle Bindingsværk, klinede Vægge og Straætag; en lille Have med nogle gl. Frugttræer, priv. Hartorn = 9 — 7 — 1 — 1. Areal 65 $\frac{3}{4}$ Edr., deraf 50 Edr. Ugerland 15 $\frac{3}{4}$ Ed. Eng, foruden en Lod paa Lyngen ved Døerby af Areal 24 $\frac{1}{4}$ Ed. Ld. Den sidste af meget maadelig Bestaaffenhed, men den første af fortrinlig Godhed. Løv paa Præstegaardens Lod. Mærkelig Optegnelse paa Præstefaldets Indtægter fra 1567 og 1678 i Hofm. Fund. X, 69 folg.

Skole med god Bygning, de befalede Indretninger og Have, samt en Jordlod paa 6 Edr. Ld., 85 Skolebørn og en lille Bogsamling. Desuden 17 Bøndergaardde, 17 Huse med Jord, 3 Ditto uden Jord, og en Vejrmølle (Virremølle).

2. Øderby i B. C. S. R. D. VII, 33. 36. 42. Øderby, Øreby og Øraby $\frac{1}{2}$ Mil længere ude paa Lyngen fra Kirken i B. ved den nordlige Strandbred, med 17 Bøndergaardde, 2 Boestæder, 19 Huse med Jord, 2 Ditto uden Jord 1 Vejrmølle af ovennævnte Slags. Paa Øniben 4 Huse med Jord.

De fornødne Haandværkere have her som andetsteds. Staldføring er i god Gang, Sædlistet godt. Indhøstning 6 à 7 Fold. Paa en Bøndergaard 5 à 6 Heste 7 à 8 Køer, 6 à 8 Ungkvæg, 14 à 16 Faar, 4 à 5 Sviin, 7 à 8 Gæs. Forbedrede Pløve have og bruges. Det offentlige Arbejde kan ansættes for hver Gaard til 6 Spænddage, for hvert Huus til 2 Gangdage, foruden hvad der betales i Penge. Vejene ere gode, og ny Vej er anlagt af Vejvæsenet. Folket sædeligt og religiøst.

Marfvins og Sælhundefangst drives paa de nordlige Kyster, men er nu meget aftaget. Nogle have store Bæltbaade, hvormed de selv bringe deres Producter til Helsingør. Paa Øniben ere ansatte 2 Lodser.

Legater: ingen.

Fattigvæsenet: i Almindelighed 6 à 8 Fattige, der kun koste 4½ Rd. Dag 9½ Rd. Byg og c. 30 Ddb. i Penge.

Mærkeligheder vides ingen videre end de anførte. Høle Ødden er i Grunden en fast Kalkmasse, hvorefter et vældigt Lag af Leer har kastet sig, der igjen Nord fra er oversat med et Sands og Gruslag. I B. C. l. c. nævnes Overby med 23 og Yderby med 10 Curia: Bondergaarde, hvoraf Een var beboet af en Herr Hensgaf, et Navn der maaske paa ny fortjente at optages, thi her er baade Nomen og Dinen.

Afgangne C. Nyholm og Mag. E. C. v. Haven have her været Sognepræster, begge i sin Tid hæderligen bekjendte i Literaturen.

Det kongelige Odssherredste Gods.

I Odssherred er foruden det allerede bestrevne Andersørd Gods, endnu et meget betydeligt nemlig det kong. Odssherredste, der i en lang Række af Aar har tilhørt Hans Majestæt Kongen. Det indtager det hele Herred paa Faarevælle Sogn, Grøvinge og Åsnæs Kirke nær, samt Hovedgaardene Anneberg, og Ellinge, ligesom og nogle Ejendoms Møller i ældre Tider derfra ere bortsolgte. Godsets Hartkorn. upriv. 2982 — 1 — s — 2

priv. = 170 — 7 — 2 — 1 $\frac{1}{2}$, hvorunder dog de bortsolgte Hovedgaardene Annebjerg og Ellinge ere indbegrebne. Møllestyld = 7 — 5 — 1 — 1 $\frac{2}{3}$. Skovstyld = 9 — 2 — 1 — 1.

Godsets Areal er mig ei bekendt, men efter en gl. Beregning er det Hele anslaget til c. 30,000 Tdr. Land, men sandsynlig er denne Beregning noget for lav. Jordbundens Bestaaffenhed er her, som allevegne paa opvoxniet Land, meget forskjellig. Man kan som forhen er anmærket antage, at et vidtudstrakt, under en stor Boisningsvinkel mod Horizonten, mod W. og S. W. assænkft Keerlag, liggende tildeels ovenpaa, tildeels afsledet fra den underliggende faste Kalkflippe, gennemstryger hele Ods herredets østlige Side og træder snart mere, snart mindre frem for Dagen; nordligere ved Trollebjerget i Hoiby Sogn boier det sig under en Vinkel af 90° mod W. og stryger da, men fra Ebbelofte Bjerg og Lumbåaas af mærkelig affjunktet, næsten ned til Havfladen, langsomt og svagt igjennem hele Odden, indtil det efter et Lob af 2 Mile fra Nedsænkningen af, ved Ebbelofte og Lumbåaas, affryrter ved Gniben med steile Klinter. — Men allevegne hviler derpaa mægtige Sandlagere blandede med en stor Mængde baade smaae og store Steen af alle Slags, dog meest Granit og Porphyr, sjeldnere Gneis. Flint findes allevegne, Mergel ligesaa, men i meget forskjellig Dybde og af megen forskjellig Mægtighed. Løse Kalkstene i hele Lagere i Herredets nordlige Baner ved Klint og Ebbelofte, deels i skarpe, deels i afrundede og afskudne Brokker, der vidne om at Havet engang har henskyllet dem tillige med Sands og Keerlagene, hvori de ligge nu begravne, fra andre Steder

ind hvor de nu forefindes. Enkelte Marmorbrokker har jeg fundet, saavel ved Nykjøbings Fiord, som ved Nordstranden. Den vestlige Deel af Herredet og folgelig af Godset fra Hove af og videre N. og N. V. i, er fer største Delen sandig, lyngbegroet, gruset og stenet og paa nogle Steder, saasom paa Ellinge og Sonnerups Lyng findes den i Jylland velbekjendte Afl, dog kun af liden Mægtighed, da det udfordrede Bindemiddel kun i ringe Grad har været tilfreds. Med Hensyn paa den oekonomiske Beskaffenhed af Overfladen kan man antage, at Leret er overmægtigt i Biigs, Udmintrup, saa og i den nordlige Deele i Hoiby og Egebjerg Sogne saasom ved Ebbeløkke og deromkring paa Hoilandet, saa og paa den nordlige Ufdaling af Egebjerg Bakkestrog, ligesaa ud paa Oddeu paa Landets sydlige Side, dog alt saaledes og det ofte, at ved Siden af den stærke Vere findes Klæder af Sand og Gruus, som nu og da forefindes i erydret Tilstand og ligesom sammenkittet ved leeragtigt Bindemiddel, men kun i klumpeviis, sjældent i udstrakt Flade. Det Øvrige er sandblandet meer eller mindre. Skarpfandede ere samtlige lyngbegroede Sletter ved Ellinge, Sonnerup, Klint, Oddeu, Nyerup, over Nykjøbings Marker og Lyng og hele Korbvig Sogn. Raffeland derimod er en Deel leret med et svagt Overlag af Sand. Imidlertid har omhyggelig Dyrkning frembragt allevegne, hvorhen Ploven har naaet, et meer eller mindre tykt Muldlag, der er istand til at frembringe den Afgrøde, man under de Omstændigheder er berettiget til at fordr. Nord for Korbvigs Kirke er Flyvesand, ligesom og noget ved Ellinge Lyng og ved den nordlige Strandbred ved Klint, men det udbreder sig ikke og det betydeligste ved

Norvig ligger i en saadan Retning, at det ej kan gjøre Skade. Det nærmere ved Norvig mellem Norrevang og Kirken er jævnet og beplantet og har alt tabt dets Udseende som Klitter. Imidlertid er Uraalet af Flyvesandet dog ikke saa ubetydeligt, som man skulde troe det. Grøvinge Sogn har Leer og Sand i mangfoldige Forhold, dog er Grundlaget overalt mergelblandet Leer, men sandblandet Jord findes der ogsaa meget af. Bakkerne nordlige og vestlige Side ere altid overlagte med lette Sandlag, de østlige og sydlige ere gjerne lerede.

Til Godset høre følgende Sogne og Byer.

1. Åbnæs Sogn med følgende Byer:

Åbnæs, Høve, Naktøfte, Tølsager, med 51 Bøndergaard, 56 Huse med Jord, 19 Huse uden Jord.

2. Grøvinge Sogn med følgende Byer:

Grøvinge, Gundestrup, Engelstrup, Pleierup, Atterup, Øbstrup, Frenderup, Herrestrup, Holte, Sneglerup, Preislerup, Torrendrup. = 88 Bøndergaard, 85 Huse med Jord og 15 Huse uden Jord.

3. Wiig Sogn med følgende Byer:

Wiig, Kielsstrup, Tyderup, Hønsinge, Lille Egebjerg, Rollekølle, Røde, Bognæs, Seistrup, Siddinge, Esfildstrup. = 87 Bøndergaard, 94 Huse med Jord og 15 Huse uden Jord.

4. Egebjerg Sogn med følgende Byer:

Egebjerg, Glostrup, Frostrup, Åbildøre, Braade, Hylskerup, Gelfstrup, Ledstrup, Underrod, Bøsserup, Ulkerup, Strandhusene. — 66 Bøndergaard, 82 Huse med Jord, 19 Ditto uden Jord.

5. Højby Sogn med følgende Byer:

Højby, Gudmandrup, Holmstrup, Lumbkåb, Ebbeløkke, Klint, Nyerup, Nyegaard, Staarup, Elingelyng, Koehaven. = 95 Bøndergaard, 96 Huse med Jord, 57 Ditto uden Jord.

6. Af Rissersrupby, Udby Sogn paa Lubsenæs hore til Godset 3 Bøndergaard og 3 Huse med Jord. Tilfamnen = 494 Bøndergaard, 568 Huse med Jord, og 157 Huse uden Jord. Indfæstningen af en Gaard er fra 0—400 Rdd. Sols; for et Huus med Jord = 3 Ldr. Byg; et Huus uden Jord = 1 Ld. Det er vedtagen Forholdsregel paa Godset, at lade Familierne blive ved Gaardene saalænge muligt, endog under formindret Indfæstning. Et Princip der gjør den ædle Fyrste mestagen Værd, og hvorfors Mange alt velsigne Ham.

Bøndergaardene staae overhovedet fra $5\frac{1}{2}$ til $6\frac{1}{2}$ Ldr. Hartkorn, Husene med Jord for 2 Skppr. 2 Fdkfr. 3 Korvig derimod og i nogle Byer i Grævinge Sogn have Gaardene kun tre Ldr. Hartkorn omtrentlig. Besætningen paa en saadan Bøndergaard er 6 Heste, 8 Køer, 4 à 6 Ungheveder, 12 à 16 Faar. Bygningerne ere Fyrrebindingværk, Stuehuset undertiden i Egfod, ellers i Fyr. De øvrige Huses Stolper staae paa løse Stene uden Fodrammer med klinede Vægge. Hovorie in Natura have ikke. Godtgjørelse derfor er indbefattet under andre Afgifter, og kan (efter Wedel i hans indenlandske Reiser 298) anslaaes til $2\frac{1}{2}$ Rdd. Sols pr. Lde. Hartkorn.

Til Godset horer kun en liden Vandmølle i Nyegaard med Stampværk, de øvrige Møller paa Godset ere Veirmøller, der eies af Private; af saadanne = 13, nemlig: Åknæs, Hove, Engelstrup, Kjeldstrup, Egebjerg, Evin-

ninge, Høiby, Lumbåaas; 3 i Nørvig, 2 paa Odden. Af disse ere de i Udneæs, Egebjerg, Svinninge og Engestrup af hollandsk Skikkelse. De 2 paa Odden og de 3 i Nørvig af de saakaldte Lire eller Lirremøller, de svære almindelige Stubmøller.

Til Godset høre følgende Kirker og Tiender: Wiig Ronges og Kirketiende hver 592 Tdr. tiendeydende Hartkorn = 1184 Tdr.; Udminstrup Kirke og Kirketiende af 176 Tdr. ditto ditto; Egebjerg Kirke og Kirketiende af 384 Tdr. ditto ditto; Høiby Kirke og Kirketiende 562 ditto ditto; Nørvig Kirke og Kirketiende af 206 Tdr. ditto og Oddens af 217 Tdr. ditto ditto, i Alt Tiender af = 2729 Tdr. Hartkorn. Grøvinge Kirke eies af Universitetet; Udneæs Kirke af Ablersborg. Samtlige Tienders Værd kan antages = 5 Skpr. Byg pr. Tde. Hartkorn, men efter Prof. Wegtrup l. c. 1, 154 har Hans Majestæt overladt sine Bønder de Allerhøiøstsamme tilhørende Tiender mod en fast aarlig Afgift, sædvanlig 1 Rdd. Sølv pr. Tde. Hartkorn af enkelt Tiende. Udskiftningen foretoges og fuldførtes i Karene 1787 — 1801.

Skovarealet paa Godset udgjør tilligemed Planteskolerne samt Grøfter og Gjerder 2209 Tdr. Land. Forstbetjenternes Boliger og den dem tillagte Jord = 124 Tdr. Anførte 2209 Tdr. Ld. ere inddeelte i 7 Skovindhegninger, hvoraf de 5 afgive en Deel Tømmer og Brænde, de 2 derimod ere først for nogle Aar siden indtagne og bestemte til Naaletræer, hvoraf der ogsaa i de andre Indhegninger forefindes et ei ubetydeligt Antal, der end mere

foreges ved det 290 Ldr. Pd. store Overdrev i Ørevinge Sogn, der alene er bestemt til Naaletræer og alt er i god Vert. — Men uagtet der er gjort saa meget for Skovenes Forbedring og der i de forstnævnte 5 Indhegninger findes en ei ubetydelig Deel af ældre Naaletræes frækninger, saa kan dog Godsset ei dermed tilstrækkeligt forsynes, hvorfore de paa Vestsiden af Herredet boende maae isædenfor Brænde behjælpe sig med Løv og andre Brændesurrogater. Noget Brænde føres fra Skovene til Kjøbenhavn søværts og betales ved Stranden eller Udslibningsstedet med 7 à 8 Rbd. Favnen. I det hele er Skovbestanden god og Jordbunden fortrinlig i de ældre 5 Skove, saa at Hugningstiden for Bøgen kan bestemmes til 120 og Egen til 140 Aar. Den største Deel af Skovene er ung Bøgeskov fra 5 til 60 Aar, blandet med Egetræer. Desforuden flere gode Estrækninger af Egeskov fra 1 til 40 Aars Alder, frembragt ved Saaning og Plantning. Vesten forekommer hyppigt i Annabjerg og Ulkerups Skove foruden Alm, Elle og Tjørne m. fl., men især Høsfel og paa Grund af denne Træarts frodige Vert og store Mængde er for omtrent 3 Aar siden oprettet et Baandgjørerie paa Districtet, hvorved ikke alene Skovvæsen har en reel Indtægt, men Almuesmanden er derved forskaffet Leilighed til nyttig Arbeidsomhed om Aftenen, da dette Arbejde godt kan foretages ved Lys og giver en Fortjeneste af 16 til 20 f. pr. Aften .

Fortiden hugges af Bøgeskoven aarlig c. 700 Favne flovet Brænde; dog haves den betydeligste Indtægt af de

mindre Skoveffecter, saasom af Fagotter, Udflug, Bark af unge Ege og mindre Sommerforter. Den aartige Indtægt kan anslaaes til 8 à 9,000 Rbd. Sedler. Alle Skovene ere opmaalte og taxerede, samt indbegnede enten med Steen- eller Jord-Dige, beplantet med Hædler og en fast Plan er bestemt, hvorefter Skovene behandles. Skovvæsenet forterer under Rentekammeret og under det søndre Overforsterdistrict. Paa Districtet er ansat 1 Skovrider, 3 Skovfogder og 4 Opsynsmænd. Skovrideren har aarlig Gage 450 Rbd. r. S. samt en god bekvem og smuk Boelig, der 1831 blev af ny opbygget, 3 Længder Grundmuur, hvortil Stenene brændtes paa paa Stedet; desuden 40 Tdr. Land Embedsjord, 8 Favne flovet Brænde og 6 Favne Fagotter. Hver af Skovfogderne har 100 Rbd. r. S., fri Bolig, 18 til 20 Tdr. Pd. og 4 Favne Fagotter, Opsynsmændene have hver en fri Bolig, nogen Jord, 2 Favne Fagotter og 12 Rbd. r. S. aarlig.

Skovene ere:

1) Annabjerg Skov, nærmest Nyetjøbing og tæt ved Stranden, Areal = 332 Tdr. Pd. Hovedbestanden Bog, blandet med Afsk og Eg. Reen Egebestand = 58 Tdr. Pd., det Øvrige blandet med Lovfløv og Ellemose. — Raalestøven: Lerk, Fyr og Gran = 43 Tdr. Pd., nogle ubesaede Pletter. — En Skovfoged boer her, der fører Opsigten saavel med denne som med Ulkerup Skov. — Ligeledes en Opsynsmand, der tillige er Baandgjører og har Opsigt med Brændeoplaget tæt ved Stranden, hvor-

hen Brændet fra disse 2 Skove, opstables og udskibes. Ved Skovfogedhuset er 1828 opført et Materialhuus for Sommer og Sondebaand, og 1831 et grundmuret Huus for Opsynsmanden, hvortil en Huuslod blev udlagt.

2) Ulkerups Skov, ogsaa Ulkerups Holme, i Katholicensmen Bispebykrog S. R. D. VII, 31. 1 Mil fra Nykjøbing lidet over 400 Tdr. Ld. Hovedbestanden er blandet Løvskov = 127 Tdr. Ld; men Bøgeskov = 126 Tdr., og reen Egebestand = 56 Tdr.; det Øvrige deels Naaleskov, deels Ellemoser, deels Sletter, der skulle beplantes. Desuden en Forstplanteskole = 1 Tde. Ld., en Frugttræskole af samme Størrelse, hvoraf udleveres til Gudsens Bønder Frugttræer imod 6 R. S. for Stykket. Planteskolen staaer under Forstværnets Bestyrelse. En Opsynsmand har Tilsyn med Skoven.

3) Stokkebjerg Skov. For 20 Aar siden indtaget til Fredskov, var før den Tid en Bondegaardsjord med Overdrev, hvorpaa en Deel gamle Bøgetræer, som tilhørte Godseieren, hvorimod Underkoven var til Bondens frie Afbenyttelse. Efter Overenskomst med Fæsteren, der blev overladt en anden sætrelebig Bondegaard, blev Arealen indtaget til Fredskov. Størrelsen = 125 Tdr. Ld., hvoraf over 51 Tdr. Ld. er bevoret med den sjøneste Bøgeskov nogetsomheft District kan fremvise. Naar omtrent 20 Tdr. Ld., bevoerne med Ege og Elle undtages, er Resten, hvor Jorden er mindre god, beplantet med Naaletræer. Den ligger strax ved Stranden og har læ

for de vestlige Vinde. En Opsynsmand har Tilsyn med Skoven.

4) Kongbøse Skov, yderst paa Egebjerg Land, grændser umiddelbar i N. og S. til Høefjorden; Størrelsen = 436 Tdr. Ld. Udmærket yppig og tillige skøn Vert, Træer paa 60 — 70 Aar med de meest velbannede Stammer paa 60 til 80 Fod, og 1 Al. i Tværmaal. Hovedbestandens Bøg blandet med Eg. Noget over 4 Tdr. Ld. med 20aarige Fyrretræer. Her boer Skovfogden og har Opsynet med Stokkebjerg Skov. Skoven ligger 2 Mile fra Nyekjøbing og 1 Mil fra Skovriddergaarden.

5) Skovene i Grevinge Eogn ogsaa Grevinge Skov kaldet, bestaaer egentlig af 3 Dele. Løkken ned imod Eibdingefjord, Holte Møse N. for Holte Bye og et derimellem værende Overdrev, det Hele = 411 Tdr. Land. Bøgestanden er i begge de ældre Skove den overveiende. Den er især i Løkken fortrinlig og kan næsten maale sig med den i Kongbøse. Det mellemliggende Overdrev er beplantet med Naaletræer og viser god Fremvert. Til Planterø Opelsning have her en Træskole. Da der intet pudseligt Udskibningssted endnu er fundet ved Eibdingefjorden, maa Brændet transporteres over Land til Lamsfjorden. Her boer den tredje Skovfoged, som ikkun har Opsyn med denne Skov.

6) Ellinge Prøvestykke paa Ellinge Lyng, den elendigste Jordbund, der være kan, men aldeles uduelig til Korn dyrkning = 12 Tdr. Ld. Den har, imod For-

ventning, ret god Opvæxt af Naaletræer og Birk. Det er en øde Slette begroet med Lyng, og det i saa ringe Størrelse, at Jyllands Lyngheder ere som Skove imod den; og den er udsat for alle Vinde paa en flad, lav og tør Jordbund, hvor ellers intet vil lykkes. Navnet antyder hvad det skal være, nemlig et Prøvestykke. Man lykkes Proven, som det seer ud til, da er Anlægget af stor Vigtighed, thi paa hele Herredets vestlige og nordlige Kyst og langt ind paa Landets østlige er ingen Skov, og da kan en derved liggende øde Lyngstrækning af samme Slags Jordbund = 730 Tdr. Ld., der nu kun afgiver en ussel Grækning for Faar og Ungkvæg, overlades Forsvæsenet til et udvidet, stort og vigtigt Anlæg.

7) Sonnerups Lyng, af samme Beskaffenhed som sidstnævnte, = 490 Tdr. Ld., hvoraf ikkun noget over 24 Tdr. er beplantet med Fyr og Gran, dog meest med det første. Den støder næsten umiddelbar til Rattegattet. En Planteskole er anlagt i Indhegningen. En Opsynsmand er ansat ved Plantagen, og har tillige Opsigt med Ellinge Lyng. Begge disse Plantager maa man af gandske Hjerte ønske god Fremgang, thi de ere ikke allene til Forskjønnelse, men til et stort Gavn i de kommende Tider for den hele N. B. Deel af Odsherred.

Man seer altsaa heraf, at der er gjort meget for Skovene her paa Godsens og da jeg har kjendt Godsens Skove igjennem en 40 — 50 Aar, saa kan jeg bevidne, at det er en Glæde nu at see det og sammenligne det, med hvad det var for 50 Aar siden. Man seer og deraf,

hvad Æbne, Indsigt og Standhaftighed i det engang begyndte kan udrette, og man priser de ædle Mænd, der have virket til dette Maal, ikke allene for Skovene men for det hele Gods og den derpaa boende Slægt.

Af Herligheder Hayes Jagt af Vaaevildt, Harer og Ugerhøns, mange Bekkesiner og Vnder, kun saa Sneyper. Af Koydyr mange Køve, enkelte Naarer og endel Oddere. For omtrent 80 Aar siden var der saa meget Kronvildt, at det i strænge Vintere trængte sig ind i Ryeskjøbing. Nu er der aldeles intet deraf.

Skatter og Afgifter af Godset er det ene Aar i det andet omtrent 22,500 Rbd. Repræs. og Rigsbankrenter, for saavildt Hs. Maj. Kongen som Eier udreder samme, 4123 Rbd. Sedler.

Paa Godset er ualmindelig megen Huusflid hos Qvindeskjønnet. Der forfærdiges særdeles smukt Hvergarn gode, tildeels meget fine Lærreder, Lommtorflæder, Smaac og store, strikkede og vævede Fruentimmer Hals- og Kastesorflæder, der meget søges. Almuen er meget driftig og virksom, har tillige noget aabent og tillidsfuldt i sit Udfærd. Qvindeskjønnet påserer almindelig for det smukkeste og meest belevede af Bondestanden i Sjælland. Som Tjernesfolk ere de udmærkede ved deres Troskab, Flid og Ordentlighed. Den som Literatur indsigtfulde, vittige og

cillige satiriske Skribent F. W. Trojel har igjennem en lang Række af Aar bestyret Godsset og under hans humane Administration, der senere er fortsat og ved den Liberalitet, hvorved han og efterfølgende Bestyrere bleve understøttede af H. M. Kongen og det høie Kollegium, hvorunder Godsset forterer, tog Folkcharacteren denne heldige og arefulde Bending.

II.

S k i p p i n g s
H e r r e d.

Skippings Herred.

Salle de Dipl., mig ere komne for Die, hedder det Skippings eller Skypingsheret, S. R. D. VII, 123. 527; indbefattede i de ældre Tider iffun de 4 Kirkesogne: Walefeldæ, Hworf, Eærlev, Fyælenzlef, saaledes i 13 og 14 Sec. S. R. D. VII, 123. Oprindelsen til Navnet uidentivol af Skib, Skibe. Maaſkee var der ved Skippinge et Skibrede, eller en Samlingsplads for et viſt Districts Skibe, naar de drog ud paa Ledning. I de Dage ſynes det at der var Gjennemfart fra Lammefjorden forbi Drarholm ud i Nærelbugten og derfra videre. Evinninge Weile gif da og noget hoiere op til Skippinge Bye end nu; ſaa at Stedet ſynes beqvemt til en ſaadan Samlingsplads, da man der inde i Wigene, der nu udgjør Evinninge Weile, havde Læ for alle Vinde, og formedelſt de høie Bakker, der da have været ſtovklædte, kunde ligge i Skjul for de gjennem Beltet paſſerende Fjender, ligefom og haſtig angribe dem, naar man fandt for godt. De øvrige Steder af ſamme Navn i Sjælland og Jylland have en Beliggenhed, der minder om en lignende Beſtemmeſe; ſaaſom Skibbinge ved Præſtoe, Skibet ved Weile og andre flere.

Herredet grændſer mod Ø. til Ludſeherred, og Lammefjorden, i N. ſtøder det til Odøherred, Havnøe eller

Neretbugten og Saltbøl Vig eller Fjord, i V. til Ards- og i S. til Løve-Herred, under N. B. $55^{\circ} 34' 30''$ til $55^{\circ} 16' 0''$. W. L. fra Kjøbenhavn $1^{\circ} 7'$ til $1^{\circ} 23' 30''$. Middagsforskjel, over Bregninge Kirke, der omtrentlig ligger midt i Herredet, $5' 13''$ sildigere end Kjøbenhavn: største Længde i S. og N. $2\frac{1}{2}$ Mile, største Brede i Ø og V. 2 Mile. Samme Dagslængde som Kjøbenhavn, under hvis Paralel det ligger.

Herredet har en meget uregelmæssig Figur; derved et Grændseomfang af 16, 75 M. Nerets og Eieroe ei indbegrebne. Total Areal = 4,1267 □ Mile = 4,1399 Tdr. Ld.; priv. Uger og Engs Hartkorn = 295 — 7 — — — —, upriv. = 3109 — 4 — 2 — 1 —. 12 Kirkesogne, 6 Præstegaarde, 10 Skoler, 8 Hovedgaarde, 37 Landsbyer, 340 Bøndergaarde, 57 Boelssteder, 9 Møller, hvoraf 5 Vandmøller, 586 Huse med Jord, 265 uden Jord, et Folketal af 7650 Mennesker; paa □ M., altsaa 1853,3, deriblandt 141 under offentlig Forsørgelse. 1826 fødtes: ægte 221, uægte 7, døde fødte 10, ægteviede 68 Par, døde 135; altsaa 86 flere fødte end Døde. Hvert 31 Barn uægte, hvert 22 døde født. Senere Angivelser har jeg ei kunnet erholde. Dvægsstanden kan antages = 2677 Hefte, 5283 Dvæghoveder, 8816 Faar, 2678 Sviin.

Som Herredet uden nogen Tvivl bær Navnet efter Skippinge Bye, saaledes var sandsynlig og der en Slags Kjøbing. Nu har Herredet endstjondt saameget større end den Tid, da det kun indbefattede 4 Kirkesogne, dog ingen Kjøbstad, men man søger de nærmeste Kjøbstæder, dog Holbøl mere end Kallundborg.

Kongeveien gjennem Tjæret Herredet fra *N.* til *S.*, træder ind deri $\frac{1}{4}$ *M. N.* for Særsløvs Kirke, gaar over Faverbo Kro, ret kjont Hjæstgiversted med en skjon Udsigt over Haunsø og Nexelbugten — der ligesom mange andre Steder i Amtet fortjente en heldig Kunstners Opmærksomhed — over Bregninge, Vidstinde, forbi Birkendegaard, hvorefter den $\frac{1}{4}$ *Meil N.* for Sommerups Kirke træder ud af Herredet. — Vidstinde Kro og Veilekroen strax ved Birkendesgaard ere simple Værtshuse. Veien bugter sig temmelig meget og gjør endog ved Vidstindeen Winkel af 120° . Jordbunden, hvorpaa Veien er anlagt, er fra dens Indtræden i Herredet *N.* fra stedse leret indtil Faverbo Kro, men videre vestlig er den Sand og Gruus, især over Bregninge og Logtved Marker, der næsten ikke ere andet end Gruus, Sand og Steen α : Havbund, hvorfra Havet allerede i de ældre Tider har trukket sig tilbage. Fra Veiens Indtræden i Herredet østlig er Jordbunden stedse opstigende indtil Faverbo Kro, derfra nedstigende indtil Vidstinde, hvorefter den igjen hæver sig indtil den træder ud af Herredet, men har dog alt inden Grændseskjellet begyndt at dale. Udsigterne paa hele Veien ere skjonne, især *N. N. V.* og *V.* efter, ligesom *N. O.* og *O.* ud. Man har det anseelige Børhøved ved Adlersborg Slot nordlig, Nexelbugten ved Nexelsen *N. V.*, og naar man har naaet Høiden ved Dyrebjerg ligger den vestlige Deel af Landet ved Kallundborg for Diet. *S.* er Diesynet noget mere begrændset, i det Landet ind ad mod Skaritsø endnu mere høiner sig. *N. O.* og *O.* ligge derimod Sammenskjæret, Odsherreds sydligste Kyst, og en Deel af Njærlose og Tudscherrederne for Diet. Det største Fald paa

Veien er mellem Dyrebjerg (Dyresbjerg) og Bregninge 3¹/₂ paa Favne, og for at Faldet ei skulde blive større blev Dyrebjerg paa Hagenstrup Markt gennemslaaet med 20 Fods Dybde, ligesom og betydelige Opfyldninger her og flere Steder maatte gjøres for at vedligeholde en regelmæssig Ufsænkning. Foruden endeel Broer under Veien, er Bregninge Broe over Naen derved paa dette Strog den mærkeligste; den er ikke som de øvrige Broer paa Kongsveien hvælvet, men sluttet med lange fløvede og nøie sammenpassede Dækstene, 3 Alen lang og høi. Den egentlige Chaussé eller Steenveie er 16 Fod bred, 13 Tom. tyk, foruden det paaførte Gruus, dens Hælding fra Midtveiens største Hoide indtil Steenveiens Kant 8 Tom. Ved hver Side af Steenveien er en Jordvei (Kabat) 10 Fod bred, med 10 Tom. Hælding, ved hver Side af Veien en Grovt af 9 Fods Brede og 3 Fods Dybde. Hele Veiens Brede = 36 Fod. Plantningen paa Veien findes ved Faverbo Kro, langs ned ad Dyrebjerg og ved Vidskinde.

Foruden denne Hovedlandevei løber den gl. Kallundborg Landevei, ogsaa Skovveien kaldet, fordi den forðum gik aldeles gennem Skove og endnu passerer gennem en Deel af disse Levninger, næsten parallel med denne, dog mere i de østlige Herreder, nemlig Mjærlose og Tubse Herrederne, end i dette. Den træder ind i Herredet i den skønnede Egn ved Skaritsholm (Stokkebjerg), gaar gennem Bjærgsted og Bregninge, hvor den støder til Hovedlandeveien. Veien er noget bugtet, da man ikke her som ved Chausséen lagde en aldeles ny Vei, dog bleve mange Bugter af den gamle Vei dels rettede, dels overflaaret. Den passerer her i Herredet over et høit og sandigt

Jordåmon, der affænker sig noget ved Bjergsted, derfra over Gruus og Steen, indtil den ved Bregninge forener sig med Hovedlandeveien. Veien har 20 Fods Brede, Steenveien 10 à 12 Fod, Høldingen fra Midten 6 Tom., Jordveien 5 — 6 Fod, Høldingen 5 Tom., Grøfterne 5 — 6 Fod brede, 2 — 3 Fod dybe.

Foruden disse 2 Veie passere endnu gennem Herredet Veien fra Nykjøbing til Kallundborg. Den træder ind i Herredet strax S. for Udlerøborg ved Stareklint, gaaer over Egemark, Føllesløv, Estebjerg, Kalrod, Vidstinde Weile, Åsminstrup, hvor den støder til Kongeveien W. for Birkendegaard og gaaer derpaa ud af Herredet. Vidstinde Weile er ofte ved N. W. Vinde saa opfulmet, at den ei med Sikkerhed kan passeres, hvorfra man dreier af fra Føllesløv over Numperup, hvorfra er en $\frac{1}{2}$ Mil til Kongeveien, hvorpaa man da passerer videre den forhen bestrevne Route. Paa denne Wei kun et simpelt Krosted i Weilekroen.

I Forbindelse med denne Wei begynder Nykjøbings Wei til Slagelse, men den tager strax en sydlig Retning; thi efter at den har passeret Stareklint, tilligemed Veien derfra til Kallundborg drier den af østlig over Særølev, Snertinge, Stoftebjerg gennem Stoftebjerg Skove, øst forbi Skaritsøe, gennem Holmsirup, hvor der er en mærkelig Kirke, et en Miniatur af Næsfilde Domkirke, over Broemølle, hvor denne Wei gaaer aldeles ud af Herredet.

Fra Windesilde, hvor Nykjøbingsveien ud af Herredet deelte sig, gaaer Nykjøbingsveien til Holbek over Draxmølle, Hørve, Weileby og Svinnings Weile, hvor den træder ud af Herredet. At der igrigt er Wei mellem Bue og Bye og saaledes gennem alle Retninger i

Herredet følger af sig selv; men at beskrive dem anseer jeg uforlødent. Kun maae jeg tillæge, at der arbeides med megen Iver her i Amtet paa at bringe alle Veie i anordnet Stand.

Uagtet Herredet ligger høit og har tildeels en meget sandig Jordbund, har det dog ikke Mangel paa Vand, thi mellem de høie Bakker ere en Deel Forbygninger, og da Underlaget er Leer og tildeels Mærgel i den nordlige Deel, ere derved opkomne adskillige større og mindre Vandfamlinger, foruden de rindende Vandløb i Kaemoseaaen, der begrænsfer Herredet i S. og Bregningeaaen, der gjensnemskjærer det i N. V. Retning.

1) Den anseeligste og Een af de største Søer i Holbøks Amt er Skarits Sø, 3: Skar Sø af dens første Eier en Skar, sandsynlig saa kaldet, tilligemed den Gaard derved, der endnu heder Skarritsholm, mellem Bjergsted og Holmstrup Sogne. Høie, skovbegroede Banker omgive den, Bredderne selv lave, lerede, stenede, rør- og sivbegroede; meget dyb og meget Muddet i Bunden, klart og godt Vand, meget fiskerig, betydeligt Udføb til Kaemoseaaen, romantisk Veligheden, deilig Udsigt fra Landeveien ud over Søen til Ustrup. Areal c. 377 Tdr. Ld.

2) Vest derfor: Søndre og Nørre Sø ved Lunnsøgaard, den første 16 Tdr. Ld. med lave Bredder, sandet og stenet Bund, godt Vand og temmelig Dybde. Den sidste, Nørre Sø, 8 Tdr. Ld., tørret og muddret Bund, rør- og sivbegroet, ubetydeligt Fiskerie, vil ogsaa snart aldeles forsvinde af Søernes Tal, da den aarlig mere og mere tilgroer.

3) Syb derfor Marssee S. R. D. VII, 27. Mædeges
 o: Mates eller med Hensyn paa det første Navn Mars'se
 See. Begge Ravne findes i Middelalderen og ser
 S. D. H. 14, 99. 25. 11. 562. W. Simonsen Uds.
 over N. H. 1, 90. i Jordløse Sogn, muddret og stenet
 Bund, temmelig dyb, godt Fiskerie, stedse vandholdig; Uds-
 løb i Hallebynaaen, c. 69 Tdr. Ld.

4) Broekjød eller som den og forhen, da den havde
 Vand, kaldtes: Kaemose See, Holmsstrup Sogn er nu,
 efterat Kaemosen er udgravet, ifkun en Fordybning i
 i denne Leie, der holder Vandet lidet længere end den
 øvrige Deel af Kaemosens Enge, ellers for det meste
 tør; rers og slobegroet, tørvet. Areal c. 48 Tdr. Land.
 Den gaaer ogsaa, naar Kaemoseaen stedse beholder sit
 nu fordybede Leie, snart ud af Søernes Tal.

Herrederet har 3 betydelige Mosebrug:

1) Et paa begge Sider af Vidskinde Weile. Det
 har en Længde af 1 $\frac{1}{2}$ Mil og en Middelbrede paa begge
 Sider af Aaen af 700 Alen, begynder fra Søerne ved
 Munsoegaard, gaaer ligesom Aaen flangebugtet og ender
 sig først ved Aaens Udløb i Weilen. Det er dog for største
 Dele befriet fra Vandstaden og vilde blive det aldeles,
 naar dette ikke var afhængigt af Vidskinde Weile, der med
 W. og N. V. Storme meget fyldes med Havvand fra
 Saltbek Wiig. Derimod er intet andet Naad end en
 Dæmning for Weilen, hvilket vilde have en Deel Banstes-
 ligheder og ikke faa Befæstninger til Følge, uden noget
 særdeles vigtigt eller nødvendigt Diemed derved blev opnaaet.

2) Det andet betydelige Mosebrug i Herrederet, er
 det paa venstre Side af Hallebynaaen, der her stikker Skips-
 pings Herred fra Løve Herred. Det er nu vel ikke mere

hvad det var i ældre Tider, da den hele vidtloftige Strækning mellem Orsee Mølle og Lids-See stod især en Feraaret i et Hav, da det egentlige Aløb er baade for dybet og udvidet. Men det har derfor endnu ikke tabt sin sumpede Natur, og det maa frelse holdes et vaagent Væd med, thi den mindste Standning af Vandet sætter strax en større eller mindre Flade deraf under Vand. Mosedraget indslutter den ovenfor beskrevne Mør See eller Møde See. Den største Deel af Mosedraget har siden været begroet med Elløss nu sees kun sporlige deraf. Det hele Mosedrag paa denne Side Naen c. 570 Tdr. Qd.

3) Mosedraget fra Broemølle langs den nordlige Side af Naemoseaaen. Det er en Deel af den nu udgravede Naemoseå Leie, indslutter den forhen beskrevne Broehøb eller Kajemose See. Det er nu paa Torregravene nær altid tørt, da Naens Løb er oprenset, udvidet og fordybet, og intet Vand standses ved Broemølle. Det indeholder en betydelig Deel god Torv. Dets Areal kan med et rundt Tal antages = 700 Tdr. Qd.

Uf Naer har Herredet kun Een, nemlig Bregninge Naer, der fra sin Begyndelse til sit Udløb ligger altså indensfor Herredets Grændser. Den udspringer fra Sønderseen ved Munsee, retter sit Løb nordlig indtil Bregninge, hvor den passerer under Kongeveien, vander sig derpaa mod N. V. og falder efter et Løb af c. 1½ M. ud i Vidskinde Veile, keelt igjennem med sumpede og torvede Bredder, dog ikke af nogen betydelig Udvidelse, naar dens første Udspring ved Munsee undtages. Naen

er som Scen hvoraf den udspringer ubetydelig. Men naar Veilen ved N. B. fyldes med Havvand, saa kan den svulme betydeligt op og det eneste Sted, hvor den da med Sikkerhed kan befæres, er Broen ved Bregvinge. Dog passerer den mindre Landevei fra Hjerstved til Vidskvinde over den paa en Bro der S. for.

Meget betydeligere end denne er Naemosaaen og Hallebhaaen, der omgiver Herredet i S. og stikker det saavel fra Loves som Krås-Herred. Den træder ind i Herredet S. for Brofjeld, hvor dens Lob er rettet vester i, dog med et Par Bugtninger; men imellem Kajemose og Sønderød vender den sig nordlig og gaaer under Broen (hvelvet Steenbroe) ved Broemolle, hvor dens side og sumpede Bredder omverles med høie, serede, sandede, stene og flodbegroede Bakker forbi Rangle Mølle, hvor den pludselig vender sig vestlig og gaaer under Broerne derimellem og Orsemollebroe. Her optager den Skarridsjøens Aflob, vender derpaa sit Lob ligesaa pludselig til S., faaar herfra Navnet Hallebhaaen, gaaer igjennem et Mosedrag og falder efter et Lob af 2½ Mile, efter at have passeret Hallebhybroerne, ud i Lids Sø, og træder derved ud af Herredet. Naelobets Dybde under Mosens Overflade er forskjellig fra 1 til 2 Alen, undtagen fra Broemolle, hvor der mod de høiere Naebredder er en Dybde af over 2 til 5 Alen. Naens hele Bredder er i Almindelighed 3 Alen. Faldet i hele Naemosen ubetydeligt indtil Broemolle, men derfra stærkt indtil Orsee Mølle, paa hvilket Træk Rangle, Strids og Orsee Mølle gaae ved dens Vand og paa ethvert af disse Steder giver et Par Alens Fald, foruden det Naen i sig selv haver. Bunden i Naen er torvet og muddret, sjeldent sand og

da Leer, og endnu sjeldnere, det man skulde formode, Sand; ikkun igjennem Skoven neden for Broemølle er Aebunden stenet, hele Aaen stærkt begroet med Aaefande (*Nymphaea lut. et alba*) samt adskillige Steder og med Stjærmb. Kajiir (*Butomus umbell.*) ligesaa en Deel Nor og Siv. Vandet serst og klart, men jordret indtil Broemølle, siden bedre. Naar undtages nogle Smaabække fra Kilder i Skovene, hvis Vand er jernholdigt og soovlet, findes intet usædvanligt. Aaen er ikkun seilbar for Baade, for saavidt Vandmøllerne ei lægge Hindring i Veien, dog kun i en vandrig Vinter og Foraars-tid. Lidet eller intet Fiske-rie. Hele Aaen har Hovedfald med Vesten.

Nærmest til Aaerne slutte Veilerne sig. Af dem ere der een i Herredet og en Anden, der passodes det.

1) Den første er Vidstinde Veile, paa Landveien fra Nyekjøbing til Kallundberg N. V. for Bregninge s. 1300 Fod bred paa det Sted Veien passeres derover. Den anvises ved Varder og kan passeres med alle Vinde, N. V. undtagen; thi naar denne eller paagrændsede Vinde i samme Kvadrant blæse heftigt eller holde ved i nogle Dage, opsvulmer den saaledes, at den ei uden Fare og undertiden aldeles ikke kan passeres. Men denne Passage har nu meget tabt sig, og man søger hellere Kongeveien mellem Holbek og Kallundberg. Veilen er ickevrigt flad, lavvandet, for det meste sandet og ei opfyldt med Sten.

2) Alleshauge Veile mellem Alleshauge Bu og Den Store Brov, 1100 Alen bred mellem begge Lande, kan ikke passeres uden i Baade, da den i dagligt Vand har en Dybde, men kun paa en kort Strækning, af 10 til 12 Fod i det dybeste. Den passeres kun af det Dræg, der

græfves paa Den, der undertiden formedelst Mangel af Læ der, i svære N. V. Storme vove sig i Vandet for at svømme over til Allshauge, hvilket og undertiden lykkes. Den horer til Arstøherrer.

3) Svinninge Veile mellem Veileby, Herve Eogn og Svinninge By i Ludsherred, omtrent 600 Alen i Bredstedet, opsvulmede i N. V. Storme og blev derved baade farlig og undertiden upadseerlig. Dertil kom endnu at Bunden var Leer, og deri dybe Huller, som vel blev fyldte med Steen men som derved bleve end værre, saa at de tilsidst maatte afvises ved Varde. Det var Hoveds og næsten den eneste Passage for Oddsherreds Vognfærse, og lagde ved Vinters- og Foraars-tider samme megen Hindring i Veien. Nu ere alle disse Hindringer hævede ved Anlægget af en Chaussé derover. Dæmningens Længde ialt = 2532 Fod, deraf = 1332 over Bredstedet; Høiden deraf 10 Fod fra Bunden; Fundamentets Brede i Grunden = 88 Fod, Veien ovenpaa = 28 Fod bred. De øvrige 1200 Fod ligge paa Svinninge Enge, som ikkun ved Høivande overskylles og Dæmningen aftager i Høide alt som den stiger op ad Engene fra 10 til 3 Fod og Bredden i Bunden i Forhold dertil fra 88 til 36 Fod, ovenpaa er den 12 Alen bred ligesom de øvrige Landeveie. Skraaningen (Doseringen) langtsomt afsænket og for at beskytte Dæmningens Fod for Bolgeslagene er samme belagt med store Steen i Tang. Midt paa Dæmningen en Broe af raae Kampstene i 8 Eluser, hvoraf de 4 midterste af 3 Alens Brede de andre 4 ved Enderne af 2 Alens, dækkede med udflakte Væststeen af Kamp og 22 hugne Afvisere ovenpaa. Paa begge Sider af Broen ere Ege- og Tisbrækkere anbragte, 7 paa hver

Side. Paa Dæmningen en Allee af kanadiske Popler. Ved Høisande med N. V. Storme kan Vandet stige til 6 Fod over sin Middelhøide, med vedholdende O. og E. Vinde kan Veilen adskillige Steder blive tør.

Vi ville ende Herredets Hydrographie med at faste et Blik paa de Fjorde og Vig, der paastode samme i O. og V. Vi begynde ved Starholm N. fra Eyb ned til Herredsgænsen. Strax derved have vi Nerele-Bugten o: Nerele-Bugten. Den begynder ved Ordrups Næs i Odsherred og rækker indtil Alleshauge Odde, en Strækning af 2 Mile. Den deler sig i den østlige mellem Nerele og det faste Land og den vestlige imellem Nerele og Alleshauge. Kysterne derved ere alle flade, lave og sandede, for en Deel Lyngbegreede, hvor man endog tydelig ser Sand- og Steenrevlerne, der forhen have lagt paa Havets Bund, naar Næsset ved Havnsøe derfra untkaged, hvor Landet heiner sig og affalder med Klinter ud imod Nerele, hvoraf denne De er en Fortsættelse. Mellem Dens Sydende og Fastlandet er i Dybet omtrent 2 — 3 M. Vand, men ellers overalt i Bugten tilstrækkelig Dybde, endog ser temmelig store Skibe og selv Orlogsmænd kunne finde Vand nok endog flere Steder. Mellem Haunsøe og Etob, en der fra Egnen udstydende N-m ligger Trensveilen med lavt Vand og Steen. I Mundingen deraf en lille Holm, Øyholm. Den vestlige Deel udgjør Bugten mellem Alleshauge og fornævnte Etob, med en Dybde af 3 til 4 Farn Vand og reent Seiløb, dog er Landbalingen i hele Bugten paa en ubestemt Strækning fra Landet af langsom og utfrakt.

Fra Alleshaug og saa videre Vester i indtil Mulen ved Saltbæk, Naflev Sogn, findes den saakaldte Saltbæk Vig eller Fjord c. 0,5980 □ Mile, rækker fra sin Munding indtil Vidstinde Veile 1½ Mil med forskjellig Brede fra $\frac{1}{4}$ til $\frac{3}{4}$ Mil, har en Dybde af 1 — 4 Favne, 2 Indsejlinger, østlig mellem Alleshaug og store Breen og en anden mellem Mulen og lille Brey. — Den dækkes fuldkomment for al Seegang af disse Emaacer i Mundingen, og udgjor en naturlig og stor Havn for Midelskibe, saaledes som flere Kjøbstæder i Siciliand maatte ønske sig at have. Kysterne derved ere lave, flade, afslænde, stenede og nogle Steder lyngbegroede; herved laae den i vore Kjøbstads-Historie ei ubekjendte, Korshavn. Skibe over 9 Fods dybtgaaende, kunne ei påsere Lobene uden i Hoiivante.

Østlig stoder Herredet paa en Kyststrækning af c. 1½ Mil til Lammefjorden og Evinninge Veile, der er en Indvig deraf. Begge Dele have ingen synderlig Dybde c. 1 — 2 Favne med langt fra Landet udgaaende Grunde. Seillobet for Nerviøjs Jagter, de eneste Skibe, der besøge denne Fjord, gaaer mellem dette Land og S. for Lammeholmene. Endstjondt Kysterne paa denne Strækning ere temmelig høie og have saa temmelig Reioening, er dog Afvænkningen fra Strandbredden langsom og ringe.

Vallestrogens Beskrivelse (Orographie) er i et Land som Danmark vanskeligt, og man er, endog efter gjentagne Beskuelser usik om, om det Sigte man har taget er det rette eller ei. I et bjergfuldt Land fremvise Stroegene sig saa tydelige, at man ikke let kan seile, men i et

lavt, i det hele fladt eller volgeformigt Land, vise Strogene sig yderst utydelige, hæve sig kun lidet over Sletten, blive pludselig borte og komme noget derfra igjen vel tilsyne, men ofte i en ganske anden Retning end den man forfulgte dem i, da Diet slap dem sidst. Dertil kommer og, at deres afrundede, sammenhobede Form, betragtet fra een Side, synes at stryge hen imod een Windretning, men flytter man sig til en anden Standpunkt, synes de at stryge hen imod et ganske andet Hjørne. Uvis bliver man desaaarsag mange Gange i sine Slutninger og man feiler maaskee ofte der, hvor man troede sig sikkest. Man kan benævne den uregelmæssig volgeformig.

Fra den Samling af Bakker, der have concentreret sig ved og omkring Rosenmarkebjerg, Qvandløse Sogn, Mjærlose Herred, gaaer en for det meste uafbrudt Bakkeryg vestlig over Kongsdal, Skansstrup, Holmsstrup, Saltofte, hvor den deler sig i det S. og N. Strog. Hiint gaaer over Kielesklinte, Norby, Nacby og afdaler langt som ud ad Næns Lunge, hvor det med lave og langt ud i Seen fortsatte Grunde affænter sig under Beltets Bænde. Det nordlige gaaer over Værsløv, Lemmerup, Nælev og Næsnes, hvor det ved Bavneshjergets Klinte pludselig affyrter sig i Beltet med høie Landreislninger og mange Steen, efterladende sig i Beltet en i V. N. V. rettet formedelst sine dybe Lodskud paa begge Sider meget farlig Grund. Denne Hovedarm flyder fra sig flere nordlig hen, saaledes en over Nsminderup, Fruesfloven, Dragerup, Kirsebærholmen; en anden over Vennebo, Kundby til Lammefjorden; en tredie over Stokkebjerg, Faverbo, Fellebløv, hvor den ligesom halvmaaneformig sender

fit østlige Horn over Skippinge, Ballekilde og Horve, hvor den vel afdalet men synes dog at staae i Forbindelse med den Odsherredste Hoiegn over Lammeholmene; og sit sydlige over Alkestrup, Haansø, Rexel og Seieroe. Bakkerne ere for det meste Sand, Gruus, Steen, store og smaae, de fleste glatte, afrundede, slidte, som om de i lang Tid kunde være bearbejdede af en Notation i Havet; derunder almindelig Leer, med enkelte Mergellameller; nordlig i Halvmaanen udbredte regenereret Kalk- og Mergellag under Sandlagene.

I oekonomisk Henseender lægge disse Bakker ingen Hindring i Veien for Agerdyrkningen. Deres Hoide er ikke af nogen Betydning og deres Ufdalen ikke saa stærkt, at de jo paa ethvert Sted kunne ploies og saaes, endskjondt det paa enkelte Steder maaskee kunde være forbundet med nogle Vanskeligheder. De lavere Egne her i Herredet lægge langt flere Hindringer i Veien; thi nogle af Eletterne ere aldeles ufrugtbare. Den N. og N. O. Deel af Herredet, nemlig i Horve, Ballekilde, Følleslev og Sørslev Sogne er for det meste leret, saaledes og de sydlige og S. V. Dele af Vidstinde, Jordløse og Børslev Sogne. Grunden i Herredet er overalt Leer, der er oversat først af Mergel eller regenereret Kalk, og derpaa af mægtige Sandlagere, der snart have opbobet sig i enkelte Bakker eller samlet sig i Hoi egne, snart udbredt og derpaa afstykket sig over vidtloftige flade Strækninger. Sandet ere Egnene om Havnsee, ned om Alleshauge Bugten, den største Deel af Breiðninge og Bjærgsted Sogne, den nordlige Deel af Vidstinde og hele Kunsøe, som og de østlige og nordlige Dele af Børslev Sogn. En aldeles ufrugtbar Strækning begynder W.

ter Dyrehjerg og strækker sig ud over Kalred og videre fort til Stranden. Nordligere ligger den for sin Ufrugtbarhed bekendte Vestertung, der er af samme Bestaffenhed, som de Oddherredste Lyngsletter, og maaskee endnu flattere, Fra Kunsøegaard og N. til V. i gaar en vidtloftig, flad, gruset og stenet Slette paa begge Sider af Aaen over Svebollegavn, Stenrand, Gammelrand, Vogtved, Kalred og saa fort indtil Havet og det synes, som hele denne Strækning har været Harbund og tillige Leie for en ei ubetydelig Aae, alt som Havet efterhaanden trak sig tilbage. Mærkelig er den Mængde Steen ved Kunsøegaard, Svebollegavn, Stenrand og videre fort paa denne Strækning, ligesom og den Mængde af endnu meget større og aldeles uhandelige Steen mellem Svebolle og Orsøe Mølle og N. og S. efter, thi de tillade aldeles ingen Nydning, men synes af Naturen at være bestemt til det de tildeels forhen have været bevorede med — til Skov.

Den sydlige Deel af Herredet har en Deel Skov, meest omkring Skarritsøe og ved Holmstrup, Bjergsted og Kunsøe Sogne. Ogsaa Noget i Vårsted og Jordløse Sogne. Det hele = 2110 Tdr. Land. I Jordløse Sogn liggende ad Hallebyaaen har forhen været megen Skov, dog storst Deelen Ule. Til Birkenbegaard er en lille Egeskov ud imod Stranden med et Areal af 110 Tdr. Ld., men den lider en Deel af de stærke Vinde fra N. V., hvorfra den slet intet Lø harer. Den hele nordlige Deel af Herredet er aldeles skovløs, men at der, naar Sandfløtterne ud mod Havet undtages, ferdum har været

en Deel Skov er sjynligt i de mange Egetræer, der findes i Moserne og i de mange Purrer af Eg og Hæksel som man finder allevegne, hvor ei Ploven endnu har naaet hen. Af Skovene tilhøre 770 Edr. Ud. Adlersborg, der saantligen ligge i Holmstrup Sogn. Det betydeligste Skovareal ligger egentlig til Astrupgaard = 1150 Edr. Ud.; det findes ved Stokkebjerg, Snuderup og Bjergsted. Skov har der og været paa Nerel, især paa den østre Side, nu er den ogsaa afreven. Vest for Dragøsmølle var endnu for 50 Aar siden en lille Egskov, der bar det ominøse Navn: Pigernes Grav, men den er nu aldeles forsvunden. Ved Stareklint har ogsaa fordom været Skov, thi den nævnes S. R. D. VII, 423 og Suhm. T. S. XI, 101. Stareklintlund, og beskrives som *Silva modica quercina* med det Tilæg som er uhort paa de Dage, da alt var begroet med Skov og man ingen Mangel leed derpaa 1204 et *creditur siges* der *valere magnam pecuniam*. Desuden var der en maadelig Poppelkov (*modicum Populetum*). Skoven paa Nerel var da saa stor, at 40 Sviin kunde deri feedes af Olden. Skovbestanden er her i Herredet, som sædvanlig, Lovtræer: Eg, Bøg, Elle, Hæksel, Aft, Torn; Plantninger af Naaltræer i det Store ere mig ikke bekjendte. Mange Skaldede forhen med Skov bevorne Bakker ved Staridsseen ere maaflce tsaacde med Lovtræer, men det meste der var at see, vare hen ad Jorden krybende Enebærbuske. Eggen er overalt meget snuk og meget afværende. Adlersborg Skove ere nok de bedste, thi de fredes meget og deri hugges Intet. Ved Skippinge Bye har det oekonomiske Selskab i Heltet Amt en betydelig og meget vigtig Plantage af Brug- og Skovtræer, der ikke allene

i denne Egn men og i videre Strækning er til megen Nytte. See mere derom ved Skippinge i Vallekilde Sogn, og om Skovene hver paa sit Sted.

I Henseende til Veirliget og de dermed i Forbindelse staaende Phænomener ville man behage at see hvad der er anmærket ved OdsHerred, der kan ansees gjældende for hele det nordlige Sjælland. Herredet hører til Holbøks Amts nordre Districtsprovsti, der for Tiden boer i Følleslev. Retsvæsenet bestyres af en Herredsfoged og Skriver i Urtss og Skippingsherred. Brandvæsenet dirigeres af en Branddirecteur, der boer i Callundborg. Sex Pastorater besørge i Forbindelse med Skolelærerne Undersvødningsvæsenet.

Herredet har følgende Kirkesogne:

- 1) Vallekilde. 2) Hørve. 3) Følleslev. 4) Særølev. 5) Bregninge. 6) Bjergsted. 7) Vedskinde. 8) Kunsøe. 9) Værølev. 10) Jordløse. 11) Holmstrup. 12) Seierøe,

der udgjøre 6½ Pastorat, og hvoraf Holmstrup Sogn har sit Hovedsogn i Lyderup i Tudeherred.

Følleslev Pastorat.

Dertil høre Følleslev og Særølev Sogne.

Følleslev Sogn.

I gl. Dipl. Fyølenzlef og Fiølenzlof S. R. D. VII, 123. Fillezlef 1206 S. D. G. 9, 101. Filtistof S. R. D.

VII, 423. Fyællesteff 1380. S. D. S. 14, 93. Fæstestef S. R. D. VII, 26. Fæstestef ibd. 35. og Fæstestef 29. I Danmark intet Føllestef uden dette; i Skaane Eet i Gylle Sogn, der og skrives Fjellenslef. Navne af s. Lyd ere Fjellerup, Fjellsted, Fjellebro o. fl. Oprindelsen af Navnet mig endnu ubekjendt.

Sognet stoder i N. til Nerelbugten, mod V. og S. til Bregninge Sogn, mod D. til Særdlev og Vallekilde. Kirken $3\frac{1}{2}$ Mile fra Holbek i V., $1\frac{1}{2}$ Mil N. for Kalslundborg Landevei, 3 M. fra s. Kjøbstæd. Overfladen i den S. og D. Deel af Sognet høi, bakket, noget snevre Dale, runde, toppede, hatteformige Høve (Høie). Mod N. og N. V. jævner affænket ned imod Stranden og vester paa ned imod Nerelbugten. Jordbunden D. og S. leret, mærgelblandet, stenet. Underlag af Mærgel, med Vestkysten lav, flad, sandet, lyngbegroet, stovlos. Iblant de mange Banker i Sognet ere følgende de mærkeligste: Gunds hoi o: Gunds hoi S. V. for Præstegaarden, hvorom Sognet: at en Prinds der skal være begravet som var omkommet mellem Seieroe og Nereloe; Tostensbjerg S. D. for Kirken, derfra er viid Udsgt til Bankerne ved Skomagerkroen i D. og S. D. ind i Odsherred i N. og D.; Vællebjerg tæt ved Faverbo Kro S. D. for Føllestef; Skinkelsbjerg S. V. for Føllestef, høieste Banke i Sognet; Vøgebjerg V. for Føllestef, den mindste af disse Banker; Overhøi ved Haunsø Strand; Portesbjerg paa Alkestrup Hovmark med Kammerjunker Batters og Datters Begravelse.

Det totale Areal = 0,2778 □ Mile = 2786 Tdr. Ud. med upriv. Hartkorn 411 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. = Alb., priv. 24 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. = Alb. med et

Folketal af 700 Mennesker, med 1 Sogneskirke, 1 Præstegaard, 2 Skoler, 2 Hovedgaarde, 31 Bondergaarde, 33 Huse med Jord, 24 Huse uden Jord, en hollandsk Veirsmolle. De jordløse Huse have et lidet Bønge ved Huset. Vesterlyngen, en vidt udstrakt luggedeget Flade af 588 Edr. Pd. tjener til Græsning for Følleslev, Ekebierg, Alleshauge og Haunsø; bestaaer af udvasket Strandsand, Graud, og Steenrevler, samt en Deel Flyvesand — alt forðum Harbund. De jernodne Haandværkere have af Sommermand, Smedere, Hjulmænd, kun 1 Skomagler, men 4 Smede, 5 Skrædere og 10 Bøvere. Denne sidste Industriegreen er meget i Gang i disse Egne, og omskring Skarrisøe, hvorfra den har ndbredt sig heril. Der fødes aartlig omtrent 16 — 18 ægte, dødfødes 1, vægte 1 — 2, ægteviis 7 — 8 Par, deer 10 — 12. Dvægsfranden kan antages = 252 Heste, 644 Dvæghoveder, 1304 Faar, 255 Sviin. Lødsæierne ere Egesmarke, Alkestrup, Aggersvold og Universitetet. Gaardene have 7 — 10 Edr. Hartkorn, 55 — 70 Edr. Land. Husene forskjelligt fra 3 — 10 Edr. Pd.

Til Sognet høre:

1) Følleslev Bys med Sogneskirken med Laarn og 2 Klokker, den største fra 1615, den mindste fra 1806. Ved Ornamentterne intet udmærket, uden at paa Prædikestolen staaer de tre Trekarikler. Et udplidt Epitaph: over en Præst paa Stedet, der heed J. H. Aufonins, fød 1646, død 1682 med Kone og 6 Børn og derunder hans Liigsteen. Paa Korsets heire Side har han opstillet sig selv i fuld Ornat med sine 3 Sønner og paa den anden Side hans Kone med 3 Døtre, en meget underlig men vist meget velmeent Ide: Herkabsfred,

Pulpitur fra 1625. Paa Døbefadet sædvanlig Indskrift: Ave Mater I C. virgo casta ave 5 Gange gjentaget. I Kirken ellers intet mærkeligt; ei heller udenfor. Ringsmuur omkring Kirkegaarden.

Præstegaarden, tildeels nye opbygget, deels med betydelige Reparationer ifandsat af nærværende Sognepræst Hr. Provst Fischer. Derved Lust-, Frugt- og Kjølkens have, samt et Vænge med 2 Hesteparke; priv. Hartsborn = 9 — 2 — 3 — s —, Areal 45 Tdr. Land, Saraa. 75, nogen Torvestiær. Præstetienden 425 Tdr. Dug' Bankrenten 144 Rbd. 1 Mk. 2 f. Selsv.

Skole med de befalede Indretninger og Apparater. Jord = 6 Tdr. Rd., Skoleborn = 116.

Debsforuden 21 Bøndergaarde, 19 Huse med Jord, 18 uden samme, 2 Boesteder.

2) Haunsee S. R. D. VII, 25. 29. Havensø lige Navn og lige Beliggenhed et Havnsø i Falster, Gundslev Sogn, begge Steder i Oldtiden Der, nedstamme ei af Havn (Portus), Stammenavnet ubekjendt; N. N. i Sognet en halv Wiil fra Kirken med 6 Bøndergaarde, 6 Huse med Jord, 6 dito uden Jord. Jorderne lette og sandige.

Skole, ny oprettet efter approberet Pl. af 24de Juni 1815 med god Dugning, Have og Skolelod, de befalede Indretninger og Apparater c. 60 Skoleborn.

Havnsø holl. Weirmelle før nogle Aar siden ny og smuk opbygget, med Baaningshuus for en Familie uden for Bønderstanden, ligger strax ved Stranden. Forhen havde derved noget Biskerit, som i Kapr. Kasstrup's Tid endog blev drevet med Bundgarn, og hver da sangedes

Sild, Stor, Hornfisk og stundom Lar. Nu drive nogle fattige Huusfolk Niesfiskeriet i Forsommeren, der dog indbringer dem noget lidet.

3) Tiornemark paa Egemarks Hovmark; 5 Huse med Jord. Aagaardshuset og Kongehuset med Jord. Det sidste minder maaske om et her forhenværende Kongl. Jagthuus.

Sognet har 2 betydelige Hovedgaarde.

1. Egemark, S. R. D. VII, 25. 29. Eggemark, Eghemark, dog ei som Hovedgaard da, men som By (villa), er maaskee Marken med Egen, men nok rettere Egbes, Ekiemark. Tillægsordet Mark maa i gamle Dage have været meget hyppigt anvendt ved Stedsnavne, thi i Jylland havde da en stor Deel Steder Tilnavnet: Mark, som nu have tabt det. See Liber Arhus. S. R. D. VI, 377 ff. maaskee analog dermed Danes-mark. Hovedgaarden ligesom dens Bredre, rejst paa den 1700 nedbrudte Bondebyes Ruin; ligger 3 Mil W. for Holbek, $2\frac{1}{2}$ Ost for Kallundborg, $11\frac{1}{4}$ W. for Kjøbenhavn med upriv. Ager og Engs, Hartkorn = 88 — 7 — 3 — $\frac{1}{2}$ — priv. = 15 — s — 3 — s — Areal = 700 Tdr. Land. Jorden jævn, leret, mærgelblandet, Underslaget Mærgel med et betydeligt Mulddække. Bygningerne nye og gode, deels Grundmuur, deels Bindingsværk, men ingen egentlig Hovedbygning. Kjerne og Malesværk ved Meieriet. Have paa 7 Tdr. Land, med 100 gode Frugttræer. 12 Marker, overskaaren Drift. Udsæd = 50 Tdr. Hvede, 50 Tdr. Rug, 100 Tdr. Byg, 50 Tdr. Erter, 100 Lpd. Kloverstro; 12 Heste, 180 Dvæghønsder. Følleslev Kirkeiende med tiendeydende Hartkorn = 411 — 4 — 2 — s —. Sørslev Kirkeiende med

tiendeydende Hartkorn = 323 — 2 — s — s. Bøndergods i Følledlev, Faverbo, Kumperup, Skippinge, Sørblev og Snertinge = 446 — 5 — 1 — 1 $\frac{1}{2}$ med Areal c. 4000 Tdr. Pd., 50 Bøndergaarde fra 7—10 Tdr. Hartkorn med et Areal af 40—100 Tdr. Pd., 26 Boelsteder med Hartkorn fra 2 Skjæpper til 2 Tdr. 5 Skjæpper og et Areal fra 2 til 20 Tdr. Pd., 63 Huse med Jord fra 3—9 Tdr., 49 dito (temmelig mange) uden Jord. Gods sets Jordbund bakket, Underlaget Leer, Bygningerne gode, Ege-Under og Fyrre-Overtømmer; Eier, den Kong. Kasse. Jus patr et prop. (voc.) til Følledlev og Sørblev; god Leilighed til Strandfiskerie, fornøden Torvestjær og dette af god Bonitet.

2. Alkestrup S. R. D. VII, 41. Algestorp s: Alkils-thorp eller Algersthorp, begge Navne i Oldtiden beskjendte, findes hos Saxo og i E. D. H. 1, 372. ff. Samme Oprindelse som foregaaende; af en Bye blev en Hovedgaard. Byen var maastee øde eller og man ansiste Bonden derpaa anden Leilighed og nu reisfe sig paa Thorpens Grund en Herregaard. Denne Hovedgaard blev dog først oprettet 1735, ligger $11\frac{1}{2}$ M. fra Kjøbenhavn, $2\frac{1}{2}$ fra Kallundborg, $3\frac{1}{2}$ fra Holbek, upriv. Hartkorn = 60 — 3 — s — 2, Areal 360 Tdr. Land. Bygningen 1 Etage Bindingsværk, deels Tegl, deels Straaetag; Have paa 7 Tdr. Pd. med 200 Frugttræer anlagt i engelsk Smag. Paa Gaarden Lærkestaske og Maleværk; 11 Marker; Udsæd = 30 Tdr. Hvede, 30 Tdr. Rug, 60 Tdr. Byg, 20 Tdr. Erter, 60 Lpd. Kvevfrøe, 8 Heste, 8 Køer, 600 Faar af Spansk Race — efter Thaarup 1500 — den giver et aarlig Salg af 2000 R Rind og 3 à 400 Lam. Til Gaarden hører

Bregninge Kirkefiende med tiendeydende Hartkorn = 643
 — 3 — 1 — s — Bøndergods — 243 — 2 — s —
 — 2 $\frac{3}{4}$. Areal = 2500 Tdr. Ld., 29 Bøndergaarde
 med Hartkorn fra 6 — 7 — s — s til 8 — 3 — 3
 — s og et Areal fra 41 til 80 Tdr. Ld. Skjæferigaar-
 den Gammelrand med Hartkorn = 15 — 4 — s — s
 og et Areal af 350 Tdr. Ld., 4 Boelstæder i Kaldrø
 Bye à 1 — 4 — s — s — Areal = 14 Td. Ld.,
 saa og en Gaards Jord sammesteds med Hartkorn 6 —
 s — 1 — 1 $\frac{1}{2}$ med et Areal af 44 Tdr. Ld., 47 Huse
 med Jord fra 3—7 Tdr. og 24 Huse uden Jord.
 Overfladen paa Godset bakket med et Underlag af Leer
 og Mergel. Bygningerne paa Godset som paa Egemarks
 Gods. Videre: Keierstrup (Keistrup) Skov ved Skarrits-
 søen i Holmstrups Sogn = 80 Tdr. Ld., med 2 $\frac{1}{2}$ Td.
 Skovfjeld, hvorudi de sædvanlige Skovtræer og Skoven
 vel sluttet og fredet. Vesterlyngen af Hartkorn = 1 —
 6 — s — s Areal 588 Tdr. Ld. hvoraf $\frac{1}{3}$ Flyvesand,
 $\frac{1}{3}$ Kalkenge, $\frac{1}{3}$ skarp Sandjord med Smaalung. Torve-
 tjær til Gaarden mangler, men den fornødne Torv faaet
 fra Gammelrand. Samme Eier som Egemark. Sæd-
 vanlig Jagt og Fiskeri. Jus patr. et voc. (prop.)
 til Bregninge. Bøndergodset er beliggende i Esteborg,
 Rumperup, Hagendrup, Kaldrø, hvortil og henhører
 Skjæferigaarden Gammelrand med 10 paa dens Jorder
 opførte Huse og 2 Huse i Bregninge Bye.

Begge disse Godser have i en 60 Aar været i den
 Barnerste Families Eie og den sidste Eier Kammerjunker
 Leop. Theod. Barner døde 1809. Han tilligemed 1
 Datter ere begravede i en Hoi paa Alkestrup Hovedgaardens
 Mark, hvorefter en simpel Mindessteen, som viser hvem

derunder hvile. 1809 bleve begge Godser kjøbte af afdøde Grosserer Schartau, hvorefter de 1823 bleve kjøbt af den Kong. Kasse. 1785 bleve begge Hovedgaardene og Bøndergodset tilkjøbte for 57,000 Rbd., imod at Kjøberen renoncerede paa al Arv efter sine Forældre. Senere blev tilkjøbt noget Bøndergods for omtrent 16,000 Rbd., saa at Godset og Hovedgaardene kom afdøde Kammerjunker Bärner paa c. 73,000 Rbd. Udstiftning 1795—1802, udmærket god, da mere end $\frac{2}{3}$ af Gaarde og Huse bleve udstiftede. Høveri havet. Skatter og Rigsbankrenter aarlig af Hovedgaardene og Godset c. 7300 Rbd.; detsforuden til Fattigs- og Skolevesenet 71 Rbd. Solr, 8 $\frac{1}{2}$ Rd. Rug, 12 $\frac{1}{2}$ Rd. Byg og 20 Læs Tørv. Hovedgaardens Jorder ere tiendepligtige.

Til Sognet horer endnu Den Nereel, i daglig Tale Nerelee, i gl. Dipl. Rixlæ 1203 S. R. D. VI, 404. Curia Nixill c. silva ibid. 379. Nyræl 1297. Rixlæ S. R. D. VI, 378. o: Rigets-hyll contr. Rigshil og deraf Nirel. Den $\frac{1}{2}$ M. fra det faste Land ved Haunssø $\frac{1}{2}$ M. i Længden og paa sit Bredeste = 2000 Alen: = Indhold 0,0338 M. Overfladen hei, bakket, leret, med nogle Levninger af Skov paa Østersiden under Bønderne mest af Elmtræer, med 4 Bøndergaarde, hvoraf 2 Selveiere og 2 Fæstere og 1 Huus, det Hele med upr. Hartkorn 25—5—3—1 og et Areal af 339 Rd. Rd. Beboerne nære sig nu af Agerbruget allene, forhen nogen Sælhundefangst, der aarlig gav en $\frac{1}{2}$ Snes Rd. Fran. 1805 blev Den solgt fra Arnacke i Evinninge Sogn for 6500 Rbd. = 19 Rbd. $\frac{1}{16}$ s. pr. Rd. Rd. Mellem Haunssø Nølle og Nereel kan vades et godt Stykke ud mod Den, men paa 1000 Alen omtrent er et Dyb af et Par Favne

Band, hvorover Creaturene sømmie og Baade maa bruges. Hver af Gaardbeboerne have en liden og en stor Baad. Paa Den er en fljon Dal, Troldbalden kaldet, der i ældre Tider har været en Hauge med mange Frugts træer, nu næsten ingen. Fiskeriet er nu for det meste tilfidefat; man lægger sig mere efter Ugerbruget. Om Marsvins-Fangsten paa Nerel og ved Bramsnæs see Handelskt. 1804, No. 42. J S. R. D. VI, 423. Iria ves der: Nixel insula dimidia orient. Episcopi Aarhus., dimidiæ occid. Episcopi Roskild; in medietate Episcopi Aarh. seminari potuit marca annonæ, collegi XIV plaustrata foeni, impingvari XL sues, solebat ibi esse villicus (fra ham muligt den ovennævnte Haugelevning) et II Garsethi.

Legater har Sognet ingen af.

Fattigvæsenet har aarlig c. 35—40 Fattige, der koste omtrent 15—20 Tdr. Rug, 35—40 Tdr. Byg og 2—300 Rdd. i Penge.

Mærkeligheder, endeel Levninger af Hedenolds Begravelseshoie saavel paa den flette Mark som paa Bønskerne. I Følleslev har 1575 været Follisloffgardt, der da beboedes af en Hermindt Raffuel, der formedelsk et Krondyr, han da havde stude, havde ikke faae Ubehageligheder. Han vilde da ei have havt de Halve om han havde stude et Par Bønder. See D. Magaz. 4, 348.

Sognet er Middelpunktet for et theologisk og et Moerstaabs-Læseklub for Holbøks Amts nordre Provsti, der har den gode Indretning, at Bøgerne ei sælges men opbevares til et Bibliothek for Districtet og udstrækker sig

til en betydelig og velvalgt Lecture endog uden for Provstiet, thi jeg traf paa Bognapper derfra langt nede i Årtshæred.

Særlev Sogn.

Ånner til Følleslev Sogn.

Se gl. Dipl. Særlev. S. R. D. VII, 35. ibid. VI, 135. Særsløff ved Åar 1175. 1197 Særsløve Thork. 1, 71. dog kan dette sidste muligt være Særsløve ved Kjøbenhavn, der forlængst er indtaget under Byen; men da Navnene ere aldeles identiske, saa vil jeg anføre hoorsledes dette skrives nemlig: Særsløf 1193. 1180. Thork. 1, 58. 65. S. D. II. 9. 295; Særsløf S. R. D. VII, 101; Særsløf 1200. Særsløf 1350 S. D. H. 13, 237. — Hjortvare Kone S. D. H. 1, 171. hed Særleidur, deraf maatte Særleidursløf, Særsløf, Særsløf. — I blandt Indskrifterne i Sors Kirke paa den søndre Side nævnes en Ebbo Sors filius Esbernii. Marm. Dan. 1, 152. Maatte da og Sørsløf, Særsløf. — Enhver kan nu vælge, efterform rigtigst maatte synes.

Sognet begrænses i N. af Hjemmet og Evinginge Weile, i N. af Wallekilde, i W. af Følleslev og Bregninge, i S. af Bjergsted. Overfladen noget jævnere end i Følleslev, dog høi opstigende N. og N. fra, leret, mergelblandet, stenet, langsomt afdalende ned mod de lave Enge ved Weilen, i Midten banket og sandet, stovløst. Kallundborg Hoved-Landvei passerer gennem Sognet

østlig og vestlig, fra Kirken 3 Mil til enhver af de nærmeste Kjøbstæder Holbek og Kallundborg. Mærkelige Høider og Bakker ere: Lindbjerg paa Fauerso Mark med en stor Steensætning og Kampesteens Ring derom. Lødbjerg S. for Fauerso Byemark; Skieldebjerg S. O. for Lødbjerg; Lykkebjerg midt paa Fauerso Byes Mark; Afskold S. for Fauerso Mark; Brøndbjerg paa Fauerso Kroes Mark, foruden endnu nogle flere men mindre mærkelige. Hvad rimelig Gissning kan der være om at saa mange Banker allevegne have egne Navne? Der maa dog engang have været en udmærket Marsag dertil og da hvilken? Jeg har desaar sag anført dem navnlig hvor jeg vidste dem.

Tot. Nr. = 0,2243 □ Nr. = 2250 Ldr. Ld. med upriv. Ager og Eng Hartkorn 323 — 2 — = 2, Folketal = 700 Mennesker; 1 Kirke, 1 Skole, 30 Bøndergaardte, 49 Huse med Jord, 23 Huse uden Jord, 15 Boelsteder, 27 Indsidder, fødes aarlig ægte: 18—20, uægte 1, ægteviis 4 à 5 Par, døer 10—12. Drægtallet kan antages = 255 Heste, 450 Qvæghoveder, 500 Faar, 220 Sviin. Beboerne alle Fæstere. Hartkorn og Jordtillæg omtrent som foranførte Sogn.

Dertil høre:

1) Særlev Bye strax N. f. Landeveien af sædvanlig Bygning, med Laarn, 2 Klokker, den ene fra 1431 med ulæst Munkeskript, men omstøbt 1798; den anden fra 1616. Altertavle fra 1627, i øvrigt de sædvanlige Ornamenter uden noget mærkeligt. Døbefad med sædvanlig Indskrift og Givernes Navne Carine og Kirsten Pedersdatter 1626.

Skole med sædvanlig Bygning, Have og Jord samt 100—120 Skoleborn.

Desuden 15 Bøndergaardte, 16 Huse med Jord, 6 Huse uden Jord, 5 Boelsteder og 15 Indsiddere; 4 af disse Gaarde ere dobbelte. 1 Gaard udparcelleret i 4 bebygte Steder; 2 Gaarde nedbrudte og henlagte under Egemark, hvis Hartforns Byrder udredes af Gammelrand i Bregninge Sogn.

2) Fauerbo S. R. D. VII, 18 og 27. Faurebothue Fawrebodhæ o: Fawers, Fagheræbo; en Fagher S. R. D. V, 619. Udelst. 1,156 nævner en Und. Fower fl. St.; $\frac{1}{2}$ M. S. f. Kirken, med 8 Bøndergaardte, 11 Parcellistter, 10 Huse med Jord, og 10 uden Jord. Skole efter approberet Plan fra 24 Junii 1815, Fauerbo Kroe, ret smukt Gjæstgiversted med Have, en viid og behagelig Ildstigt. Stedet har en Gaards Jord, som hører under følgende Bye:

3) Snertinge i gl. Dipl. Svertinge 1170 S. R. D. VII, 19. 25. 29. 41. og Svertinge ibid. 25. Svertinge 1180 S. R. D. IV, 468. Svarthinge Tork. 1, 276. ved 1188. og Svarthinge Tork. 1, 75. 1199. Sverre er bekjendt Navn, en Sværting i S. D. II. 1, 262, nu heder det Snertinge overalt. Forskjellen i Skrift opkommet her som mange flere Steder deraf, at man skrev utydelig og under Sætningen ved Trykken omvænte H, hvorved det blev til et R, noget der meget ofte forekommer ved vore Stedsnavne; 6 Bøndergaardte, 8 Huse med Jord, 9 Huse uden Jord, 9 Boelsteder og 7 Indsiddere. Her i disse Sogne er rigtig nok for mange jordløse Huse, thi derfra og fra Indsiddereklassen haves de fleste Fattiglemmer, og de ere næsten alle at betragte

faaledes, thi enten ere de det alt, eller de og snart blive det. Dog maa bemærkes, at de fleste jordløse Huse have dog her enten et Vænge eller en Hauge.

Legater ingen, hos Hofm 8:237 staaer rigtig nok Sørdlev, men er en Trykfeil for Børdlev.

Fattigvæsen: see under Hovedsognet, dog bemærked: at 1530 gav Ridder Joh. Urne til St. Gjertruds Alter i Nøskilde Domkirke en Gaard i Seerdleff og 2 Gaarde i Snærtinge til en evig Usmidse til 30 fattige Mennesker. D. Magaz. 4, 293. Men hvor er dette Legat? Sandsynligt gaaet under i Reformationstiden.

Mærkeligheder. Endel Levninger af Hedenolds Begravelser og Altare findes flere Steder. I S. R. D. VII, 18. 27. nævnes en Bøe ved Navn Byølkemark, der synes at have lagt her i Nærheden, nu findes intet Spor dertil, ei heller har noget derom kunnet opspørges.

Bregninge Pastorat.

Dertil Bregninge og Bjergsted Kirkesogne.

Bregninge Sogn.

Udtales nu Breininge, men i gl. Dipl. Bregningi, Bræfninge, Bregninge, Brægninge, Bræghninghe og Bregninghe S. R. D. VII, 26. 18. 35. 43. 122 ibid. VI, 155. S. D. H. 10, 5. Der er i alle Provindses Stedsnavne af denne Lyd; nedstammer neppe fra Bregner o:

Filices qv. locus filicibus consitus, men snarere af Brakte, Braki, bekjendt Oldtids Navn hos Særo, efter Bedel Sim. alt som Udelssnavn i det 3 Sec.

Sognet begrændses i S. og N. af Bjergsted, Særdlev, Følleslev og Nerelbugten, i V. af Alleshauge Veile i S. stiller Laen og Veilen det fra Vidskinde Sogn. Overfladen østlig, høi, banket, deels leret, deels sandet, stenet afkalende fra Grændsen mod W. og N. W. indtil Bregninge, derfra W. i jevn, sandet, meget stenet og gruset, lav, steds meer og meer afladet, udgjør tilligemed en Deel af Vidskinde og Kunsøe Sogn en flad enten af Havet tilsat og forladt Strandbred eller og af et høiere Vandstade gennembrudt, udfyldt og forladt Flobleie; uvisst hvilket, thi for begge Dele kan der gives gode Grunde. Egnen har her som allevegne ved Østersøens nordlige Bredder hævet sig, og Havet har som Folge deraf trukket sig tilbage. At en vedvarende og tiltagende Uddunstning af Østersøen skulde være Skyld i dette Phænomen, som Nogle antage, lader sig ikke engang tænke. Laens Bredder ere sumpede og torvede, og med N. W. Vinde opfyldte med det fra Wigen eller Veilen indtrængte Havvand, og da er den eneste under alle Omstændigheder sikke Overfart paa Kongeveien. Landeveiene fra Nyekjøbing og Holbek til Kallundborg gennemskjære Sognet i S. V. Retning.

Sognet er af temmeligt stort Omfang og har et Areal af 0,8259 □ M. = 8285 Tdr. Ld. med et Følsetal af 1470 Mennesker, upriv. Hartkorn = 642 — 2 — 1 — 2, efter Andre 647 — 5 — 2 — 2 priv. = 4 — 3 — 1 — 2 med 1 Sogneskirke, 1 Præstegaard, 2 Skoler, 70 Bøndergaarde, 15 Boelsteder, 93

Huse med Jord, 47 uden Jord, 51 Indsiddere, ægtejedes aarlig c. 40, vægte 2 à 3, ægteviis 10 à 12 Par, boer c. 30, men 1829 døde 66. De fornødne Haandværkere have, og deriblandt alene 8 Smede, noget Fiskeri fra Alleshaage Veile. Estbjergs anseelige og vandrige Gadesfær er udgravet og Vandet færned. Naen har derimod altid fersk Vand, naar ei Veilen i N. V. Storme falter det. Dvægtallet kan antages = 480 Heste, 1145 Dvægehøveder, 1338 Faar, 397 Sviin; Hartkornet og Jordtilsætget for Gaarde og Huse er meget forskjelligt.

Hertil høre:

1) Bregninge By ved Hovedlandeveien med Kirken, der ligger tæt derved, der har Taarn. 2, forhen 3 Klokker, den ene med ulæst Munkeskrift, den anden fra 1683, om den tredie vides intet, i Kirken 5 Hvalvinger. Konstig og noget usædvanlig Altertavle fra 1654 med F. III Ciffer og deromkring samtlige Provindsers Waaben lig det da værende Rigssægl. I Midten som sædvanlig Paaskelammets Rydelse, hvorunder Jesus rækker Judas en Kniv, og Moses og Jehannes hver paa sin Side af Altertavlen; den skal have været bestemt for Capellet paa Drarholm, men blev i Krigen 1658—1660 indsat her. Kirkestolene fra 1583, meget gl. Kors og derhos Maria og Magdalene. Lysekrone fra 1696; nye og lyse men temmelig smaa Vindver; samtlige Ornamente trængte hellig til Restauration, da jeg sidst 30 Junii 1830 saae dem. Nummeligt Sacraffi, Kapel eller Udbygning ved Kirken, hvori en Mængde Ligg i meget forfaldne Kister. Men dette Kapel har det mærkelige, at det bærer Navn af Nan Kirke, hvilket lader til den Formodning og maaste den Visshed, at dette

Kapel var Sognets første Kirke, hvilket det ogsaa ser meget ligt; thi det er snevert og lavt, og synes at være af en ældre Structur end Kirken. Der er nemlig en Gaard endnu i Sognet, der hedder Gammelstrand, en dito Nystrand og en dito Steenrand. Paa den første af disse Gaarde — den nævnes alt 1370. S. R. D. III, 273. S. D. II. 13, 698. — have sandsynlig boet Adelsfolk længe for 1370. Med deres Konsens og maaske af dem er denne Kirke bygt og efter Familien, der har beboet Gaarde, der sandsynlig hed Ran, Rani, Rand har Kirken eller dette Kapel, faaet Navnet Ran Kirke, hvortil senere er foiet den nuværende i sin Bygning ret smukke, men som sædvanlig noget lave Kirke. Gammelstrands Gode nævnes endnu 1727, see Hofm. Fund. 8, 237. See meer ved Gammelstrand neden for. Omkring Kirkegaarden Ringmuur, 1830 var Kirken under en Hovedreparation og tegnede til at blive meget smuk, skal nu tilhøre H. W. Kongen, Kirkegaarden trænger her som over alt næsten til en pyntende og fredende Haand.

Præstegaard strar ved Kirken bygt i Form af et temmeligt smalt Parallelogram lav og simpel i alle Maader, med en ret smuk Have, med en høi Ulee, der præsenterer sig ret anseeligt fra Landeveien; priv. Hartforn 4 — 8 — 1 — s — men nu efter Erdrag til Landeveien 4 — 2 — 2 — s $\frac{1}{2}$. Areal 42 Edr. Ld. deelte i 7 Marker. Enkesæde tæt ved Præstegaarden 9 Sag Huus, 2 $\frac{1}{2}$ Ekp. Ld.

Skole med nogenledes Bygning med Have og Jord, de befalede Indretninger og Apparater, Skolepligtige Born
= 110.

Desuden 3 Bøndergaard, 15 Huse med Jord, 17 Huse uden Jord, 4 Indsiddere.

2) Sammelrand $\frac{1}{4}$ M. S. f. Kirken i 'gl. Dipl. S. R. D. III, 273 ved 1370 Samlæraand $\circ$: det Gamle — modsat det senere opbygte Nyrand og det for Kanswith eller Kantwed $\circ$: Kans, Kanið, Hranes Skov, eller Bolig, der opbygtes i meget gl. Tider, da, af en Kan eller Kani, og som Stedet alt bar hans Navn, beholdt Gaarden det samme Navn. Efterhaanden tabtes Slutningsstavelsen With eller Tedy her som i saamange andre Stedsnavne, og nu hed den da Kand, og til Forskiel for det nye Kan, benævntes den Sammelrand, og den af Eierne opbygte Kirke eller Kapel, der endnu er til (see ovenfor) fik Navnet Kankirke. Gaarden er nu en Faarerigaard med 15 — 4 — $\circ$ — $\circ$ Uger og Eng Hartforn med et Areal af 350 Tdr. Land og 10 Huse.

3) Olsstrup forhen en Landsb, nu en Bøndergaard Olsstrupgaard S. R. D. VII, 26. 18. Olesfjorp med 15 — 4 — $\circ$ — $\circ$ Tdr. upriv. Hartforn og et Ar. af c. 120 Tdr. Ld., samt et dertil hørende Huus. Gaarden er sandsynlig den i Kathol. Tid der værende curia principalis.

4) Hagenstrup By $\frac{1}{4}$ M. N. O. for Kirken — i S. R. D. VII, 18. 26. 27. Hafundorp, Haaundorp, og Hagundorp $\circ$: Hafouðsthorp — med 7 Bøndergaard, 5 Huse med Jord, 3 uden Jord og 3 Indsiddere.

5) Kumperup $\frac{1}{2}$ M. N. O. f. Kirken, nævnes ei i B. C. S. R. D. VII, men deraf maa man ei slutte, at den ei da var til. Kun, at den var den Tid ikke under Bispegodset; har 10 Bøndergaard, 11 Huse med Jord, 2 Boelsteder, 4 jordløse Huse og 5 Indsiddere. Navnet

betyder Kumpessthorp, en Tods Kumpæ nævnes i et Dipl. f. Suhm D. H. X, 974. I Danmark, saavidt vides ere ei flere Steder af dette Navn. Men der, hvor Edelgave nu ligger, laae før 1660 en Bondeby Kumpæ: Kumpesmenved, Kumpvæ, Kumpæ; i Skaane Koberby Sogn er et Kumpethorp og i Abseromb Sogn et Kumpæbo. Man seer altsaa at Navnet ei er givet Stedet til Forhaanelse.

6) Egebjerg S. R. D. VII, 43. Egebyværg og saa 1371 nævnes det Egebyværg: Egersbjerg. Eger bekjendt Mandnavn, ligesaa Eft. Men uagtet det da alt i flere Ecl. havde været Mandnavn, har det som flere af Oldtidens Navne oprindeligen sin ominose Betydning af Eft som Træ. Byen har nu 24 Bøndergaarde, 24 Huse med Jord, 18 Huse uden Jord og — 19 Indsiddersfamilier.

7) Alvershauge i W. J. S. R. D. VII, 536. Alvershauge: Alvershage af Alver, Alver bekjendt Mandnavn i Oldt. S. D. II. 1, 509, 512. 7, 3 fl. S. R. D. VII, 3. fl. St. Hagen styder en $\frac{3}{4}$ M. ud i Fjorden, og indeslutter Saltbek Biig eller Fjord fra den østre Side. Stedet har nu 10 Bøndergaarde, 10 Huse med Jord, 4 Huse uden Jord og 8 Indsiddere.

8) Torpe — hvis Thorp det var — har engang sikkert været angivet — men er siden forsvundet, $\frac{1}{2}$ M. N. f. Kirken med 4 Bøndergaarde, 10 Huse med Jord, 4 Boelsteder, 6 Indsiddere. Navnet paa dette Sted har muligt forhen været Alversthorp, ligesom Alvershauge eller Alvershage, det Sted hiin Alver beboede, og hvorfra han muligt drev sit den Tid meget hæderlige Erhverv Søeroveriet, thi der nævnes 1383 i E. D. H. 14, 116 et

Uvedorp med udtryffeligg Tilføiende: provinciae Arshæret, og da en saadan benævnet Bye nu ei findes i Arshæret, er det rimelig at det er dette Torp, der i Oldtiden som Aluærk-Torp er flyttet ud fra Udelbyen, Aluærkshaghæ.

9) Kalbred i S. R. D. VII, 17. 27. Kaldruthæ: Kalk, Kales — maaste og Kalfryd altsaa rigtigere Kalsred, Kalfryd, thi red, ryd, rød, rid og ry betyde et og det samme = Rodning. Byen $\frac{1}{2}$ M. W. f. Kirken med 10 Bøndergaardte, 9 Bøelstæder, 8 Huse med Jord og 5 Indsiddere.

Legater: Justitsraad Dr. Smiths Legat af 1727 til Skolen i Eskelbjerg Hofm. 8,237. Justitsraad Ehlers Legat der sigdes at være ophørt, er nu restitueret, til Beløb 121 Rbd. 20 s. r. S. Wiisbeks Legat = 1000 Rbd. S.

Fattigræsen: 1826 var der kun 24 Fattige der underholdtes med 25 Ldr. Rug, 51 Ldr. Byg og 160 Rbd. i Penge, 1830 var Antallet = 51, og kostede 33 Ldr. Rug, 57 Ldr. Byg og 201 Rbd. i Penge.

Mærkelighederne, saavidt jeg har kunnet komme til Kundskab derom, ere de alt anførte, hvert paa sit Sted.

Vjergsted Sogn.

Anmer til Bregninge Sogn.

Vjergsted i gl. Dipl. Byærskæmæth o: Byærskæmæth. Biærsk, Biærsk — Bjærisk Bopæl. Mandsnavnet Byas, Biarri, Bjær; de første hos Saxo, det sidste i Udel. Ls. 1, 50. c. fl. Et. Neppes fem almindelig antaget: Bjærsk

get's Bye 3: Byen paa Bjerget. Den ligger deluden ikke raa, men ved en Bakke, hvilket mange flere gjøre, uden derfor at hede Bjerget. Sognet begrænses i N. af Særstev, i D. af Hjembek, i S. og V. af Skarrits Søe, Kunsoe og Bregninge Aae, 2 Mil D. for Kalslundborg.

Sognets Overflade høi med langstrakte Aase og afrundede Bakker, leiret og sandet, stenet, enkelte Steder meget gruset og stenet, flods- og vandrigt. Den romantisk beliggende Skarritsøe med sine flodbefrandede Bredder, de deromkring liggende Gaarde og Huse, den i det fjerne paa den vestlige Bred liggende Nstrupgaard give et meget malerisk Prospect, ligesom og de høie Byen omgivende nu flodløse Bakker tillade, en viid og behagelig Udsigt. Den gamle Kallundborg — eller Skovveien gennemskærer Sognet i østlig og vestlig Retning, og gaaer dels lige over Aaen, dels ad Bregninge til, hvor den forener sig med Hovedblandevæien. Den nordlige og største Deel af Skarritsøen ligger her i Sognet.

Det tot. Areal = 0,2664 = M. = 2672 Tdr. Ld. med upriv. Hættkorn = 146 — 3 — 2 — — 1 Kirke, 1 Skole, 2 Hovedgaarde, 12 Bøndergaarde, 9 Boelsteder, 28 Huse med Jord, 11 Huse uden Jord, 1 Fastemølle (GrydesMølle) et Folketal af 360 Menneſter. Der ægtefødes aarlig i Middeltal 12; vægte 1, ægteviæs 4 Par, døer 10 (men 1829 = 38). Dvægstanden kan antages = 116 Heste, 296 Dvægshoveder, 366 Faar, 85—100 Sviin, heriblandt ikke Hovedgaardenes Besætning.

Dertil horer:

1) Bjerget Bye, mellem 2 høie vidt udstrakte Bakker. kan her som overalt kaldes Bjerget, paa en lav og

sid Jordbund omkring en lille Sø eller Badefjær, der nu er udgravet, med Sogneskirken, der har Taarn, 2 Klokker fra 1633 og 1651, Altartavle fra 1623. I øvrigt derved intet mærkeligt. — Skole med sædvanlig Bygning, de befalede Indretninger, Have og Jordløb, samt c. 120 Skolebørn.

Deuden 11 Bøndergaarde, 7 Boelstæder, 20 Huse med Jord, 7 Huse uden Jord, 23 Indsiddere.

2) Snuderup i S. R. D. VII, 46 og 47. Snuethathorp og Snuethathorpefang; deri Snuderupgaard, en dobbelt Bøndergaard paa 15 Tdr. Hartkorn og et Areal af 120 Tdr. Pd.; desuden 2 Boelstæder, 8 Huse med Jord, 4 Huse uden Jord og 3 Indsiddere; ligger N. N. D. $\frac{1}{2}$ M. fra Kirken.

3) Daustrup, Hovedgaard $\frac{1}{2}$ M. N. for Kirken, i S. R. D. VII, 18. 27. 527. Davethorp, Davathorp og Dagthorp o: Dagesethorp. Mandssnavnet Dag, Dagh, 1138 i Adel Lex. 1, 109. Suhm D. H. 1, 54. 61 f. St. 9, 687. 1238. D. Atl. V, 1029, synes at have været et almindeligt Navn i Oldtiden som i Middelalderen, — da en Bye, nu en af de sildigere omtrent 100 Aar gammel Hovedgaard, med simpel Forpagterbygning, upriv. Hartkorn = 25 — 6 — 3 — 1. Areal af Ngerland = 220 Tdr. Eng = 30, Skov = 90 Tdr. med Skovst. 2 Fdr. 2 Alb. 60 Keer og 12 Stude eller i deres Sted 4 à 500 Faar, 12 Heste; Dregninge Kongetiende med tiendevdende Hartk. = 642 — 2 — 1 — 2. Fornøden Skov af Eg og Bøg samt Underkov, Jagt af Naabyr, Hare- og Fuglevildt. Bøndergods, Uger og Engs Hartkorn = 225 — 7 — 3 — — med 9 à 10

1 Dr. Land pr. 1 De. Hartkorn. 28 Gaarde, 44 Huse, de Fleste med Jord, Hoverie af 15 Bøndergaarde.

4) Ustrup Hovedgaard, $\frac{1}{4}$ Mill S. for Kirken. Jeg har funden Byen, hvoraf den opstod skrevet Uscerthorp og Usterdorp, men har forglemt at bemærke Stedet, $2\frac{1}{2}$ Mill fra nærmeste Kjøbstæd Kallundborg med en saare undig Beliggenhed mellem Skov og Sø ved Skarritsøens vestlige Bred. Waaningshuset Egebindingsværk med Tegltag, Ladegaarden Bindingsværk og Steentag, upriv. Hartkorn = 17 — 6 — 2 — s —, Skovsklyd = 8 — 6 — s — s —, Møllestyd = 5 — s — s — s —, — Agerland = 64 1/2 Dr., Eng = 17 $\frac{1}{2}$ Dr., Skov paa Hovedgaardens Mark 40 Dr.; Bjergstæd, Stoffebjerg og Snuderup indhegnede Skove, tilhorte forhen, før af Uscerthorp blev Ustrup Hovedgaard, disse Byer, med et Areal af 1158 Dr. Land; Skovhaver 70 Dr. Land. Af Bøndergodset 20 Dr. 1/2 indtaget til Skov. Jorderne deels sandede, deels lerede, 25 Koer, 10 Heste, Grydemølle, Kongens Mølle, Bøndergods = 84 — 4 — 1 — 1 —, verpaa Skovsklyd 4 — 7 — 1 — 1 —, Møllestyd = 32 — 1 — s — 2 $\frac{1}{2}$ —. Omtrent 10 Dr. Land pr. 1 De. Hartkorn paa Bøndergodset, 8 Gaarde, 24 Huse med 2 à 3 Dr. Land. Hoveri.

5) Grydemølle, en Vandmølle ved Skarritsøens Uflob med gode og ret smukke Bygninger og en behagelig Beliggenhed i Skoven.

Legater og Fattigvæsen, see Hovedfognet.

Mærkeligheder ere mig ingen meddeelte.

Widstinde Pastorat

indbefatter Widstinde og Hunsøe Sogne.

Widstinde Sogn.

Stedet hedder i de ældste Dipln. constant: Wisthynge S. R. D. VII, 526 i W. Tordeb. og Wistlinge i B. C. ibid. 18. 27. 34. I Dannemark er ingen flere Steder af det Navn, men paa Gulland 3: Gothland — naar vi ikke kunne finde lige Stedsnavne hos os selv i Dannemark kunne vi være temmelig visse paa at finde dem sørlig i Sverrige og paa Derne, Deris nok ser, at deres Navngivere ere komne øst fra, over Dösel, Gothland, Sverrige, Skaane o. s. v., ligesom og at de før deres Indvandring i Landet værende Stedsnavne, ere om ikke alle saa dog før største Deelen forsvundne — er et Sted af samme Navn, der nu skrives Wistinna i Nærheden af Wistby, der efter Strelow alt var Kirkesogn og havde Kirke bygt 1090. Stedet nævnes S. R. D. VI, 568. Hvorfra Stedets Navn har sin Oprindelse er vanskeligt at sige. En Marquard de Wist nævnes 1339. Det er muligt, at just ikke denne men samme Navn har givet Stedet sit Navn Wisthenge. Dog er jeg nærmere ved at troe, at det er Wisthenge. S. R. D. IV, 581. nævner en Luchso Esb. de Vbi dietus Wisp og da Vbi eller som det nu hedder Hdbj ved Kallundberg ligger tæt herved giver dette nogen Sandsynlighed for denne Afstammelse. Wistpinge lader sig let i Almuens Mund forandre til Wistlinge.

Sognet har mod N. Bregninge Aae og Vidstinde Weile, mod W. Værsløv, mod E. Udby, mod S. Kunsø Sogn. Overfladen lav, tildeels sid affænknet mod N. og N. O., flad, jævn, gruset, stenet, flodløs, i S. W. og E. ophøiet, banket, tiltagende leret og hjft og her temmelig stenet. Den S. O. Deel ned mod Aaen seer ud som en Bugt af Havet, eller et udstykket og forladt Flodleie. Kongeveien fra Holbøl passerer igjennem Sognet og Kirkebyen og gjør her en Winkel af 120° , ligger $1\frac{1}{2}$ Mil O. for nærmeste Kjøbstad Kallundborg, $13\frac{1}{2}$ Mil W. for Kjøbenhavn. Den gamle nordlige nu næsten aflagte Landevei fra Nykjøbing til Kallundbog gaaer, anviist ved Kaaber over Vidstinde Weile. Om Weilen i Indledningen. Det totale Areal = 0,3685 $\square$ Mile = 3697 Tdr. Land med upriv. Uger og Engs Hartkorn = 283 — 5 — = — 2 —, priv. 14 — 6 — = — 2 —, et Folketal c. 800 Mennesker, 1 Sognelirke, 1 Præstegaard, 1 Skole, 31 Bønderg., hvoraf 10 Arvefæstere, 23 Fæstere, 2 Boelsteder, 89 Huse med Jord, 26 Huse uden Jord, 9 Indjiddere. Bøndergaardene staae for $7\frac{1}{2}$ til $9\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn med et Areal fra 60 til 70 Tdr. Land. Husene fra 1 til 3 Tdr. Land. Sognet har mange Haandværkere, deriblandt alene 11 Vævere. Avægtallet kan antages: 250 Heste, 570 Avæghoveder, 840 Faar, 300 Sviin. Eedskiftet er godt og Inddelingen af Jorberne dertil, meget godt.

Til Sognet høre:

1) Vidstinde By med Sognelirken, eenlig, staaer uden for Byen paa en Banke, med Taarn, 2 Klokker fra 1578 og 1716. Den sidste med Indskrift: N. Elange og

Mane preces noctuque preces et festa monebo, Pa-
reat ah monitis Mars, Libitina, Pyra. Liigcapel,
hvori hvile Generalbygmester J. E. Ernst, forhen Eier
af Kunsøgaard † 1750 med sine 2 Hustruer Magdalene
Foss og Magrete Elisabet Weinmand; over ham et barn-
lig skjønt Minde af hans Datter Frederica Lovise Ernst.
Det fortjener at afskrives, uagtet det alt findes i Hofm.
Fund. 8, 225. og uagtet det ei er i vor Tids Zone.

Tal hjerte Fader! Tal for Liv og Sindets Gaver,
En god Dydragelse, et ærligt Navn jeg haver.
For Dyds Exempler, som jeg arvet efter Dig,
Der meer end Guld og Sølv i Tiden gjør mig riig.
Mit Liv jeg efter Dig vil her at føre lære,
Som Du en naadig Gud, en Konge troe at være.
Dyrigtig mod Enhver, taalmedig i Fortrød,
Til Døden usersagt jeg følger dine Fjød.
Til Slutning og Jarvel, jeg vil dit Stov omfarne;
Nu min bekymret Sjæl Dig skal i Livet savne,
Jeg lægger hos din Grav min Tal og Slæde hen;
Men haaber snart hos Gud at finde Dig igjen.
F. L. E.

Alteret og Altertoiet opbrændte 1744 af Waade-
ild. Skraas for Prædikestolen et Epitaphium over en
Mand i Læderkollert med Frue, Søner og Døttre, hvoraſ
erfareð, at det er opsat over en Ritmester v. Shephels
veises Frue, Magdalene Meyern, † 7de Febr. 1660.
Han skal have boet paa Kunsøgaard. Den 7de April
samme Aar lod han sin Staldmester 3: Staldkarl be-
grave sammesteds. En Deel andre Mindemærker over
afdøde Sognepræster fra 1559, 1601, 1666 og 1729,
hvoriblandt det fra 1666 er over en Provst, der paa
Epitaphiet kaldes Præpositus districtus Skippingensis.

Dobesjad af Messing med Marie Bebudelse og en anden end den sædvanlige Indskrift; Prædikestøel fra 1630. Paa Altertavlen 16 udskaarne Mandfigurer i to Rader, der, endskjondt de iffun ere overkalkede, tage sig dog noget derfra ret godt ud. Kirken har 3 Udbygninger paa nordre Side. Imellem de to hviler Sognepræstens Hr. Heineths værdige Hustru den fromme Susanne Gise, derover et Mindesmærke og et Jeru-Sitter deromkring. Kirketaarnet forekom mig ikke høiere end sædvanligt, men skal dog engang have været et Soemærke, hvis saa er, saa maa det have været Soemærke for Indseglingen i Saltbøl Vig, da derigjennem i det 13de og 14de Aarhundrede var Fart paa det bekjendte Korshavn i Nærheden af nuværende Kaastrup, s: portus et villa Scæ Crucis.

Præstegaard inde i Byen, noget fra Kirken. Enesvert Baaningshuus og tillige gammelt, gode og tildeels nye Udhuuse, hvoraf 45 Fag ere nye opførte siden 1818, god og stor Have, fortrinlig Jordlod med priv. Uger og Engs Hartkorn 14 — 6 — s — 2 — = 125 Edr. Land, taxeret 62½ Edr. Besætning: 10 Heste, 30 Kæer og 50 Faar.

Skole med temmelig god Bygning, de befalede Indretninger og Apparater, Have og Jord 6 Edr. Land og 90 — 100 Skolebørn.

Deuden Vidskindegaarden, en sammenlagt Bøndergaard, 15 andre Bøndergaarde, 1 Boelsted, 47 Huuse med Jord, 14 dito uden Jord, 8 Indsiddere, samt Vidskinde Kroe paa Landeveien, *Simplicissima Simplicitas*.

2) Logtved, Loigtved i S. R. D. VII, 18. 28. 125. Loghethweth og Logathweth, i B. Jord. I. c. 527.

Lothæthweth, og S. D. H. 12, 19. 1320 Logetweth. Dan Mykillatis Søn i Middelfyskøl i Sjælland hed Lothar S. D. H. 1, 38. 195. Maastee og Loghstved o: Bolig. Navnet Logh, Laughe, bekjendt i den ældre Historie. Paa ovennævnte Sted S. R. D. VII, 28. tilføies: habet malam terram, hvilket endnu bekræfter sig. Stedet ligger $\frac{1}{2}$ Mil N. O. for Kirken ved Landeveien, har 8 Bøndergaard, 10 Huse med med Jord og 9 Huse uden Jord.

3) Rugtved $\frac{1}{2}$ Mil S. for Kirken med 4 Bøndergaard, 1 Boelsted, 20 Huse, hvoraf 2 uden Jord. J. W. J. l. c. 527. heder det Rugtvetora, men S. R. D. IV, 382. Rugtved, hvis dette sidste ikke er — som det synes — moderniseret — nedstammer det fra en Rughe, Ruge — ikke fra Rud eller Ruth — en Kolbein Ruge nævnes i S. D. H. VII, 260 ved Aar 1186. Der maa tilforn have været betydelig Skov til Stedet, thi den siger at der var Diben til 90 Eviin, ligesaa i Legtved til 30. Nu er der aldeles ingen Skov.

Smækkerup o: Smækkersthorp. Navnet Smækker finder W. Simonsen som Adelsnavn alt i det 8de Aars hundrede en Ridder Smækker S. D. H. XIII, 430 1360. D. Atl. V, 1044. Stedet ligger $\frac{1}{2}$ Mil W. N. W. for Kirken, N. for Landeveien, med 4 Bøndergaard, 14 Huse med Jord og 1 Huus uden Jord. Stedet er ikke affat paa W. Selsf. Kort.

Legater ingen.

Fattigvæsenet har omtrent 30 Fattige, der koste c. 20 Ldr. Rug, 30 Ldr. Byg, 15 Rbd. i Peng.

Mærkeligheder: deraf ere mig ingen meddeelte, men der findes en gammel Kirkebog som jeg har seet, hvortil nok nogle kunne hentes.

Aunse Sogn.

Anner til foregaaende Vidskinde Sogn.

Navnet stredes i den senere Old forskjelligt. Affuensis, Affensfø, Avindsø, Auvindsø, Auvvindsø og Auvvindsø. Men i R. R. Ep. Rosk. i den yngre Deel deraf 1 — 109 i S. R. D. VII, 35. Aghnesis, men i den noget ældre 109 — 123 Læsyholm, i et Dipl. hos Thorkel. 1, 105. 1238 Læsieholm. Dette Læsyholm blev senere, dog for 1370, deelt i 2 endnu hinanden fraskilte Sogne, Aghnesis og Holms, nu Aunse og Holmsrup. I Navnets Oprindelse er af Agnes, bekjendt Qvindenavn i vor Middelalder. Kong Erik den helliges Datter, der 1259 stiftede St. Aghnetha Kloster i Næstved hed Agnes og andre flere.

Stedet omringes i N. af Bjergsted og Vidskinde, i V. af Udby og i S. af Torbløse Sogne, i D. stiler Skarritsøen og dens Udlob i Hallebyaaen Sognet fra Tyderup og Holmsrup Sogne. Stedet ligger 2 Mile N. for nærmeste Kjøbstad Kallundborg. Overfladen er i S. O. og S. V. høi, banket, leret, med høie temmelig bratte Afhængninger. Ligesaa den S. O. Deel af Sognet hen mod Skarritsøen, høi og banket, deels lav med nogle krybende Enebærbuske begroede Bakker, deels med Skov, nogle Steder overordentlig stenet, saa at der

ei er 1 □ Al. Jord fri for store og smaae Steen; hvorimellem forhen Skov, der nu er sædlet. Dog maatte det kunde anvendes til Skov endnu. Fra Soerne ved Kunsøe tager Dregninge-Aaen sit Udspring med lave, sumpede, tørvede Bredder, især den vestlige, hvor den danner vide Eng. Et høit, leret, pletteviis sandet Bakkefroy, rettet i S. og N. er sat ligesom en Dæmning for Aaens Vand ikke skal styrte sig i Kunsøe Soer, og derfra gennem Dregninge Aa finde Udblø i Saltbøl Fjord.

Sognets totale Areal = 0,1779 □ Mil = 1786 Edr. E.; upriv. Ag. og Engs Hartkorn = 88 Edr., priv. 46 — 5 — 2 — 2; Folketal 450 Mennesker, 1 Sogneskole, 1 Skole, 1 Hovedgaard, 8 Bøndergaarde, 3 Bødsfæder, 40 Huse med Jord, 22 Huse uden Jord, 2 Vandmøller. Bøndergaardene staae for c. 7½ E. Hartkorn med c. 9 Edr. Land til hver E. Hartkorn. Husene have 3—5 Edr. E., Dvægtallet kan antages = 79 Heste = 220 Dvægtshoveder, 1020 Faar, hvorunder er indbegrebet Kunsøegaardens 750 Faar, 150—200 Evin.

Sognet indbefatter:

1) Kunsøe Kirke mellem Nørres og Sønder sø med Taarn, 1 Klokke, Kalk og Dist, Alt fra 1700, ligesom Altertavlen. I Kirken en Trætavle med deri indgydte Blybogsstaver, som Minde over en Bent Lauritsen med hans Fader og Farfader fra 1601, en Iust Etcel til Herfabet og nogle faa Liigstene, hvorom intet er mig meddeelt.

2) Estræ B. for Kirken ligger Kunsøegaard. Naar den er indrettet vides ikke, men at den er opstaaet af en paa Stedet eller strax derved nedbrudt Bøndeby, derom

kan ikke tvivles. I Bispedomsstæret S. R. D. VII, 35. 122, nævnes den som Sogn. Efter Reformationen kom den til Kronen; Fred. II, Chr. IV, og Fred. III besadde den efter hinanden, som et Jagthuus, hvilket Navn den ogsaa fører i de mange derfra udstædte Diplomer. Fred. III. folgte den til en Oberstl. Møller, hvorefter den havde adskillige Eiere indtil den først i det 18 Aarh. kom til Generalbygmester Etatsraad Ernst. Han byggede en Deel paa Gaarden, dog i al Simpleshed. I denne Eiers Tid blev den ufri Bondejord privilegeret 1725, og kom efter ham ind under Lærkenborg. Saavel den nedbrudte Munse Byes som den ligeledes nedbrudte Nyrandby o: Nye-Nans-Byes Jorder udgjøre den største Deel af Munse-gaards Hov-Marker. Den er derfor tiendepligtig; Beliggenheden er meget smuk, dog noget stid. Da den i for-dums Dage var trindt omringet af Skove, var den endnu stjonnere, nu er der en simpel Forpagterbygning, Vaas-ningshuset af Bindingsværk og murede Tavls, deels tegls, deels straaestak. Ladegaards-Bygningerne endn. simple med Straaetag og klinede Bægge, 2 smaae Fru-ghaver og en Kjøkkenhave — priv. Ager og Eng Hartorn = 46 — 5 — 2 — 2, Skovstyld 1 — 3 — 3 — 1, upriv. under Gaarde 7 Tdr. Skovst. = 6 — 1 — 2, Agerland 210 Tdr., Eng 80 Tdr., Skov paa Hoved-gaardsmarken = 42 Tdr. Ld. Overdrevet 52 Tdr. Ld. med Steen endnu temmelig besaaet, uagtet range ere opbrudte, og en stor Mængde Steengjærder deris opfatte, i Besætning 150 Qvæghoveder eller i deres sted 750 Faarehoveder, 14 à 16 Heste, 7 Marker, Munse Konge- og Kirketiende = 88 Tdr. hver; Lille Fuglede Konge- og Kirketiende 224 — 1 — — — hver; Bjergstet Konge-

og Kirkeiende hver 146 — 3 — 2 — s; Trustrup Skov — Byen nævnes S. D. H. 13, 300 Lhrumestorp ved Aar 1354. — 100 Tdr. Ld., Mellevængerne, Ellestov paa den Deel, der stoder til Hallebyaae. Ege og Bogestov paa Hovedgaardens Mark, sædvanlig Smaaajagt. Fiskei i Korres og SondersEoe, i halve Mar Eoe og i Hallebyaaen, fortrinligt og tilstrækkeligt Lørvestjær, Bonders gods = 465 — 4 — 3 — s 12, Skovstyd der paa 2 — 6 — 2 — s —, Mellestyd 11 Tdr. Der høves 10 à 12 Tdr. Ld. pr. Ld. Hartkorn, 38 Bondersgaarde, 78 Huse, hvoraf de fleste = 47 med Jord fra 3—10 Tdr. Ld., Høveri efter Forening af 30 Gaarde. Udskiftningen tilendebragt 1800, 5 Bøndergaarde udlysts iede. Under Hovedgaarden ligger Parcellen:

3) Euebollegavn, Navnet af Byen Euebølle derved. Denne Navngivelsesmaade kan tjene til Monster i lige Tilfælde. Det minder os om en ædel Hensigt og huldric Gavnlyst, men Gaard og Borg — det sidste endnu meer — om Næveretten og Slaveriet. Gaarden opbyggt 1706—1788, simpel Forpagterbygning af Muur og Bindingsværk, svensk Ladebygning af Fyrreplanker, upriv. Ag. og Ege Hartkorn = 15 — 1 — s — 1, foruden det priv. Hartkorn under Munseegaards Hovedgaardstørt, Areal af forærvante Hovjorder 240 Tdr. Ld. Agerjord, Eng 20 Tdr. Ld., banket og kratbevoret Jord 90 Tdr. Det upriv. Hartkorn fra Saltofte Vænger = Agerland = 80, Eng = 15, Skov = 55 Tdr. Ld., banket og stenet Jord = 150 T. Besætningen har forhen været 80—90 Dvægs høvede 10 à 12 Heste, 50 Faar, nu 490—500 Faar og dervær. Jordløse Sogns Konges og Kirkeiende = 113 — 3 — s — s; 7 Marker, indbegnede med Stens

gjærder, Gallofte Bænger og et Overdrev, Bængerne til Høeslet, Overdrevet til Grækning. Rogle Steder Mær- gel til Underlag, Høveri efter Forening. Jus patr. til Jordløse, sædvanlig Jagt og Fiskeri, Torvestjær paa Gaardens Grund.

4) Evedølle $\frac{1}{2}$ Mil S. for Kirken med 7 Bon- dergaarde, 3 Boelstæder, 22 Huse med Jord, 14 Huse uden Jord. En Skole med god Bygning, de befalede Indretninger, Have og Jordlod = 5 Tdr. Ld., 90—100 Skolebørn.

5) Steenrand $\frac{1}{4}$ Mil N. f. Kirken paa den anden Side Naen, 1 dobbelt Bondegaard med 14 Tdr. Harts- korn, 9 Huse med Jord, og 1 Huus uden Jord.

6) Kongens Mølle nordlig $\frac{1}{4}$ Mil S. for Kirken ved Skarritsøens Udløb. Smuk Bygning og gode og bequemme Indretninger for en borgerlig Familie, god og smuk Have, Sjon Beliggenhed i Skoven og ved Lande- veien, Møllestyd: 4 — 6 — s — s.

7) Stridsmølle noget sybligere ved samme Udløb af Søen, har en ret god Bygning for en simplere Fa- milie, og ret smuk Beliggenhed i Skoven.

Legater: Krag's Legat til Skolen, hvoraf Læreren nyder aarlig 20 Rbd. Selv.

Fattigvæsen: see under Hovedfognet.

Mærkeligheder: Det bemærkes, at den Estrækning som nu udgjør Kunsø og Holmstrup Sogne var for 1370 og ved den Tid kun eet Sogn, under Navn af Ledsjøholm, men samme Aar nævnes det som tvende, see mere derom ved Holmstrup. 1199 gav Biskop Absalon til Sorø Kloster: Holbek, Ledsjøholm, Eriksleve (hvor- paa senere opførtes Eriksholm) og Krænkertorp (i Havre-

bjerg Sogn) Pont. Ann. Eccl. 1, 496. De høilovlige Konger Christ. III, Fred. II., Christ. IV opholdte sig ofte paa Kunsøe Jagthuus, og naar Jagten Loverdag Aften var tilende, saaes de steds i den lille Kirke med deres Hoffolk om Søndagen derpaa. Stedet var da aldeles omgivet med store Skove. I Kunsøegaard er et Fideicommiss = 50500 Rbd. Solv og paahviler en Lehnspflicht af 100 Speciesducater. Byen hvoraf Kunsøegaard opstod hed uden al Tvivl Aghnesiothorp, og er uden Tvivl den Bye der i W. Jordebog S. R. D. VII, 530 hedder Angryothorp og 526 Angrethorp c. duob. Molend. thi det har den og her, naar man dertil henregner ovennævnte Kongens Mølle og Stridemølle, der ligge den i Nærheden (juxta eand. Villam, som det hedder.)

Wærsløv Pastorat.

Dertil høre Wærsløv og Jordløse Kirkefogne.

Wærsløv Sogn.

Sognet og Byen nævnes i S. R. D. VII. 18. 27. 34. og skrives da Wæsløf, Wæsløf, Wæsløf, senere Weierøsløf og Wærøsløf, hos Hr. Berntsen Windøsløf og Wolf har endog i sin Encom. R. D. kaldet Herredet derefter Wærøsløf Herred, da den ældste Benævnelse maa anses som den der kommer det oprindelige Navn nærmest, kan det betyde Wæsløf, maaske og Wethesløf, begge Navne

i Oldtiden og Middelalderen vel bekendte. S. D. S. 1, 35. S. R. D. VII, 41. fl.

Stedet 1 Mil D. for nærmeste Kjøbstad Kallundborg, begrændset i D. af Bidskinde, i N. af Weilen eller af Saltbek Vig — der er det Hese, hvoraf Weilen kun er en lille Deel, i V. af Sommerup og Karby, i S. af Udby. Overfladen i den sydlige og vestlige Deel, hoi, banket, meer sandig end leeret, afdalende mod N. og N. O., hvor den hen imod Weien mere og mere aflader sig i en lav, sandet Strandbred, hvor endnu en lille Eggestov eller dog Levningerne af Samme, der foruden af Dren har været stærkt medtaget af de N. V. Storme, for hvilke den ligger aldeles blottet. Kongeveien fra Holbek til Kallundborg overskærer Sognet i østlig og vestlig Retning, og passerer tæt S. forbi Birkendegaard. Den gamle Landvei fra Nykjøbing til Kallundborg gaar endnu igjennem Sognets nordlige Deel efter at have passeret Bidskinde Weile hvorefter den over Usminderup boier ind paa Kongeveien; Sognet er riigt paa Kilder og godt Vand.

Det tot. Areal = 0,5412 □ Mil = 5429 Tdr. Ld., upriv. Uger og Eng, Hartkorn 180 — 4 — s — s —, priv. 131 — s — 3 — s —, Folketal = 560 Mennesker, 1 Sogneskirke, 1 Præstegaard, 1 Skole, 1 Hovedgaard, 20 Bøndergaarde, 1 Boelsked, 93 Huse med Jord, 10 Huse uden Jord. Der fødes i Middeltal ægte 15, uægte 1 à 2, ægtevie 4 Par, boer 10. Dvægtallet c. 200 Heste, 590 Dvæghøveder, 500 Faar, og lægges Birkendegaards Faarestof = 1200 til, da 1700 Faar, 200 Sviin.

Hertil hører:

1) Wårsløw By S. i Sognet $\frac{1}{4}$ Mil fra Landesveien, mellem temmelig høie skaldede Banker med Kirken, der har Taarn, 2 Klokker begge fra 1757, og de sædvanlige Ornamentter uden nogen særdeles Mærkværdighed.

Præstegaard i alt 100 Fag Huus, Bindingsværk og Straettag, god Frugthave, priv. Ager og Eng Hartsforn = 16 — 3 — s — s = 91 Tdr. Ld., upriv. Dito Valentejerd under Gaarden = 3 — 6 — 1 — 2 = 21 Tdr. Ld., taxeret 75, 10 Heste, 24 Køer, 30 Faar.

Skole med almindelig Bygning, de befalede Indretninger, Have og Jord, samt 90 Skolebørn.

Desuden 11 Bøndergaarde, 1 Halvgaard, 26 Huse med Jord, 8 Huse uden Jord.

2) Åsmindrup i Bispecat. S. R. D. VII, 18, 27. Åsmundorp o: Åsmunds-thorp, skrives og Åsmundathorp nordlig i Sognet $\frac{1}{4}$ Mil N. for Kirken, med 9 Bøndergaarde, 27 Huse med Jord og 2 Huse uden Jord.

3) Birkenegaard 13 Mil W. for Kjøbenhavn, tæt ved Hovedlandeveien, 1 Mil N. for nærmeste Kjøbstad Kallundborg og 5 fra Holbek er — som alle vore Hovedgaarde — oprettet af en nedbrudt Bøndeby 1684, der hed Byrkingø, S. R. D. VII, 18, 27, 125. som blev givet som Æquivalent for tabt Gods i Skaane. Byen bestod af 8 Bøndergaarde og Gaardens første Opretter var Jørgen Bielle til Hoviddholm i Skaane. Estrar derpaa bleve de endnu tilbageværende Bøndergaarde i Birkinge By lagde under den ny oprettede Hovedgaard, saa at den beholdt et Hartsforn af c. 115 Tdr. Bielle erinde den kun fort, thi 1686 findes Amits skriver Jørgen Hansen i Kallundborg at have eiet den,

hvorefter Hs. Maj. Kongen 1692 tog Gaarden m. v. i
 Betaling af Jorgen Hansens Enke og Arvinger. Der-
 paa blev Gaarden imod Estergivelse af adskilligt, Biele
 havde tilgode hos Kronen, overgivet hans Datter Sophie
 Amalia Biele 1693. Hun giftede sig med Sognepræs-
 sten i Vårsløv Hr. H. H. Hval. Han folgte den 1700
 til en Etatsraad v. Schonbek, efter ham fik hans Sen
 Cancellieraad Schonbek den, men folgte den 1735 til en Jus-
 titsraad Zerkelsen og han igjen 1742 til General Grev
 Leiche, hvorefter den kom under Stamhuset Lærkenborg.
 Nu har den priv. Uger og Eng Hartorn = 114 — 5
 — 3 — = Skovst. = = — 5 — 1 — 1 = 640 Tdr. Ugers-
 land, 60 Tdr. Engbund, 110 Tdr. Skov og Krat, et
 Overdrev Weilemaen 2: flad Strandeng ud imod Wigen,
 paa 100 Tdr. Ld., 10 Marker for det meste leede Jor-
 der, 60 Tdr. Ld. i hver Mark. Forhen Besætning af
 c. 250 Keer, nu Baarerie af 1200 af den spanske Grandes
 Race. Vårsløv Konges og Kirketiende hver = 180 —
 4 — = = ; Widskinde dito hver = 283 — 5 — = = ,
 Lemmerup dito dito hver 361 — = — = = . Jus patr.
 til Vårsløv, Widskinde og Lemmerup. Ypperlig Jagt
 paa sedvænlig Wildt, 4 Fjstedamme, overflodig og fortrin-
 lig Søvestjar. Bøndergods = 662 — 6 — = = ,
 Skovst. 1 Skjæppe; 8 à 12 Tdr. Ld. pr. Tde Hart-
 fern; dog have nogle Gaarde ikkun fra 5 til 7 Tdr. for
 hver Ld. Hartorn. Paa Godset 64 Bøndergaarde ud-
 skiftede og 32 deraf udsklyttede, 126 Huise hvoraf 86
 med Jord fra 1½ til 3 Tdr., Høveri efter Forening, God-
 set: Klauvy, Udby Sogn, Artoherred, stærkt leret; Kalrød
 Bregninge Sogn storp. sandet, stenet, gruset og lyngbes-
 greet med 84 Tdr. Hartorn, deraf 306 Tdr. bortkastet

til 14 Boelsteder og 2 Huusmænd, foruden Rastød paa 160 Tdr. af Byens bedste Agerland, samt 110 Tdr. Eng og Moseland, og Næsten til Høebjerring og Græsnings. Hovedgaardens Bygning er nu simpel men ret god Forpagterbygning, der i den senere Tid er aldeles af ny opbygget. Volsbygningerne vidtløftige, og paa Waaningehuset, der bestaaer af tvende Huse, een for Forpagtereren, og den anden for Forvalteren, Tegltag. De øvrige Bygninger straaetakte, 1743 blev den flyttet til det Sted, den nu staaer paa. Det er en fortrinlig Eiendom, og mangler kun en anseelig Hovedbygning og Have, samt nogen Skov ved Gaarden, for meget at pryde den bare og nøgne Egn, hvori den ligger.

Legater: Efter Hofm. VIII. 237. staaer 177½ Rd. som beholden Kapital af adskilligt Inventarium i Præstegaarden, hvilket af forhenværende Præster skal være givet til deres Eftermænd, men som nu ikke mere findes. Videre: 3 Tdr. 6 Skjæpper Talente Jord, hvoraf svares 4 Tdr. Byg aarlig, og som nu efter at disse Talenter ere aflåede hos Præsterne, faaer en fattig Præstentelveløbet. De ligge nu under Børsløv Præstegaard og udgjøre 21 Tdr. Rd.

Fattigvæsen c. 30 Fattige som koste 10 à 12 Tdr. Rug, 20 à 25 Tdr. Byg og c. 150 Rbd. i Penge.

Mærkværdigheder i Sognet ere mig ingen meddeelte.

Jordløse Sogn.

Annex til foregaaende Børklev Sogn.

Etredet forekommer ikke sjældent i gl. Dipl. og *Stria* ved da *Jorlose*, *Jurlosæ* og *Jwrløsæ*, dette sidste 1354 S. R. D. VII, 35. 27. 122. *Jurlosa* 1257 hos *Thork.* 1, 224. *Jurlos* i *W. Fordeb.* S. R. D, VII, 536. og *Jorreløsæ* 1293. S. R. D. VI, 257. S. D. H. XI, 138. Oprindelsen til Navnet er altsaa enten *Juris*-løse eller *Jorund*-løse. Begge bekjendte Navne i Oldtiden og Middelalderen. S, D. H. X, 63, en *Juris* Stigson XIII, 187. 204. 226. *J. E.* og *Nic. Jure* S. R. D. IV, 496. 1274 en *Juco* og *Stigo Jure*, *see* og *Adelsler.* 1, 270. ved *Mar* 1373. S. R. D. VII, 24. 85. Det andet Navn *Jorund Jorend* er endnu meget ældre. *Marm. Dan.* 1, 179. S. D. H. 3. 407. Hvad *lose* betyder er vel uvist, dog synes saameget at være vist, at det ei betyder en Mangel paa Noget (*defectus rei alicujus*). *Suhm* og *Langebek* oversatte f. *Er. Myrløsæ*, *palus redempta*, og dette er det rimeligste. Det er nemlig tænkeligt at der og i de Liden stete *Confistationer* af det seirende Partie i Landet over det besejrede, og at enten den Besejrede selv, ved at underkaste sig Hersteren, indløste for Penge eller Penges Værd det confisterede *Jordegods*, eller og at andre Formuende for egen Regning indløste det fra Kronen, og nu fik det indløste *Jordegods* Dens Navn, der indløste det. Denne Forklaring passer meget vel allevegne f. *Er. Jorunds* eller *Jures*-løse = *Jures* Indløsning eller ind-

løste Gods. Grands-Løse 3: Grands-Løsning, Tollese 3: Tuelb, Toles, Toles-Løsning. I Everrig findes de fleste Løser, dernæst i Sjælland, faae i Fyen og kun 4 i Jylland. Imidlertid maate jeg gjøre opmærksom paa, at foruden Endelsen Løse maa hertil henføres alle Stedsnavne, der endes paa esse, der er en Sammentrækning for Løse saasom Slagelse for Slagløse, Lyvelse for Lyffløse, Havelse for Haveløse o. s. v.

Stedet 2 Mile S. O. for nærmeste Kjøbstad Kalundborg, $\frac{1}{4}$ Mil fra Kongeveien, stöder i O. til Hallebyaaen, mod N. til Kunsoe Sogn, mod W. og S. til Udby Sogn, som og et Stykke til Liis Søe, berører altsaa paa intet Sted sit Hovedsogn. Landeveien fra Kalundborg til Ringsted gaaer igjennem Sognets sydlige Deel, tæt op til Liis Søes nordre Bred, hvor man passerer over Hallebyaaens Broer ind i Lovsherred. Jordsbunden derfra opstigende, leret, hoi, banket, fænet, hift og her frattet i N. W. og W., men derfra sænker den sig langsomt igjen mod N. og N. W. og mod S. O. hvor den paa en stor Strækning ved Mar Søe og saa videre langs ned af Hallebyaaens indtil Liis Søens Bredder, bliver lavere og lavere, sidd, sumpet og torvet, enkelte Steder med nogen Elleflov og Krat beveren. Her nede i Dalen ligger Marsoe, der har Udlob i Hallebyaaen; offtig har man skjonne Skove, i W. og N. skaldede, nøgne, ligesom flaaede Bakker og ringe Hytter. Marsoe nævnes i S. R. D. VII, 27. Madezoo, stor c. 69 Tdr. Land.

Det totale Areal = 0,2563 □ Mile = 2571 Tdr. Land upriv. Uger og Engs Hartkorn 113 — 3 — — — —, privlg. 64 — 4 — 1 — 1 —, Folketal

= 420, 1 Kirke, 1 Skole, 1 Hovedgaard, 18 Bøndergaarde, 1 Boelsted, 33 Huse med Jord, 18 Huse uden Jord. Der ægtesødes i Gjennemsnit c. 10 aarlig, 1 uægte, 1 bodfødt, ægtevies 4 Par, døer 8 Mennesker. De fornødne Haandværkere findes her som de fleste Stæder. Kvægtallet kan være her = 170 Heste, 576 Kvægshoveder, hvorunder Vesterbygaard med 250 — 1710 Faar, hvorunder Vesterbygaard, naar den ei har Kvægbesætning, tæller c. 1030, 2 til 300 Sviin.

Dertil hører:

1) Jordløse By omtrent midt i Sognet, med Sct. Jørgens Kirke, hvis Billedstøtte staaer paa venstre Side af Alteret med ungdommelig mildt Udseende, med Glorie om Hovedet, og Spyd i Haanden, hvis underste Ende er jaget imod den under hans Foder liggende Drage. Taarnet har 2 Klokker, den ene fra 1747, den anden med ulæste Munkes-Bogstaver. Altertavlen fra 1624, der har det mærkelige, at den er givet af en Herredsfoged Oluf Sørensen og hans Hustru Anneke Parkmann, som derunder ligge † † 1627. I Koret en Liggsteen med Munkeskrift omkring Kanden og derpaa en Ridder i fuld Væbning, hvis Navn er Georg Raffuel. Malerie foran paa Alterfoden, forestiller Gud Fader og Kristus kronende Maria, simpel Prædikestol, Pulpitur, Herkabsstol, alt umalet. Kirkegaarden godt vedligeholdt.

Skole med taalelig Bygning, de befalede Indretninger, Have, 60 — 70 Skolebørn.

Deuden 17 Bøndergaarde, 32 Huse med Jord, 30 Huse uden Jord.

2) Vesterby Hovedgaard, 13 Mile fra Kiøbenhavn vestlig, 2 Mile fra nærmeste Kjøbstad Kallundborg. Samme Oprindelse som vore øvrige Hovedgaarde, af en nedbrudt Landsbye Vesterby, der den Tid laae i Eet med nuværende Jordløse, der da var Østerby eller den østre Deel af den hele Bye. Byen bestod da af 8 Bøndergaarde og nogle Huse. Gaarden er nu en simpel Forspagtergaard, 2 Floie Muur og Bindingsværk; den ene for Forpagteren, den anden for Forvalteren, teglhængt. De øvrige Bygninger straaetækte. Priv. Ager og Engs Hartkorn = 64 — 1 — 1 — 1 —, Skovskyd 5 Skpr., upriv. Ager og Engs Hartkorn 15 — 3 — 2 — = —, 500 til 550 Tdr. Land, 9 Marker, Jorderne stærkt lerede, Besætning af 250 Avægøhøveder eller 1250 Faarehøveder (det sidste nu) 20 — 24 Heste. Svallerups Kirketiende af 406 — 4 — = — = — tiendebdende Hartkorn og samme Sogns halve Kongetiende. Store Fuglede Sogns Konges og Kirketiende, hver 319 Tdr. tiendebdende Hartkorn. Lidet Egestov endnu paa Gaardens Marker samt fornøden Understov, sædvanlig Smaaajagt, Fiskerie i Mar og Tiis Søer, samt i adskillige Kjør. Bøndergods = 641 — 3 — 2 — 1½ — og 6 à 8 Tdr. Land til hver Tde. Hartkorn. 62 Bøndergaarde, deraf 25 udflyttede, 100 Huse, deraf 79 med Jord 2 à 4 Tdr., hvoraf 10 udflyttede. Høveri; jus patr. til Svallerup og Store Fuglede.

3) Beks Kro, simpelt Kroestæd, med en Hestemølle, ved den nordlige Bred af Tiis Søe, med en smuk Udsigt der over, hvis østlige stedsø opstigende Jordbund er smykket med anseelige Høvedgaarde og Levinger af forhenværende flere Skove.

Orse Mølle ved Sammenløbet af Naemoseaaens og Skarritsøens Udlob, med Møllestyld 2 — 7 — 2 — 2 —, Vaaningshuus for en borgerlig Familie. Egnen er her meget couperet, men tillige meget smuk. Herved nævnes i det tidtiterede B. C. i S. R. D. VII, 536. Molenbinum Drroith, der maa være denne saa benævnt af Skoven deromkring, hvis Navn Møllen beholdt.

Legater: Krag's Legat paa 1000 Rbd. Sølv til Skolelærerne i Jordløse og Evedølle.

Fattigvæsen: see under Hovedsognet.

Mærkeligheder: i N. N. Ep. Nosh. S. R. D. VII, 18 og 27. nævnes en Bye Struethorp og synes at have lagt herved. Om den skulde være den samme som Thruvestorp, der nævnes i S. D. H. 13, 300. er jeg ikke vis paa saameget mere, som Byen Thruvestorps Navn er vedligeholdt i Thrusirup Skov under Aunsegaard, og er nok en særskilt og fra Struethorp forskjellig By. Opmaalingsforretningerne ville vel bedst kunde udvise det, da Byens Marker sagtens paa Kortene og i Udskiftningsforretningerne nok har beholdt sit Navn. Man kunde maa- skee der finde dens Marker og forrige Plads. S. R. D. VII, i N. N. Ep. N. 27 siges Westreby qvæ dicitur Jurlosæ et alia villa qvæ etiam dicitur Jurlöse, forklæres nok rigtigst derved, at begge førte Fælledsnavnet Jurlosæ, men at man i den senere Tid, da en Deel af Byen flyttede ud paa Heden vestlig, gav den udflyttede Deel foruden Fælledsnavnet ogsaa Navnet Westreby.

S o l m s t r u p S o g n.

Anner til Iyderup Sogn i Tudsø Herred.

Dette Sogn er vel et af de smukkeste, i hele Hersredet i sine Afverlinger af Skove, Søer, Banker og Dale, især er Egnen om Skarritsøen malerisk, ligesom og den ved Benzonslund og Udsigterne fra de høie Banker i Sognet saare skøn.

Sognet udgjorde i de ældre Tider med Aunsø ifkun eet Sogn under det fælleds Navn: Læsyholm S. R. D. VII, 122. Læsyholm S. R. D. VII, 373. Læsyholm Thork. 1,105. Aar 1228, 3: Læse Søe og Holm; Læse nævnes hos Saro; senere, dog før 1370 maa det være skilt ad i 2 Sogne, thi i S. R. D. VII, 35. i den yngre Deel af Dissecatasteret nævnes det Holmskorp og Ughnesis Sogne. Dette sidste er forhen bestreuet og udgjorde den vestlige Deel deraf. Holmstrup dersimod den østlige. Navnet Læsyholm havde Sognet da af den ved Læse liggende Holm, der endnu hedder Kirkeholmen, hvorpaa det samlede Sogns ældre Kirke var bygget, men Søen Læse er forlængst tilgroet, og er nu tildeels Eng, tildeels Viseiland.

Nu grænser Holmstrup Sogn i N. til Skamstrup og Iyderup Sogne i Tudsø Herred, i N. til Skarritsøe og dens Udlob i Hallebyaaen, i V. og S. stilles det fra Søby og Keeslev Sogne ved den mellemflydende Naemosæaae. Overfladen er overalt, naar Egnen omkring Kajemose Søe og ned mod Naemosen undtages, hvor den er lav, sidd, sumpet og torvet, ellers høi, banket, snart leret, snart sandet, dog meest det sidste, steent, krat og

flodbegroet. Overalt har Sandet og Gruset, der mange Steder er blandet med mange Steen, Overhaand og fremstiller sig i mange, deels langstrakte, deels toppede hatteformige Banker, hvoraf den ene ligesom læner sig op paa den anden for at hæve sin Top høiere end Naboen. Strax W. og N. W. for Holmstrup begynder en langstrakt Uds eller Bakkerug, fuld af Sand, Leer, Steen og Krat, der strækker sig langs Nord op mod Kaemoseaaens Løb, bøjer sig deels vestlig over Orse Mølle, Svebølle og Salsstofte, deels nordlig over Bjærgsted, hvor den synes at udgjøre Grændsen af det ældre Land imod den senere af Havet forladte, N. og N. O. for Kunsø liggende vide, grusede og stenede Slette, der rækker herfra og til Strandbredden. — Til Sognet hører den sydlige og østlige Deel af Skarritsøen, med lave, sandede, stenede, siv og rørbegroede Bredder. Den udgjør det mest romantiske Parti i Sognet, især seet fra den østlige Side ud over Søen til Åstrup. Eggen her har i mange Aar været bekjendt af sine fortrinlige Haandværkere, Smede og især Bøvere (see derom Udtersborg Gods) som og for sit Damfiskerie ved Bentzonslund. Blandt Bankerne nævnes Stebsbjerg ved Kajemose og Langaasen mellem Holmstrup og Nanglemølle; blandt Søerne Skarritsøe.

Det totale Areal = 0,4464 □ Mil = 4478 Tdr. Ld. med upriv. Hartkorn — 176 — 4 — 1 — 1, med 1 Sogneskole, 1 Skole, 1 Hovedgaard, 25 Bøndergaarde, 59 Huse med Jord, 23 Huse uden Jord, 1 Vandmølle, Folketallet = 495 Menneker. Beboerne ere tildeels Fæstere under Udtersborg og Bentzonslund, deels Urvefæstere; Dvægtallet kan antages = 170 Heste, 360 Dvæghoveder, 8 til 900 Faar, 200 Stin. 3 Sjæ-

nemsnit kan der aarlig fødes ægte 12, uægte 1, ægteviis 6 Par og døer 9.

Dertil hører:

Holmstrups By med en stor, smuk og mærkelig Kirke, der i det mindre er en Ufbildning af Roskilde Domkirke, og som det var ønskeligt, om den maatte vorde tagen under særdeles Beskyttelse og udpyntet efter sin Tids Smag og Bygningsform. I Katholicismens Tid helliget Sanct Severinus, hvis Navn: Sanct, Severin, Confessor endnu findes i en Munkeskript under Korset, ligesom og Noget af hans Been vare forvarede i Altarsgraven (Sepulcrum altaris), men disse skulle efter Pons toppidan og Hofman af en andægtig Katholik være borttagne, men derpaa maatte man meget tvivle. Ved min Kærvarelse i Kirken fandtes under Altargravens Dækssteen der var noget større end sædvanlig, som og noget bestabiget, nogle løse Smaabeen, som Leed af Fingre, dog noget større, men de laae løse, og Graven eller Gruben var opfyldt af Kalkgruus, som tilstrækkelig beviste, at de oprindelige Reliquier forlængst vare borte, hvilket man og af de Tilbageblevnes Størrelse maatte formode. Saarnet har efter D. Aft. VI, havt 3 Klokker, hvoraf 1 med 3 Waabener fra 1400, nu kun 1, støbt 1793; Høikirken hviler paa 2 Rader gothiske-symmetriske Piller, 6 paa hver Side, Hvalsvingsbuerne malede; over Korset i en Krands LXΘΥΣ, deromkring med gammel Skrift: vær troe indtil Døden og jeg vil give dig Livsens Krone. Korset over Choret med 2 Qvindefigurer; paa Korsbjælden med Munkeskript: glorioso Confessori sancto Severino Holm loco ductis miraculis ad penc.. mortalibus damnatus . . . . . Af det øvrige kunde

jeg ingen Mening udbringe. Altærtavlen stor, smuk og stærkt forgyldt, i sædvanlig Katholisk Smag med 2 Floie, der nu til Skade for Altærtavlen altid staae aabne for Stov og anden Ureenlighed; i Midtfeldtet Korsfæstelsen og Noverne, en Engel optager Frelserens Blod, en anden den bodefærdige Novers Sjal og en Djævel i Crocodilskifelse den ubodefærdiges. Dette forekommer paa flere Altærtavler. Paa Floiene af Altærtavlen Optrin af Lidelseshistorien i 6 Feldter, Figurerne vel udarbejdede og stærkt forgyldte; omkring Kanterne af Hovedfeldtet 8 forskellige Mænds- og Qvindefigurer, hvoraf 2 i geistlig Hoi-tidsdragt. Hele Altærtavlen fortjener en nøiere Besigtigelse og Beskrivelse. Altargraven opfyldt med Muurværk og løst Kalk, der viser, at den engang har været tilmuret med Udfyldning, og siden igjen aabnet. Dækstenen af Verde antico som sædvanlig; god Altarbog, gode Medseklæder 3: hele og ordentlige, 10 Munkestole i Choret, 5 paa hver Side, ved hoire Side af Choret en meget smagløs og vanzirende Stool for Præsten, og en Dito ligesaa smagløs Herstabsstool over Kirkestolene lige over for Prædikestolen, begge maatte man ønske bortskaffede, da de hvoiligen vanzire Stedet og Kirken, Kalk og Dist solvs forgyldt, paa den Forstes Fod staaer med Munkebogstavver: Bidder for Fruwe Tale af Heikeberrig (i Skaane). Prædikestool, smukt Billedhuggerarbejde fra 1624 med C. IV overst paa Himmelen, nedan under Christoffer Ura-nes og Sophie Lindenows Navne og Baabener. Paa Prædikestolen i 7 Feldter, Evas Skabelse af Adams Side, det forbudne Træ, Spieningen deraf, Udjagelsen af Paradiset, og det mærkeligste: Adam gravende med en Spade, og Eva spindende paa en Skotrof med en

Katippe paa Hovedet efter Faldet; men før det: Eva med et stort forgyldt Haar. 4 Rader simple umalede Stole, paa den første inden for Døren, Maria og et Væsel, hvoraf dog det Øverste er borte, 3 gamle Helgenbilleder hensatte i Taarnet, nemlig et Madonnabillede med Barnet, en Bisp, og en velbevaret Figur, der synes at være Johannes. Over Taarnbuen er malet: Priser Herren Gud, og Kongen Vren, Kirken Prydelse, Nærigheden Fornøielse (!) Slaguhr i Taarnet med ligedan Skive i 2 X 12 Timer som i Nøskilde Domkirke, men det stod, da jeg var der, af den simple, men naturlige Marsag, at det ei kunde gaae. Skiven opmalet — elendigt — 1821, hvortil Marsagen var, at nogle Kar, før den Tid, slog Torben ned i Taarnet, fulgte Klokkestrængen (Staaltraad) ned til Uhret, men sprang dog hen paa en Træstive og afflog en Splint som man fandt oppe ved Altaret omtrent 45 Alen derfra. Døbefonten (Fons baptismi) af tilhuggen Rampesteen uden Figurer, Døbefad af Messing (fra Messingalderen) uden nogen Slags Indskrift. I Sacrasiet et Liig i en simpel sort Kiste med Plade, derpaa: Christian Frederik Greve af Moltke fød 11 Septbr. 1799, død 30 Julii 1821, Kirken udmærket velbygt, Muurværket jirligt samlet, treslebzig Bispehuelig, Gavl, som Kirken i Slangerup, Taarnet af anseelig Størrelse, vanskelig og farlig Opgang deri, Plads til 3 Klokker, Taget belagt med malede Blikplader, Rammene paa Taarnet til stor Vanzjir her som næsten overalt, thi dette er fleet med mange Kirker, ved sidste Reparation; fløisede; Ringmuren fortrinlig af Munkesteen, men af uregelmæssig Figur, Kirkegaarden meget snæver, paa den sydlige Side 3 store vist meget gamle

Lindetræer. Ved Kirkegaardens søndre Side siger Traditionen, at et Kloster skal have staaet, hvis Grundstene endnu findes; dog synes Pladsen alt for lille, men de 10 Munkestole i Choret give dog Traditionen nogen Sandsynlighed. Indgangen gennem Ringmuren og en Dito ligeover for paa Kirkemuren sees tydelig, men ere nu tilfurede. Ingen Liigsteen hverken i eller uden for Kirken, kun nogle Liigtræer paa Kirkegaarden uden nogen særdeles Udmærkelse. Skønnere Munkesteen og nøagtigere Sammensøining i Muurværket har jeg ikke seet. Kirken, som nu staaer, maa være ældre end 1370, thi da nævnes Holmstorp som parochia, 1529 gav Biskoppen Lauge Uhrne i sit Testament til Holmstorp Kirke 10 Mk., Ann. Eccl. 2, 424. Kirken formenes bygt 1492, men er som sagt sikkerlig mere end 100 Aar ældre.

3 Byen desforuden 7 Bøndergaarde, 13 Huse med Jord, 14 Dito uden Jord, Skole med de befalede Indretninger, med 6 Eder. Ld. og 60—70 Skolebørn, ved Byen Ect. Søens Kilde.

2) Urelholm S. R. D. IV, 522 Urelholm sandsynlig Trykfeil for Urelholm, Urelholm i et Dipl. af 1292, $\frac{1}{2}$ Miil N. for Kirken, med 5 Bøndergaarde, 7 Huse med Jord og 3 Huse uden Jord.

3) Kajemose S. R. D. IV, 522 Cathemose. Thork. 1, 162. Katemose 1248. $\frac{1}{2}$ Miil S. for Kirken med 6 Bøndergaarde, 6 Huse med Jord, 2 Huse uden Jord.

4) Birkenæs i S. R. D. IV, 522. 473. Birkenæs, ved Skarrits Søe $\frac{1}{2}$ Miil N. for Kirken var forhen 2 Bøndergaarde, men disse ere nu udparcellerede til Huse.

5) Broekjøb S. R. D. IV, 522. Brokop S. D. i Sognet $\frac{1}{2}$ Miil fra Kirken, med 7 Bøndergaarde, hvoraf

2 ere sammenlagte til een og kaldes Grundmosegaarden, 10 Huse med Jord, 3 Huse uden Jord, nye 1821 opbyggt Skole, de befalede Indretninger og 60—70 Skolebørn.

6) Broemølle, Møllen nedlagt 1777, er nu kun et sunst fælt Kroefted med en muret Broe, hvor man passerer over Aemosæaaen ind i Løvehæred. 1292 i et Dipl. heder den Nævißbro, S. R. D. IV. 512. heder den Molen. Nævißbro cum terra Dampband 1294. S. D. II. XI. 122. 179. — Nævißdamps Mølle S. R. D. IV, 522.

7) Kænglemølle ved Aemosæaaen, Eiendom med gode Bygninger og Indretninger, samt 1 Gaards-Jord, nogen Under- og Overflod.

Benkønslund Hovedgaard med upriv. Ager og Engs Hartkorn 22 — 2 — 2 — 2. Skovskyd 1 — 5 — 1 — 1. oprettet 1730 af en nedbrudt Bondeby Donnerup, hvis Navn endnu Donnerups Løkker bære, nævnes S. R. D. IV, 522 Dindorp og 473 Dindethorp. Løkkerne med upriv. Ager og Engs Hartkorn = 14 — 2 — 2 — 2. Jorderne ere tiendepligtige. Hovedbygning 3 Floje, den midterste med Qvist til Gaarden og Haugen. Værelserne indrettede for en herstabelig Familie. Ladegaarden bestaaer af en Ladelængde, en Staldlængde, et Faarehuus, Bogremisser, Torvehuus og en Tiendelade uden for Gaarden. Alle Udhufene Bindingsværk og Straaetag. Hovedbygningen, Muur og Bindingsværk, samt Tegltag. 7 Marker for det meste sandede, men ved god Drist fædse i god Gjødningstilstand. 3 Gaardens Marker en Skov, kaldet Brændeløkke, paa c. 50 Tdr. Pd. af Eg og Bøg, samt Underflod og en lille Plantage af Gran,

Fyr og Lærketræ, alt under Fred og i god Vert. I Skoven en Fiskebam, Kjempebammen, paa 12 Tdr. Pd., foruden 2 andre mindre Fiskeparker, hvoraf den Eene kaldes Gulemose. Ved Gaarden en Skov: Most. (usædvanligt Navn, men er uden Tvivl sammentruffet for Mostwirth af Familienavnet Must, Most, D. Atl. V, 1038. III, 592), paa 60 Tdr. Pd. af Eg, Bøg og Underiskov, deri en Eng: Nørre Mose paa 12 Tdr. Pd. og en Dito kaldet Birket paa 16 Tdr. Pd., ved Gaarden et vel indrettet Damfiskeri af Karper, Karudser, og Eudebre af 8 store Fiskedamme, hvoraf den største Keiemose paa 25 Tdr. Pd.; derforuden 6 mindre Damme til Forsvaring for Fisk, bestemte til Salg eller Yngel. Smuk Lysthave foruden en Kjøkkenhave, hvori et Humleanlæg, fornødent Torvestjær, til Gaarden 23 Huse, der aarligen give 1250 Arbeidsdage paa egen Kost, alle Marker indhegnede med Steengjærder, Beliggenheden i en Dal meget smukt, Kjøn Udsigt til den paa Landeveien fra Skansstrup til Vennebo. Bøndergodsset er bortsolgt og Beboerne bleve derved deels Arvefæstere deels Selveiere, ved Salget 1791 medfulgte Bøndergods Ager og Eng Hartkorn = 243 — 7 — 2 — 2½, samt Syderups Kirke og Kirkestiende af tiendeydende Hartkorn = 234 Tdr., saa og Arnaffe Gaard i Svinninge Sogn med upriv. Hartkorn 19 — 2 — s — 1, det kostede da Alt tilhobe 33,196 Rb., og Donnerups Løkkerud 1800 Rb. desforuden; 1800 blev Gaarden solgt for 30,000 Rb. foruden Bøndergods og uden Syderups Kirke, 1806 kostede den 67,000 Rb., Kjøbesummen ved det senere Salg mig ubekjendt, ved Gaarden et Huus uden Tørt.

Desuden i Sognet:

Hørbalkhusene, 5 Huse med Jord, Storkehusene, 3 Huse med Jord, Katrinebjergshusene, med 11 Huse med Jord, Litgodthuse, 2 Huse med Jord, Grønningehuse, 2 Huse med Jord, samt Skyttehuset ved Bengonslund.

Legater: ingen. Dog kunne maaskee hertil henføres Broekjob Skole, der er en Gave af Godseierinden.

Fattigvæsen, see Hovedsognet Syderup i Tudscherred.

Mærkeligheder. Først Kirken, der maatte onsted af en Sagkyndig noie efterseet, beskrevet og aftegnet. Fra Kirken er til Musæet for Oldsagers Opbevaring indsendt et Glasmaleri $1\frac{1}{2}$ Alen langt og $\frac{5}{4}$ Alen bredt, hvori Maria med Barnet og en Bisp i fuld Ornat, samt 2 adelige Vaabener, det Skafviske og Valkendorfske, Antiqu. Ann. IV, 2. 432. 3 Skoven ved Bengonslund er et Altar fra Hedenold paa 6 Underligger med en svær Oversligger der er brusten og nedstyrtet. Det synes at være meget gammelt og har en mere antik Udseende end de mange andre jeg har seet. Iblandt de Byer som nu ikke findes, nævnes der i S. R. D. IV, 473 Gungethorp, den skal være nedbrudt, men der skal endnu være et Huus deri Egnen der bærer dens Navn; ogsaa nævnes Kierterp S. R. D. IV, 522. der er den nuværende eenlige Gaard Kierstrup ved Skarritsøen. Ligeledes en Bye Cusorpl. c. 522, men om denne vides intet. Indskrifterne i Korset og flere Steder ere læste af Abildgaard og Tegninger deraf forefindes i det antiquariske Musæum Ant. Ann. 1, 155. Det var onstelig, at man havde dem lithograferede, da de saa kunde havees ved Haanden, naar Eftergrundstning paa Stedet skete, hvilket maaskee vilde lede til mere afgjørende Resultater end nu, da de ere som gjemte.

Seierøe.

Udgjør et Kirkesogn og et Pastorat.

I gl. Diplom. hedder Den: Syre S. R. D. 1, 175.; Særæ l. c. VII, 28.; Særæ ibid. 35.; Syre ibid. 528. og Byen nævnes Sireby. ibid. 28. Maaskee Oprindelsen af Siger, maaskee og af Soor. Marm. Dan. 1, 152. Langebek uleder Navnet af Syr, et Sviin (!) eller af Syra, en Syre (*rumex acetosa* (!)). Navnet Sire og Syre er saavidt jeg erindrer, et endaa brugeligt Navn i Norge.

Den ligger i den efter Samme benævnte Seierøebugt $\frac{3}{4}$ Mil N. V. for nærmeste Fastland i Odsherred, Ordrups Næs, Faarveile Sogn; omtrentlig midt imellem Odde og Nefsnæs og i nogenledes samme Retning som disse 2 Landtunger, der samtligen vise det Strog, hvorunder de underliggende Kalkflotse rette sig hen imod Jylland; omgivet af Veltets Bænde, 3 Mil N. for nærmeste Kjøbstæd Kallundborg og 2 Mil omtrent fra Beboernes sædvanlige Lade og Lodseplads i Saltbek. Den er næsten allevegne mod Havet omgivet af høie deels leerede, men dog for det meste sandede Brinker og Landreisinger, inden for hvilke Jordbunden paa begge Sider er noget nedfækt, lav og stid, meest ringe Mosejord med Luer og Skjælbund, hvor ikke er Mose. Den S. D. Ende af Landet er gruset og stenet, og ender sig i en høi og smal afstyrtet Banke, Kongshøi, hvis yderste Ende er affappet i samme Retning som Ordrups Næs og Oddeens Gnibe, forarsaget ved den mellemknæbede Strøms Bælte, den N. V. Ende af Den er høi, sandet, knollet

og opfyldt med mange Sumpes og Hebeljær; nu aldeles ingen Skov, dog nogle svage Tegn til at der har været nogen. Midt paa Landet og paa de indvendige Sider af Strandbanerne, er der taaleligt men kun lidet Ploies land, Havet er dybt og reent paa begge Sider af Den, naar den nordlige og sydlige Spids undtages, hvorfra udstrække sig lange steenbelagte Rev i Vandet; paa den sydlige, der viser henimod Ordrups Næs en Steengrund, der her, som flere Steder s. E. paa Anholt og Thune, hedder Knobben. Paalands Vinde reise hoi Soe og farlige Brændinger, og Skibene maa da i Tide søge Lø paa andre Steder af Den eller og ved Samøe. Havn, hvortil de kunne tye, har Den ikke, ikke engang for Baade, Handel har den folgelig ei heller uden med dens egne Producter, og den ifkun ubetydelig og i Ustagen. Forhen skal Den have havt 14 til 18 Skibe, hvormed dens Beboere skulde, som Fragtferere have brevet baade inden og udenlandsk Handel, og da havde Seierseboerne deres Winterleie i Kordhavn i Saltbak Wiig eller Fjord. Deres Rettighed dertil, da Kallundborgerne disputerede dem den, blev dog af Kong Fred. II. 1568 bekræftet. Men senere indskrænkedes denne Handel betydelig, da den i sin fulde Livlighed meget skadede Kallundborgs Handel. Nu drives den allene med 2 store og 3 mindre aabne Baade, der føre Kornvare enten til Helsingøer, og da passere de over Oddens eller Sjællands Rev, som de godt kjende, eller og seile de dermed til Saltbak Wiig, hvor de lægge inden for Mølen, hvorfra de leie Wogn til Kallundborg, for dertil at føre de medbragte Kornvare. Fragt betales da for hver Wogn med 6 Mk. og over Vandet med 6 s. pr. Tde., men derimod skulde de føre Kornet

til Høstingøer i Søkke betales 2 à 3 Mk. For c. 30—40 Kar siden skal der fra Den være nærligen udslibet 15 à 1600 Tdr. Korn, nu neppe saameget som behøves for at klarere Skatter og Rentpenge, og til at anskaffe de mest nødvendige Ting i Husene.

Den totale Areal = 0,2074 □ Mil = 2080 Tdr. Ld. med upriv. Ager og Engs Hartkorn = 149 — 6 — 3 — 1, priv. 4 — 4 — 2 — 2, og et Folketal af 450 Personer med 1 Kirke, 1 Præstegaard, 1 Skole, 31 Bondegaard, 36 Huse med Jord, tildeels af en nedlagt Bondegaard og 30 Huse uden Jord, samt 2 Weirmøller, hvoraf den Ene af hollandsk Skikkelse; deraf havde den Ene uheldigvis den Skjebne at den i Stormen den 1 Decbr. 1824 omblaste, men er igjen opbyggt af Eieren; 9 Bondegaard og 24 Huse deels med, deels uden Jord ere udflyttede, hvilket giver Den et noget mere livligt Udseende. Efter et Middeltal af 11 Kar fødes 15 og døer 8. Drægtallet kan antages = 130 Heste, 380 Drægtkøber, 7 til 800 Faar og 170 Svin.

Klædebragten er som Sømandens for Mandspersoner; Fruentimmerne klæde sig i eget med megen Flid forarbejdet Værgarn, hvorefter de noget ligne Kjøbstæderfolk i Paaklædning, Sproget er ikke saa drøvende, som det almindelige Almuesprog i Sjælland; Beboerne hse og ranke af Væxt; meget sædelige og stille i deres Forhold og tilfreds med tarvelig Nydelse.

Brændsel mangler Den aldeles, Straae, Lyng og Gjødsle samles om Sommeren, tørres i Solen og saaledes forbruges, dog gives og nogen Flad- og Skud-Tørv, men af maadelig Beskaffenhed. (Der vil nok nogen be-

bre Torv findes under de af Sandet tilføgne Moser; hvo, som leder han finder). Bønderne ere Selveiere, men Nominalsystemet har der, som overalt, anrettet betydelige Odelæggelser, saa at en Deel af Gaards og Huusmænd har i de senere Aar maattet forlade de kjøbte Steder. Den var forhen tilligemed Krogetup, Unholt og Næret et Fideicommiss.

Den indbefatter:

1) Eieroeby i S. R. D. VII, 28. Sireby eller Eierby paa Vestsiden af Landet ud til Veltet, med Sognekirken, der har Taarn, 2 Klokker, den ene fra 1621, mærkelig ved den dermed forbundne og bekjendte Fortælling, om at de Svenske i Krigen 1658—1660 førte den til Gottenborg, hvor den viste sig saa urolig, at den altid vilde ringe, hvoraf man der besluttede at føre samme tilbage til Den med et venligt Lyfkoningsbrev. See D. Atl. 2, 401. Hofm. Fund. VIII, 227. Etatsraad Engeltofts Univ. og Skoleann. 2, 1808. Den anden Klokke fra 1715 er af Kestgaard givet Kirken, som Taknemmelighedsminde til Gud, fordi han blev sparet i Pestens Tid 1711. Han har tillige, som Kirkens og Dens da værende Eier, givet Kalk og Dist, samt Brødstøken 1732 og 1736, Altartavlen for 1729, Døbefadet for 1663, givet af en Islandsk Kjøbmand Poul Christensen.

Præstegaard, 4 Længder, en lille Have, en Indløb af 26 og en Udløb af 23 $\frac{1}{2}$ Td. Pd., den sidste meget maadelig Jord, Alt med priv. Uger og Engs Hartkorn = 4 — 1 — * — 2.

Skole med temmelig god Bygning, de anordnede Indretninger, Have og Jordløb med priv. Hartkorn * —

3 — 2 — 2, og 67 skoleføgende Børn, Skolen er stiftet af Koftgaard.

Desuden 20 Bøndergaarde, 49 Huse, hvoraf 28 med Jord og en Hollandst Weirmølle.

2) Kongstrup $\frac{1}{4}$ Mil S. O. for Kirken i S. R. D. VII, 28. Kongstrøp paa Østfiden af Øen med 8 Bøndergaarde, 11 Huse hvoraf 5 med Jord og 1 Weirmølle.

3) Mastrup By $\frac{1}{2}$ M. S. O. for Kirken paa Sydenden af Øen strar nordensfor Kongshøien med 4 Bøndergaarde og 6 Huse, hvoraf 4 have Jord.

Legater: Fr. Koftgaards Legat til Skolen af 24 Septbr. 1740, hvorved det er mærkeligt, at ved Skolen, som han byggede, blev for Skolebørnene indrettet et Mægeligheds=Sted Hofm. VIII, 239, 4, noget som endnu næsten allevegne savnes ved vore Almueskoler, og som man engang tog mig meget ilde op, at jeg ansaae Ufsavnet heraf for en Mangel ved en vis Kathedralskole i Jylland, hvor man endnu ikke havde Eligt et Mægelighedssted for Skoledisciplerne i Aaret 1810; dog tandem triumphant bona causa — det kom. Sid det og maatte komme allevegne, hvor det endnu maatte savnes ved vore Almueskoler; thi som det nu er hermed, maa Børnenes Undseelse og Blufærdighed vel temmelig synke.

Christian III gav 9 Maii 1555, Kongetienden af Scierse til Præstens Underholdning. Hofm. l. c. 237 fl.

Fattigræsenet havde 1824 4 Fattige, som kostede Menigheden $4\frac{1}{2}$ Rd. Rug, $4\frac{1}{2}$ Rd. Byg, og 2 Rdb. i Penge.

Mærkeligheder. Den er slet ikke undersøgt i geologisk og antiquarisk Henseende, der maatte vel dog være noget at finde. 1132 nævner Pet. Olai S. R. D. 1, 175

Bellum in Syro som var imellem Erik Edmund og Kong Nicolaus, hvori denne seirede. Deraf vilde nogle udlæde Dens Navn quasi insula victoriosa, men det har ingen Grund, det var desuden ikke Den der seirede, men Kong Nicolaus. Men dersom det Seyrar Thing som omtales hos Suhm D. H. 3, 249, er et Thing holdt paa Seierøe, som det synes, saa er, sandsynlig endog desforuden, Navnet som Den har, langt ældre, og kan altså ikke have Navnet af denne Krig. Emaaserne vare sandsynlig de første Steder der fik egne Navne. Men de første Skribentere, der nævne os disse Navne, streve paa Latin, og deraf er allerede en riig Kilde til Uvisshed om det rette Navns oprindelige Lyd. Efter Saxo blev her holdt et Eeseflag imellem Esbern Snare med 1 Skib imod 40, hvori disse forjages, ogsaa S. R. D. II, 238 nævner det. Dog — man har Lov til at slaae lidt af, maaskee et heelt O. Bemærker man, at Ebb. Snare var Absalons Broder, og Saxo Absalons Clerk kan man let indsee at Tallet er noget forhøiet.

Wallekilde Pastorat.

Dertil høre Wallekilde og Hørve Sogne.

Wallekilde Sogn.

Sognets Navn i gl. Dipl. f. E. i S. R. D. VII. 35, 42. 123. Walefelde og Walefelde, ved Aar 1396

Walethvæde S. D. H. XIV, 393 o: Walurs eller Wals, eller Hvalskilde, ligesom Windeskilde er Wind, Wunds Kilde; tæt ved Byen ligger Banken Wallebjerg, og under den en Kilde, der hedder Wallebjergs Kilde. Omstændighederne bekræfte altsaa den fremsatte Etymologie. Wandsnavnet Walur forekommer ofte i den gl. Historie, selv den respective Lokes Son hed Walur, een af Odins Goder hed jo og Wale, og Navnet Hval finder B. S. alt for Kristum, ogsaa senere see Udel. Ver. 1, 250. S. D. H. XIII, 306. D. Atl. V, 1033. Til Stavnnavnet bør man helst tage det ældste, naar man ikke har Wisshed eller dog sifter Formodning om en sildigere Navngivelse. Alt i det 6 Aarhundre havde vi Herreder og folgelig og deri Byer. Man seer isovrigt let, at Walurs Kilde ikke var Byen selv, men at Kilden hed saaledes, da man byggede Hytter deromkring, der senere blev til Bye, endnu senere til Kirkesogn, der vedblev at beholde Navnet, som Kilden alt forlangst havde.

Sognet begrænses i D. af Horve, i N. af Faarsveile Sogn, i W. af Neresbugten og Folløsklev Sogn, i S. af Sarslev Sogn og Evinninge Weile, Overfladen hoi, banket, leret og mergelblandet, men undertiden især i de nordlige Dele, sandet, stenet, skovløst, vandrig, langt som afdalende mod N. W., hastigere ned mod Evinninge Weile, fortrinlige Jorder i Wallekilde og Skippinge som 20—23:24 efter den stete Bonitering; god Torveflaer, Underlaget mærgelblandet Leer. Nyejobings Landevei til Kallundborg gaar igjennem den vestlige Deel af Sognet, og passerer derpaa gjennem Stareklinte Bye. Mærkelige Banker i Sognet ere foruden Wallebjerg ved Wallebjergs Kilde, Hangshoi, Ludebjerg, Barnet, Wolden,

Thingbjerg den høieste, hvorfra en fljøn og viid Udfigt, Tverhøiene, Byhøi, Bomhøi, Maglebjerg, Leerhøi, Rysbjerg, Mangelhøiene og Haslehøi; den næstsidste den største. Emhøi, Egeberg, Ornekulehøi, Skiveshøi. Mærkelige Søer og Moser ere: Søen, Degnemose, Havenshule, Fosstemose, Ustemose, forhen en fiskerig Sø, nu gandske udørt. Brunsmose, Ladegaardsmose, Et. og L. Hulemose, Tingmose, meget stor i Omfang, Uglemose, Bredsmose, Maglemose, Høskjær, Skippingemose der strækker sig til Stareklint.

Total Areal = 0,2991 □ Mil = 3000 Tdr. Ld.,
 upriv. Ager og Eng Hartkorn = 361 — 4 — 1 — 1,
 priv. 6 — 2 — 3 — 1, Folketal 719 Mennesker, med
 1 Sogneskirke, 1 Præstegaard, 1 Skole, 42 Bøndergaard-
 de, hvoraf 2 Urveskæftere, 3 Boelstæder, 45 Huse med
 Jord, 34 Huse uden Jord, 2 Fæstesmøller, 1 Weir og 1
 Vandmølle. Gaardene staae for $7\frac{1}{2}$ — $8\frac{1}{2}$ Tde Ager og
 Engs Hartkorn, og der have 5—9 Tdr. Ld. paa hver
 Tde. Hartkorn. Efter et Middeltal ægtefødte = 22,
 uægte 1 à 2, ægtevie 7 Par, døer 18. Dvægsstanden
 kan antages = 315 Heste, 614 Dvæghoveder, 650
 Faar, 300 Sviin. Endeel af Beboerne have ei ubetyde-
 lige Gaaseflokke. I Sognet en Deel Haandværkere, som
 man ellers kun forefinder i Kjøbstæderne; megen Vind-
 stibeligbed.

Dertil hører:

1) Wallekilde Bye sydlig i Sognet paa Straaning-
 gen af den gennem Sognet gaaende og ned mod Weilen
 afbalende Bakkebyg, med en ret smuk og sig godt ubtaa-
 gende Sogneskirke, med anseeligt Taarn, 2 Klokker fra

1508 og 1745. Urtavlen fra 1598, senere 1832 marmormalet i Nischer, i den midterste Kristus paa Korset, Præbifistol fra 1605, opmalet 1832, anseeligt Marmormonument over Sognepræsten Hr. Elytte † 1759. Opgangen fra Byen til Kirken er forskjøttet ved Træplantning; Kirkens ældste Ministerialbog fra 1660; Ringmuur omkring Kirkegaarden.

God Præstegaard med 2 Haver, 66 Fag Huus i Alt, deraf Stuelængden 17 Fag, afbrændte for c. 65 Aar siden, og blev da opbygget efter Tidernes Leilighed, alt Bindingsværk og Straaetag; priv. Uger og Eng, Hartzkorn = 6 — 2 — 3 — 1. = 38 Tdr. Pd. god Jord.

Skole med nye, god og anordningsmæssig Bygning, de befalede Indretninger, meget god Have og stor og god Jordlod 20 Tdr. Pd., 90 Skolebern.

Deuden 7 Bøndergaarde, 7 Huse med Jord, 8 Dito uden Jord; tæt ved Byen Wallebjerg og Wallebjergs Kilde.

2) Bjergesøe, i daglig Tale Bierresøe strax N. for Kirkebyen med 16 Bøndergaarde, hvoraf 2 under Udlersborg Hovmarker, 19 Huse med Jord, 4 Huse uden Jord. Deuden Skole med sædvanlig Bygning, Have og Jord = 4 Tdr. Pd., de befalede Indretninger, 60 Skolebern. Byen har en hoi Beliggenhed, til dens nordre Side naaede det Vand som havde Navn af Eeen, og hvoraf en Deel findes affat S. for Drarhelms paa W. S. Kant. Af dens hoi Beliggenhed og Eeen opkom dens Navn.

3) Skippinge i gl. Dipl. Skeping 1130. Thork. 1, 113.; Skippinge og Skippinghe S. R. D. VII, 25. 28. 43. ibid. IV, 483, om Narnets Oprindelse see Indledning til Herredet, med 10 Bøndergaarde, 1 Dito ude-

lagt under Egenmarke, 10 Huse med Jord, 3 Boelstæder, 16 Huse uden Jord. Herved det oekonomiske Selskabs Plantage i Helsbeks Amt. I Esteraaret 1827, var Plantagen kommet saavidt, at den kunde overlade 7313 forskjellige Slags Træplanter imod en Betaling fra 2 til 24 p. for Stykket. Der er et Gartnerhuus med Have og en Gartner lønnes for Plantagens og Træplantuinens Skylb.

4) Staræklint 1206 Staræ Klinte S. R. D. VI, 423. Staræklinte ibid. 379. Staræklint ibid. 404. Staræklint S. R. D. VII, 25. 28. v. Staræklint. Byen har altsaa Navnet af den ved Stranden liggende Klint. En Dgve Star, en Tuvo Star og en Und. Star nævnes ved 1250. S. D. H. X, 397. XIV, 40. Byen $\frac{1}{2}$ Mil N. V. for Kirken heit beliggende mod Bugten, med 9 Bondergaarde, 1 Boelstæd, 9 Huse med Jord, 6 Huse uden Jord. I S. R. D. VI, 423 og S. D. H. XI, 101. Aar 1204 nævnes Staræklintlund, som en maadelig (modica) Egelund og der lægges til: at den blev anset at være af megen Værdi, desuden var der og en maadelig Poppelstov eller maaste Plantage modicum Populetum, deraf er nu slet intet. Det er iøvrigt ikke let at begribe, hvorledes en middelmaadig stor Egelund i de Dage, da man ei savnede Træ til Bygning kunde være af saa stor Værdi, at man fandt Anledning til at anmærke det.

5) Af Windesilde Bye horer her til Sognet Wand og Hestemøllen, samt et Huus, som beboes af Wandmanden ved Udlerøborg v. ham der besorger Wandledningerne.

6) Draxmølle, Stubmølle med Waaningshuus samt upriv. Hartkorn 2 — 6 — 3 — 1.

Legater: H. J. Christ. V. Gave af Hørve Kirke-
tiende til Præsten dat. 8 Decbr. 1688. Mag. H. Wina-
defildes og M. Madsens Legat, hver 50 Slettedaler, per-
petuerede i Præstegaarden, hvis Rente tilfalder de Fats-
tige i Sognet. Et Legat af Præsten J. H. Helt paa
50 Slettedaler af 12 Julii 1734, Dito af Madam
Elytte = 100 Rd. dat. 27 Julii 1758, samt 100 Rd.
af Hr. Elytte selv, i Alt 300 Rd. til 10 af de meest
nødlidende Fattige, som hverken have Gaard eller Huud,
og som enten ere fødte i Sognet eller have boet der i
det mindste i 12 Aar. Legat af H. J. Kong Fr. II
til Præsten, at Ordrup, Korup og Stubberup Byer, som
forhen laae til Wallekilde Sogn, skal derefter henhøre
under Faareveile Sogn, imod at Korantienden tilfalder
Wallekilde Præst, men de øvrige Indtægter Faareveile
Præst, dat. 13 Octbr. 1580. See om Legaterne Hof-
mann VIII, 228 ff. X, 63 ff.

Fattigvæsenet har omtrent 30 Fattige, der underhol-
des med c. 10 Tdr. Rug, 40 Tdr. Byg, 150 til 200
Rdd. i Penge foruden Brændsel.

Mærkeligheder: Nogle Steenfiler, Knive og Ører
ere fundne ved Stareklint, deels i en Torvemose, deels i
en Gravhøi. Ant. Ann. 4, 569. 1315 blev Wallekilde
Kirkes Indkomster henlagte til det af Bispen Claus i
Nøskilde ved Domkirken stiftede nye Prælatur Cantora-
tet. Fundatsen S. R. D. VII, 127. dat. 6 Septbr. 1315
sfr. ogsaa D. Magaz. 4, 235, hvor Stiftelsen (creatio)
henføres til et andet Aarstal. I et Dipl. af 1343 gi-
ver Biskoppen i Nøskilde, Stareklinth og Wedlæby propo-
Drarholm som Bederlag for Andet derfra givet Gods,
til Bispesbordet sammesteds. 1529 gav Biskop Lauge

Urne i sit Testament til Wallekilde Kirke 5 Gylben. Blandt Sognepræsterne her maa især mærkes Mag. J. Bøch, der her var Sognepræst i mange Aar, han er hæderlig bekjendt som heldig Oversætter af J. D. Michælis endnu kostelige Bibeloversættelse.

S ø r v e S o g n.

Ånner til foregaaende Wallekilde Sogn.

Ravnet skrives i gl. Dipl. Hwyrf og Hworf, og Hworf S. R. D. VII, 35. 28. 25. I Eversrig er et Sted af samme Navn, men jeg erindrer ei hvor, Oprindelsen til Ravnet er mig ubekjendt. I Udelsler. nævnes en M. U. Hwarffwe, der muligt kan have skrevet sig herfra. I Skrivtsproget hedder det nu Horve, men i daglig Tale Horre; muligt at det er et sammentruffet Navn, og da bliver det vanskeligt at opløse, maaskee og ældre end Gothernes Ankomst til vore Lande, og da nedstammer det fra et os ubekjendt Sprog og en os ubekjendt Folkestamme.

Sognet begrændses i N. O. og S. af Lanimefjorden og Evinginge Weile, i W. stoder det til Wallekilde Sogn, er altsaa en Halvøe, Overfladen noget banket, høi, afstyrter mod Lanimefjorden med maadelige Brinker, mod Weilen mere langtsom affaldende, nordlig sandet, syblig mergelblandet Leer, overalt en Deel Løv i Mosserne, aldeles skovløs. Barnehoien den anseeligste Banke, desuden een Banke der foruden de andre Banker i Walle

filde Sogn, der hedder Sarnet. Af Moser ere Steensmosen og Ellemosen de største.

Det totale Areal = 0,2018 □ Mil = 2024 Tdr. Ld., upriv. Ager og Engs Hartkorn = 242 — 4 — 1 — 1, Folketal af 426 Mennesker med 1 Sognekirke, 1 Skole, 28 Bøndergaard, 1 Boelsted, 26 Huse med Jord, 7 Dito uden Jord. I et Middeltal ægtefødes 16, uægtefødes 1, ægteviis 5 Par, boer 12. Ovægstanden kan antages = 200 Heste, 364 Ovægshoveder, 492 Faar og 200 Sviin. Udskillige have en Deel Gjæs, men disse have og i den senere Tid, da det store Gadeskær udtorredes og Søvemoserne udgravedes, formindsket sig noget. Gaardene staae fra 8 — 2 — s — 2 til 8 — 7 — 3 — 1 Tdr. Hartkorn med $5\frac{1}{2}$ — $8\frac{1}{2}$ Td. Ld. for hver Td. Hartkorn.

Hertil horer:

Hørve By N. O. i Sognet ved Landeveien, som passerer herigjennem med en lille, lav men vel vedligeholdt Kirke med Taarn, 2 Klokker, den største fra 1591, den mindste ældre men uden Indskrift. Altartavle fra 1630 og Prædikestoel fra 1620, begge ny opmalede 1832: Solvæste til Brødet fra 1752, Seiersværk paa Taarnet der vender ud mod Veien, Korset fra Katholicismen, gammel og meget bestadiget Altartavle fra Katholicismen, der forestiller en Helgen og hans Hændelser, Pulpitur, alle Stolene malede blaagraae, Kirke og Taarn her som de fleste Steder af Kampesteen (s: Stene, hvor med man kjempede), hvilket stedse tilkjendegiver stor Velde, Ringmuur om Kirkegaarden; alt vel vedligeholdt.

Skole med en god og passende Bygning, Have og Jord = 5 Tdr. Ld. og c. 80 Skolebørn.

Desuden 16 Bøndergaardte med Hartkorn = 8 — — 2 — 26 = 50—60 Tdr. Ld., 15 Huse med Jord, 6 Huse uden Jord.

2) Weileby i gl. Dipl. her som andetsteds Wætleby, Wædløby, Weteleby 1198, de 2 første i S. R. D. VII, 25. 28. ibid. IV, 474. 475. almindeligt Ravn for alle Byer ved Weiler; $\frac{1}{8}$ M. S. for Kirken paa Landeveien fra Ryejøbing til Holbek. Byen ligger i en Hule mellem 2 Banker; har forud været berømt for sit store Gadekjær, hvis Dybde adskillige Reisende i foruds Dage, imod deres Villie have været nødsagede til at maale; med 12 Bøndergaardte 2 — 8 — 7 — 3 — $1\frac{5}{8}$ Tdr. Hartkorn = 60—80 Tdr. Ld., 11 Huse med Jord, 1 Boelsted med Hartkorn 2 — 7 — 1 — — —, 1 Huus uden Jord.

Legater: see ved Hovedfognet ligesaa og Fattigvæsenet.

Mærkeligheder: Paa Horve Byemark 4 lave Fets høininger med Steen omsatte; een af disse har et Gravkammer ved Siden af sig, den anden eet i Midten. Den længste Forhøining er i Midten overstaaren af en Forsdybning, og deri et endnu ei aabnet Gravkammer. Hets omkring har jeg for en 30—40 Aar siden seet mange Hedenolds Gravsteder, der nu ere forsvundne. Paa Horve Mark tæt ved Landeveien, stod paa samme Tid en lille forkryplet Egelund, der kaldtes Pigerne's Grav, om i prophetisk eller antiquarisk Henseende skal jeg ei sige, kan muligt være en mig ubekjendt Tradition derom; men jeg har ei paa Stedet kunnet opspørge Noget.

N e t t e l s e r.

Side.	Lin.	
5.	9,	5. 0278; læs 5. 1274.
11.	29,	flg; l. flg.
17.	3,	N. D.; l. S. D.
21.	1,	Punctum sættes efter: til.
26.	10,	nt; l. ut.
29.	13,	Hæseltrødder; l. Hæselnødder.
31.	16,	Weilerne; l. Weilerkroen.
33.	31,	Kareus; l. Karens.
41.	23,	ufrugtform; l. ufrugtbar.
42.	6,	Særdeles; l. Særdeleshed.
46.	19,	Pælværk; l. Pælværl.
47.	9,	Frontspidser; l. Frontespidsler.
48.	18,	1787 532; l. 1787 = 532.
53.	12,	Haore ligeledes 47 Edr. Hartform for; l. Hartform ligeledes for.
54.	13,	Nebbet; derved; l. Nebbet derved.
57.	5,	Jordeborg; l. Jordeboq.
•	18,	Shums; l. Suhms.
60.	18,	Willestøtte; l. Willestøtte.
66.	21,	66°; l. 56°.
67.	22,	eg; l. jeg.
70.	2,	46; l. 4 — 6.
75.	7,	tilføie; l. tilføie.
76.	23,	ved; l. med.
81.	5,	paa; l. som.
83.	15,	Brødrene; l. Brødrene.
85.	29,	Postgaard; l. Præstegaard.
•	17,	Reperation; l. Reparation.
98.	18,	Græffio; l. Græffio.
100.	5,	Preilstrup; l. Preilerup.
101.	16,	Udebo; l. Udebo.
103.	2,	λεγομενον; l. λεγομενον.
104.	19,	Valken; l. Valken.
111.	7,	unden; l. under.
115.	9,	Religiøsteteten; l. Religiøsteteten.

Side.	Pin.
121.	5, for 2 — — — l. 2 — 1 — 1 — —
"	9 og 10, for 16 Edr. 8 Etyr.; l. 17 Edr.
128.	26, Fra Lyshaven; l. Fra den saare Skjonne af Hr. Pastor Dastrup anlagte Lyshave.
"	30, fra den saare Skjonne af Hr. Pastor Dastrup anlagte; gaaer ud.
130.	29, Byen; l. Byen.
132.	16, Christianføn; l. Christiansføn.
148.	8, men; l. reen.
155.	8, Samlingeplads; l. Samlingeplads.
"	23, Samnefjorden; l. Samnefjorden.
157.	22, ligesra; l. ligesaa.
158.	2, Savne; l. Savuen.
"	17, Plantningen; l. Plantninger.
160.	2, tilæge; l. tilfæge.
161.	30, venstre; l. vestre.
166.	23, Troneveilen; l. Traneveilen.
168.	1, Strogene; l. Strøgene.
188.	10, Tødb; l. Thwed.
189.	5, Rumpes-mensved; l. Rumpes-thwed.
190.	5, Kaldruthæ; l. Kaldruthæ, o;
"	26, Kalferyd; l. Kalfs-Ryd.
"	5, Byas; l. Byar.
192.	1, Badetjør; l. Gadetjør.
198.	29, 13 Rbd.; l. 115 Rbd.
209.	13, Torund Torend; l. Torund, Torend.
210.	1, Grande-Lose; l. Grandlose.
211.	20, derunfer; l. derunder.
217.	15, Døfylding; l. Døfylding.
221.	26, Letterud; l. Letter.
